A VÁLOGATÁS BAZSOV: LIDÉRC ANYÓ KÚTJA
CÍMŰ KÖNYV ALAPJÁN KÉSZÜLT
HARMADIK, FELÚJÍTOTT KIADÁS
ÁTDOLGOZTA: RAB ZSUZSA
RAJZOLTA: SZOBOSZLAY PÉTER

PAVEL BAZSOV

A Rézhegyek Királynője

MÓRA KÖNYVKIADÓ
1980

ISBN 963 11 1949 1
Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Szilvásy György igazgató
Kossuth Nyomda (790646), Budapest, 1980
Felelős vezető Monori István vezérigazgató
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (799031 o:
Felelős szerkesztő: Sulyok Magda
Műszaki vezető: Haás Pál
Képszerkesztő: Gáspár Imre
Műszaki szerkesztő: Kőfaragó Margit
45000 példány
Terjedelem: 23,8 (A/5) ív
IF 3763

ELŐSZÓ

Néha, amikor ősi kövek között járunk, és letűnt korok nyomait keressük, eltűnődünk: „Ha ezek a kövek beszélni tudnának!"

Bazsov olyan író-varázsló, aki meg tudja szólaltatni a köveket, képes élettel benépesíteni az uráli bányák mélyeit, jó tündéreket és ártó szellemeket vonultat fel, káprázatos, színes fényeket lobbant a föld alatt, és ellenállhatatlan erővel csábít bennünket maga után. Tündér őrzi az értékes, zöld fényű követ, a malachitot, megbünteti a kapzsit, megjutalmazza a derekasan dolgozót, nehezen tengődőt. Az aranytelér nem más, mint egy szépséges hajadon aranyhajának maradéka, ínséges Danyilkót maga a Rézhegyek Királynője tanítja meg a hegyek mélyében a malachitfaragásra. A kegyetlen intézőn kemény bosszút állnak a hegy szellemei. A motívumok tündérmesékbe illenek. A csodálatos az, hogy mégis valóságos alapja van az írói képzelet és a népmesehagyomány játékainak. Hiteles magyarázatot adnak sok mindenre: megértetik velünk a bányászmunka fortélyait és szépségeit, szólnak a hajdani bányászok kemény életéről, hétköznapjairól, az ércek keletkezéséről, természetéről, és elvezetik az olvasót a hegyek mélyeinek titokzatos világába.

Pavel Bazsov (1879-1951) bányászcsaládban született, húsz évig tanítóskodott az Ural vidékén. Eközben gyűjtögette össze a környék népmeséit, hogy drágakőnél is értékesebb mesekincset hagyjon örökül az utókorra.

Rab Zsuzsa

A RÉZHEGYEK KIRÁLYNŐJE

Elindult egyszer két bányászember a mi hámorunkból, hogy megnézze, milyen a fű a kaszálón. A kaszáló pedig messze volt. Valahol a Hideg-folyón túl.

Ünnepnap indultak útnak. Meleg volt szörnyűségesen. Akár forró nyári napon, zivatar után. Ez a két ember a hegyben dolgozott, mármint a Vörös-hegyben. Malachitércet bányásztak, szép kék színű lazuritot is. Néha még kristályos termésrézre is akadtak, meg egyébre, már amilyen szerencséjük volt.

Fiatalember volt az egyik, legénysorban még, de az arcán már látszott a malachitbányászok betegsége. A másik öregebb volt. Ezt már egészen elgyötörte a munka. A szemét, de még az arcát is mintha zöld lepedékkel vonta volna be a malachit pora. És köhögött, majd megfúlt belé.

Az erdőn — ott jó. Énekelnek a madarak, örvendeznek, jó illattal gőzölög a föld, könnyű a lélegzés. Húzta az álom a mi két emberünket. Elértek a fekete-hegyi bányáig. Vasércet fejtettek ott valamikor. Lehevert ott a mi két emberünk a fűre, berkenyebokor árnyékába, s egykettőre elnyomta őket a buzgóság. Egyszer csak az egyik, a fiatalabbik, felriadt, mintha megtaszította volna valaki. Felnéz, hát egy nagy szikla lábánál, egy érchalom tetején valami leányfélét pillant meg. Háttal áll a legény felé, de egy ágba font haján látni, hogy hajadonsorban van még. Fényes fekete a fonata, s nem ing-leng, mint a falubeli leányoké, hanem mintha a hátához tapadt volna. Pántlika a végén, vörös is, zöld is. Átlátszó az a pántlika, s finoman pendül-csendül, akár a rézlemez. Elámul a legény, ráfeledkezik a leány hajfonatára, de aztán szemügyre veszi magát a leányt is. Nem éppen magas termetű, takaros, s így szemre amolyan eleven kéneső — pillanatra sincs nyugta. Most előrehajol, mintha a lába előtt keresgélne valamit, aztán hátradől, jobbra hajladozik, balra ringatózik. Toppant egyet, meglengeti a karját, aztán újra lehajol. Eleven, mondom, mint a higany. Még mondikál is valamit, de hogy milyen nyelven, nem érteni. Hogy kivel beszélget, azt se látni. Hanem nevet, miközben beszél. Alighanem jókedvében van.

A legény már szólítani akarta, de egyszerre mintha fejbe kólintották volna.

— Atyám, teremtőm, hiszen ez maga a Rézhegyek Királynője! Megismerem az öltözetéről! Mért is nem vettem észre nyomban? Rábámészkodtam a hajfonatára.

Csakugyan, olyan ruhát viselt a hajadon, amilyet nem látni senki máson. Selyemfényű malachitból szőve a ruhája. Van ilyen fajtájú malachit. Szemre, mint a selyem, megsimogatni volna kedved.

„Baj lesz ebből! — gondolta a legény. — Odább kéne állnom, amíg észre nem vesz." Hallotta a vénektől, hogy ez a hajadon, a Rézhegyek Királynője, szeret csúfot űzni az emberekből.

Még végig se gondolta, hátrafordult a hajadon. Vidáman nézett a legényre, a fogait villogtatta, s tréfás szóval szólította:

— Hallod-e, Sztyepan, mit mereszted hiába a szemedet hajadoni ékességre? Nem fizetnek ám a bámészkodásért! Lépj csak közelebb, beszédem van veled.

Megijedt persze a legény nagyon, hanem erőt vett a félelmén. Ha bűvös ereje van is a Rézhegyek Királynőjének, csak leányféle azért. Ő meg legény. Restellne nagyon, ha egy lánytól megijedne.

— Nem érek rá — azt mondja — a sok beszédre. Úgyis nagyon el találtunk aludni, s még meg kell néznünk a kaszálót.

Nevet ezen a hajadon, aztán így szól:

— Pedig hasznodra lesz ez a beszéd. Lépj csak közelebb, szólni akarok veled.

Látja a legény, hogy tovább nem ellenkezhet. Elindul a leány felé, az meg integet, mutatja, hogy kerüljön az érchalom másik oldalára. Megkerüli a legény, s mit lát: tengersok gyíkocska szaladgál azon az oldalon. S valahány csak van, mind más színű. Az egyik zöld, a másik kék, némelyik sötétkék vagy arannyal pettyezett, mint az agyag vagy a homok. Az egyik ragyog, mint az üveg vagy a csillám, a másik olyan színű, mint a sápadó őszi fű, s van tarka is, cifra hátú.

Nevet a leány, csak nevet.

— Nehogy agyontaposd, Sztyepan, a hadseregemet! — azt mondja a legénynek. — Te öles termetű vagy, nehéz, ezek meg, látod, milyen kicsinykék. — Azzal összecsattintotta a tenyerét, szétiramodtak a gyíkok, utat adtak a legénynek.

Közelebb került hát a legény, s megállt. Összeverte a leány megint a csepp tenyerét, s azt mondta, egyre kacagva:

— Közelebb már nem léphetsz. Eltaposod a szolgálóimat, s akkor nagy baj lesz!

A legény lenézett maga elé — sose látott még olyat! Egy helyre gyűlt minden gyíkocska, mintha hímes szőnyeg terült volna a földre. Nézi Sztyepan, nézi — uram-teremtőm, hiszen ez színtiszta rézérc! Mindenféle fajta, s szépen megcsiszolt. Volt közte csillám, rézérc is sokfajta, egyik-másik a malachithoz hasonlít.

— Megismersz-e hát, Sztyepan? — kérdi a hajadon, s kacag, hogy a könnye kicsordul. Aztán, egy darabka idő múlva, azt mondja:

— Cseppet se félj tőlem. Nem leszek ártásodra.

Bántotta a legényt erősen, hogy ekképp kötekedik vele a leány, s így szól vele. Megmérgesedett, s rákiáltott nagy hangon:

— Kitől félnék én, aki a hegyben dolgozom!

— No, ha nem félsz, annál jobb — felelte a Rézhegyek Királynője. Éppen olyan embert keresek, aki senkitől sem fél. Holnap, amikor leszálltuk a bányába, mondd meg a bánya intézőjének, de szóról szóra mondd, ne feledj ki semmit:

„A Rézhegyek Királynője azt parancsolja neked, te csúf bakkecske, hogy hordd el magad a fekete-hegyi bányából. Ha tovább rontod-zúzod a vassapkáját, a Vörös-hegy minden rezét elsüllyeszti oda, ahonnan többé senki fel nem hozhatja."

Ezt mondta a hajadon, s hunyorítva kérdezte: — Megértetted-e, Sztyepan? A hegyben dolgozol, azt mondod, és nem félsz senkitől? Akkor hát mondd, amit parancsoltam, most pedig eredj békességgel, s arról, amit mondtam, szót se szólj a társadnak. Elcsigázott ember az, ne háborítsd ezzel, s ne keverd ebbe a dologba. A kék lazurit tündérasszonyát már megkértem, hogy legyen segítségére.

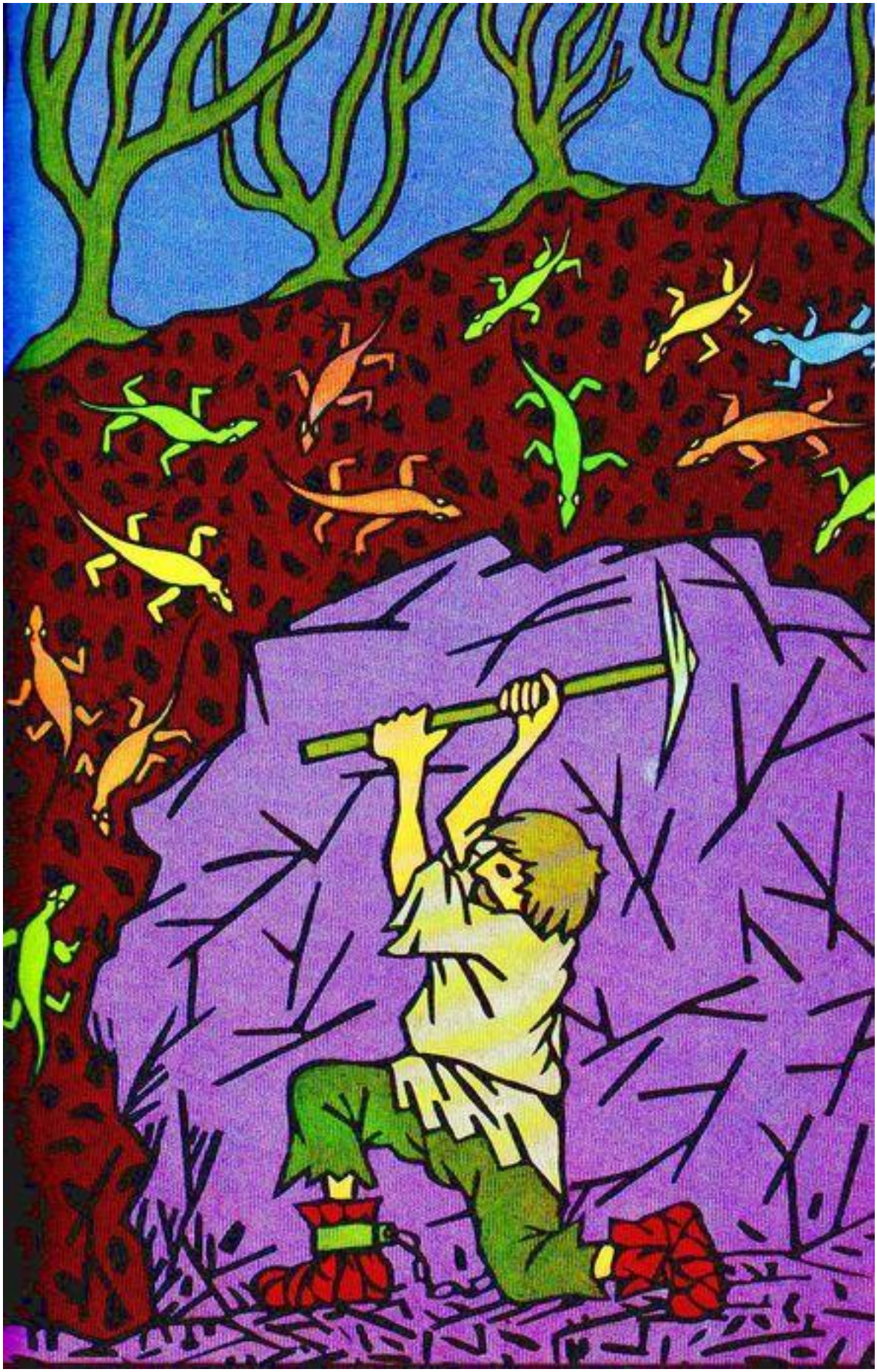

Megint összecsapta a tenyerét, erre szétfutottak a gyíkocskák. Felszökkent a hajadon is, belekapaszkodott a sziklába, ugrott egyet, aztán akárha gyík volna maga is, feliramodott a szikla falán. Keze-lába helyén zöld lábacskák nőttek, farkacskát eresztett, gerincén, a háta közepéig, fekete paszta, de a feje leányfej maradt. Felkúszott a szikla tetejére, letekintett, s meghagyta még egyszer:

— Ne feledd, Sztyepan, hogyan mondtam. Parancsolom a csúf bakkecskének, hogy takarodjék a fekete-hegyi bányából. Ha úgy teszel, amint meghagytam, a feleséged leszek!

A legény toppantott egyet nagy mérgében.

— A pogány lelkedet! Még hogy én gyíkot vegyek asszonynak a házba!

Látja a leány, milyen mérges a mi legényünk, de csak kacagja váltig.

— Jól van — kiáltja, majd még beszélünk erről. Talán egyszer még mást gondolsz.

Aztán eltűnt a szikla másik oldalán, csak zöldes farka villant meg egy pillanatra.

Egyedül maradt a mi legényünk. Körülötte a bányában csend volt. Csak a társa horkolását hallotta az érchalom mögül. Felrázta a legényt. Elmentek a kaszálójukra, megnézték, milyen lesz a széna, s estére megtértek. Sztyepan csak azt hányta-vetette magában, immár mit csináljon? Nem kis dolog az: megmondani az intézőnek ezt az üzenetet. Méghozzá való igaz, hogy csúf az intéző, úgy ugrabugrál, mint a bakkecske, még a hegyes szakálla is olyan. De elhallgatni — azt sem lehet. Hiszen aki üzente, nem más, mint a Rézhegyek Királynője. Akármilyen ércet fénylővé változtathat. Akkor álljon aztán helyt a bányász! De ami még rosszabb: gyáva dicsekvőnek tartja a leány, ha nem meri átadni az üzenetet.

Fontolgatta, latolgatta, aztán nekibátorodott.

Akár így lesz, akár úgy, én bizony megmondom, amit parancsolt!

Másnap reggel, amikor leszálláshoz készülődtek az emberek, közéjük lépett az intéző. Mindenki megsüvegelte persze, hanem akkor Sztyepan elébe állott.

— Tegnap a Rézhegyek Királynőjével volt találkozásom. Üzenetet hozok tőle. Azt parancsolja neked, te csúf bakkecske, hogy hordd el magad a fekete-hegyi bányából. Ha tovább rontod-zúzod a vassapkáját, a Vörös-hegy minden rezét elsüllyeszti oda, ahonnan többé senki fel nem hozhatja.

Az intézőnek még a bajusza hegye is reszketett.

— Micsoda? Részeg vagy te, vagy megkeveredtél? Miféle királynő? Kivel beszélsz te így? Elkergetlek a bányából!

— Megteheted — azt mondja Sztyepan. — Parancsolták, hogy az üzenetet átadjam, hát átadtam.

— Megvesszőzni! — ordítja az intéző — aztán lebocsátani és láncra verni a bánya mélyében! S hogy meg ne dögöljön, kutyáknak főzött zabkásával etetni, a munkát pedig számon kérni tőle, kegyelem nélkül! Ha valamiben is vét, megverni, hogy megemlegesse!

Megvesszőzték persze a mi legényünket, aztán vitték a bánya mélyébe. A felügyelő — kutya ember volt az is — kijelölt neki egy földalatti folyosót, de olyat, hogy rosszabbat keresve se talált volna.

Csupa nyirok volt, valamirevaló ércet már nem lehetett találni benne, rég kiaknázott folyosó volt. Itt verték vasra Sztyepant, hosszú láncra fűzték, hogy azért dolgozhasson. Hiszen tudjuk, milyen idők voltak azok: jobbágyvilág volt akkor. Sanyargatták az embert, ahogy csak tudták. De a felügyelő még ennyivel se érte be. Azt mondta Sztyepannak:

— Hűsölj itt egy kicsinykét. Tiszta malachitból ki kell fejtened ennyit — és mondott egy képtelen számot.

Mit tehetett Sztyepan! Amikor a felügyelő elment, marokra fogta a csákányt. Ügyes legény volt, annyi biztos. Látja: semmi hiba! Csak úgy hull elébe a malachit, mintha hajigálta volna valaki. A víz is elfolyt valamerre a folyosóból. Száraz lett egészen.

„Lám csak — gondolta a legény. — Alighanem a Királynő gondoskodik rólam."

Ahogy ezt forgatja a fejében, egyszer csak világosság támad körülötte. Felnéz Sztyepan, hát a Rézhegyek Királynője áll előtte.

— Derék legény vagy — azt mondja —, te Sztyepan! Nem ijedtél meg a csúf bakkecskétől. Jól megmondtad neki! Gyere most velem, nézd meg a hozományomat. Én sem feledem a szavamat.

Elborult az arca, mintha nehezére esnék ezt mondania. Tapsolt egyet, s köréje gyűltek a gyíkocskák, leszedték Sztyepanról a láncot, aztán megparancsolta nekik úrnőjük:

— Fejtsetek itt kétannyi ércet, mint amennyit Sztyepannak kellene. Malachitot fejtsetek, de szépet, a selymes fényű fajtából. — Aztán a mi legényünkhöz fordult. — No, édes mátkám, gyere, nézd meg a hozományomat!

Azzal elindultak. Elöl a hajadon. Sztyepan utána. Valamerre csak megy a leány, kitárul előtte minden. Mintha nagy termek nyíltak volna a föld alatt, s mindegyiknek más-más a fala. Csupa zöld az egyik, arannyal pettyezett sárga a másik. Volt, amelyiket rézszín virágok hímeztek. Meg kékek, azúrszínűek. Egyszóval, annyi ékesség, hogy azt kimondani sem lehet. Változott a ruha is a hajadonon, a Rézhegyek Királynőjén. Egyszer csillog a köntöse, akár az üveg, másszor megfakul, aztán sziporkázik, akár a gyémánt, vagy rézszín vörös lesz, selymes fényű zöld. Mennek hát, mennek. Egyszer csak megáll a leány.

— Ezen túl — azt mondja — sok-sok mérföldre sárga ércet meg pettyezett szürke ércet rejt a föld. Mit néznénk azon? Hanem most éppen a Fekete-hegy alatt vagyunk. A Vörös-hegy után ez a leggazdagabb birodalmam.

Roppant nagy termet lát Sztyepan, benne ágyak, asztalok, kisszékek — minden kristályos termésrézből. Gyémántos malachitból a falai, feketébe hajló sötétvörös a mennyezet, rézvirágok rajta.

— Üljünk le itt — azt mondja a hajadon —, beszélgessünk. — Leülnek a kisszékre. Megkérdi akkor a Rézhegyek Királynője:

— Láttad a hozományomat?

— Láttam — azt mondja Sztyepan.

— És mint vélekedel most a házasodásról?

Sztyepan törte a fejét, mit feleljen. Mert volt már neki mátkája, egy szép árvalány. Szépségben persze nem vetekedhetett a Rézhegyek Királynőjével. Hiszen földi leány volt, halandó. Hallgatott hát Sztyepan, hallgatott, s a végén kibökte:

— Királyhoz méltó a te hozományod. Magam csak egyszerű munkásember vagyok.

— Ne csűrd-csavard, kedves legény! Mondd meg kereken: elveszel-e feleségül vagy sem? — Nagyon borús volt már a hajadon arca.

No, hát Sztyepan meg is mondta kereken:

— Nem vehetlek. Elköteleztem már magamat.

Ahogy kimondta, nyomban azt gondolta: megharagszik rá a Királynő. De az inkább mintha megörült volna.

— Derék legény vagy te — azt mondja —, Sztyepan! Hogy az üzenetemet átadtad, azért már megdicsértelek. Ezért most kétszeresen dicsérlek. Nem csábított el a gazdagságom, nem hagyod el a Nasztyenkádat egy kőleány kedvéért. — Való igaz, hogy a legény mátkáját Nasztyenkának hívták. — Fogd — azt mondja —, vidd el ajándékomat a mátkádnak — azzal egy jókora malachit szelencét nyújtott feléje. Telis-tele volt az a szelence drága ékszerekkel: fülönfüggővel, gyűrűvel, egyébbel, amit még a leggazdagabb menyasszonyokon se látni.

— Hogy jutok föl innen a napvilágra? — kérdi a legény.

— Cseppet se búsulj! Bízz rám mindent. A felügyelő markából is kiszabadítalak, bú-gond nélkül élhetsz majd ifjú feleségeddel, csak egyet fogadj meg szentül: hogy rólam senkinek se szólsz. Ez lesz a harmadik próba, amit ki kell állanod. Most pedig harapj valamit.

Összeütötte a csepp tenyerét, odagyűltek a gyíkok, dús asztalt terítettek. Jóféle levessel, finom lepénnyel, bárányhússal, kásával, sok másféle jóval kínálta a legényt. Azt mondja aztán:

— No, hát isten áldjon, Sztyepan! Ne feledd: rólam egy szót se senkinek! — Kiperdült a könny a szeméből. Alája tartotta a tenyerét, a könnyei pedig csak hulltak, pörögtek, s valahány a tenyerére hullott, drágakővé változott. Tele lett vele a hajadon tenyere.

— Fogadd el, legény. Sok pénzt adnak az emberek ezekért a könnyekért. Gazdag ember leszel és nyújtja a két kezét, drágakövekkel tele, Sztyepan felé.

Hidegek a kövek, de forró a leány keze, mint a halandóké, s reszket is egy kicsikét.

Elvette Sztyepan a köveket, meghajolt mélyen, s azt kérdezte:

— S most merre térjek? — És elszomorodott maga is. A hajadon utat mutatott a gyűrűjével, földalatti járat nyílt meg a legény előtt, és világos, mint a fényes nappal. Elindult Sztyepan a folyosóban, elgyönyörködött újra a föld sok kincsében. Ment, ment, s éppen a maga folyosójába ért vissza. Ahogy odaért, bezárult mögötte a hegy, s olyan lett minden, mint volt. Odairamodott Sztyepanhoz egy gyíkocska, ráillesztette lábára a láncot, a malachit szelencét meg olyan kicsire zsugorította, hogy Sztyepan az inge alá rejthette. Nemsokára megjelent a felügyelő. Nevetni akart a legényen. Hanem csak tátotta a száját: Sztyepan kétannyit fejtett, mint amennyit ő parancsolt, s hozzá a legnemesebb fajtájú malachitból. „Hát ez mi? — ámuldozik. — Honnan termett ez?" Jól megnézett mindent, s azt mondta:

— Hiszen itt annyit fejt mindenki, amennyit csak akar. — És elvezette Sztyepant egy másik folyosóba, ebbe pedig unokaöccsét rendelte.

Munkához látott másnap Sztyepan, s csak úgy hullt elébe a malachit, még kristályos termésrezet is talált, amaz pedig — a felügyelő rokona — egy darab valamirevaló ércet se fejtett, csak puszta göröngyöt. Akkor kezdte sejteni a felügyelő, hogy is lehet ez a dolog. Futott az intézőhöz. Hogy ez meg ez történt.

— Nem lehet az másként — azt mondja —, mint hogy Sztyepan gonosz erőkkel cimborál.

Azt mondja erre az intéző:

— Hogy kivel cimborál, az az ő dolga. Mi nézzük csak a magunk hasznát, ígérj neki szabadságot, ha kifejt egy mázsás malachittömböt.

Azért addig is leoldatta Sztyepanról a láncot, és megparancsolta: szüntessék be a munkát a Fekete-hegyen.

— Ki tudja — azt mondja —, hátha eszénél volt ez a bolond, amikor az üzenetet hozta? Csakugyan eltűnt onnan a rézérc.

Megmondta a felügyelő Sztyepannak, hogy mit kíván tőle. Azt felelte a legény:

— Bolond ember, aki nem kívánja a szabadságot. Igyekszem, ahogy csak tudok. Hogy találok-e, azon fordul meg, milyen a szerencsém.

Hamarosan talált Sztyepan olyan tömböt, amilyet kívántak. Felvonták a felszínre. Büszkélkedtek vele nagyon. Hanem Sztyepant nem bocsátották szabadon. Jelentést írtak az úrnak a malachittömbről, az meg is érkezett, egyenesen Szentpétervár városából. Megtudta, hogy s mint volt a dolog. Hívatta Sztyepant.

— Nemesi szavamat adom neked — azt mondja —, hogy szabadon bocsátalak, ha kifejtesz nekem akkora malachit tömböket, amelyekből oszlopokat lehet faragni.

Azt feleli erre Sztyepan:

— Egyszer már bolonddá tettek. Tanultam belőle, írd meg elébb a szabadító levelet, s majd aztán munkához látok. Hogy meglelem-e, amit kérsz, majd elválik.

Kiabált persze az úr, toporzékolt, csakhogy Sztyepan nem engedett:

— Hogy el ne feledjem — azt mondja —, a mátkámnak is írj szabadító levelet, mert micsoda kegy az: magam szabad ember leszek, a feleségem meg jobbágyasszony!

Látja az úr — kemény fából faragták a legényt. Megírta hát neki, amit kért.

— Ne, fogd — azt mondja. — De aztán igyekezzél!

Sztyepan most se mondott többet:

— A szerencsémen fordul meg.

Talált persze Sztyepan olyan malachittömböt, hogyne talált volna, amikor ismerte a hegy egész belsejét, s maga a Királynő segített neki! Faragtak abból a tömbből olyan malachit oszlopokat, amilyeneket akartak, felvonták a felszínre, s az úr elküldte Szentpétervár városába, hogy díszítené a legeslegszebbik templomot. Az a tömb, amit először talált Sztyepan, máig is megvan, úgy beszélik. Vigyáznak rá az emberek, mint a szemük világára.

Szabad ember lett hát Sztyepan. Utána mintha egyszerre elapadt volna a Vörös-hegy sok kincse. Lazuritkövet még csak találtak, de silány volt a java része. Kristályos termésréznek hírét se hallották többé, eltűnt a malachit is, víz árasztotta el a bányafolyosókat. Csak kára volt a

Vöröshegyből a gazdájának. Le is állították ott a munkát hamarosan. Azt mesélik, a Rézhegyek Királynője apasztotta el a sok ércet, mert haragudott, hogy az oszlopait a templomban állították föl. Pedig hát törődött is ő azzal!

Sztyepannak sem volt sok szerencséje az életében. Megházasodott, családja lett, házat épített, annak rendje-módja szerint. Élhetett volna kényére-kedvére. De egyre csak lógatta a fejét, betegeskedett is folyton. Szemlátomást sorvadt.

Puskát vett egyszer a beteges Sztyepan, s rákapott a vadászatra. Egyre ott kóborolt a fekete-hegyi bánya körül, s vadat egyszer se vitt haza. Egyszer ősszel aztán nyoma veszett. Keresték, keresték, nem lelték sehol... Ugyan hová tűnhetett? Összeszaladt persze a nép, felkutatta a környéket. Ott akadtak rá a bányában, holtan feküdt egy magas sziklaszál tövében, mosolygott holtában, a puskája meg ott hevert mellette, elsütetlen. Akik ráakadtak, mesélik, hogy egy zöld gyíkot láttak a halott Sztyepan mellett, de olyan nagyot, amilyet még sohasem látott a mi vidékünk. Ott ült, azt mondják a halott mellett, felemelt fejjel, s csak úgy záporzottak a könnyei. Amikor az emberek közelebb értek, feliramodott a sziklára, s eltűnt. Amikor aztán hazavitték a halottat, és mosni kezdték, látták, hogy az egyik markában erősen szorít valamit, s ujjai résén zöld kövecskék derengenek át. Tele volt velük a halott Sztyepan marka. Volt az emberek között egy, aki értett a kövekhez. Ahogy tudta, megvizsgálta a köveket, s azt mondta:

— Hiszen ez smaragd! Ritka drágakő, kincset érő. Gazdag özvegy leszel, Nasztaszja. De ugyan honnan vehette Sztyepan ezeket a köveket?

Álmélkodott Nasztaszja, a felesége, azt mondta, hogy az ura sohasem beszélt neki ezekről a kövekről. Egy szelencét ugyan ajándékozott neki, mikor még jegyesek voltak, jókora malachit szelencét. Volt abban sok drágaság, de ilyen kő egy se. Nem is látott ő még ilyet soha.

Szétfeszítették Sztyepan ujjait, hogy kiszedjék a markából a köveket, de azok porrá omlottak, így hát nem is tudták sokáig, honnan szerezhette Sztyepan. Aztán túrni, fejteni kezdték a Fekete-hegyet. De csak ércet találtak, olyat, mint másutt, rezes csillogása, vörösbarna ércet. Később aztán kiokoskodta valaki, hogy a Rézhegyek Királynőjének könnyeit őrizte Sztyepan holtában is. Nem adta el senkinek, rejtegette, sohasem mutatta, halála óráján is magánál tartotta. Hiszitek-e?

Ilyen volt ez a hajadon, a Rézhegyek Királynője!

Ha rossz ember akadt útjába, arra csőstül zúdította a szerencsétlenséget. De a jó embernek is kevés öröme volt benne.

A MALACHIT SZELENCE

Nasztaszja, Sztyepan özvegye, híven őrizte a malachit szelencéjét. Mindenféle asszonyi ékességgel volt tele az a szelence, gyűrűvel, fülönfüggővel, egyéb tündöklő drágasággal. Tudjuk: maga a Rézhegyek Királynője ajándékozta Sztyepannak azt a szelencét, amikor a legény házasodni készült.

Árvaságban nőtt fel Nasztaszja, nem szokta meg, hogy efféle ékességet viseljen, de nem is igen szeretett cifrálkodni. Az első esztendőben, amikor Sztyepan feleségül vette, még feldíszítette magát egyikkel-másikkal. De nem szívesen. Felhúzott egy gyűrűt... Éppen az ujjara illett, nem szorította, de le sem csúszott. De ahogy templomba vagy vendégségbe ment, gyötrelem lett neki az a gyűrű. Mintha vaskarikába kovácsolták volna az ujját. Megkékült az ujja, a tövétől a körme hegyéig. Ha függőt akasztott a fülére, még rosszabbul járt. Úgy húzta a fülét, hogy megdagadt a cimpája. Pedig ha kézbe vette, nem érezte súlyosabbnak annál, mint amit máskor hordott. A hat- vagy hétsoros gyöngyöt csak egyszer kapcsolta a nyakára. Mintha jég övezte volna a nyakát, s egy cseppet sem melegedett föl rajta. Nem is látta azt a gyöngyöt soha senki. Szégyellte Nasztaszja.

Még azt mondanák: cárkisasszony páváskodik a faluban.

Sztyepan sem kívánta meg tőle, hogy viselje a malachit szelence ékességeit. Egyszer még azt is mondta:

— Vidd ezt a rontó kincset, ne is lássam!

Elrejtette Nasztaszja a szelencét a legmélyebbik láda fenekére, a gyolcsok, vég vásznak alá.

Amikor Sztyepan meghalt, és összeszorított markában megtalálták a zöld kövecskéket, Nasztaszja elővette a szelencét, és megmutatta az embereknek. A drágaköveknek az az ismerője, aki annak idején megmondta, milyen köveket őriz a halott Sztyepan, azt mondta Nasztaszjának, amikor tódulni kezdett a házába a nép.

— Vigyázz, Nasztaszja, el ne kótyavetyéld ezt a szelencét! Temérdek pénzt ér ez!

Tudós ember volt ez, maga is a szabad emberek közül való. Azelőtt bányamester volt, de elcsapták a gazdái, azt mondták, igen elkanászkodik a keze alatt a nép. Meg aztán az itókát se vetette meg. Kocsmatöltelék volt szegény feje, isten nyugosztalja. De különben derék ember hírében állott. Megtett mindent jószívvel, amit kértek tőle, folyamodványokat írt, követ próbált, ércet vizsgált, s nem azt leste, mint sok más, hogy csöppenjen neki érte egy fél pint itóka. Mégis vitt neki mindenki ünnepnapon egy-egy pohárkával, így éldegélt ez az ember a mi bányánk vidékén. A nép táplálta.

Nasztaszja még az urától hallotta, hogy ez a bányamester derék ember, érti a mesterségét, egy csak a hibája, hogy szereti az italt. Hallgatott hát a tanácsára.

— Jól van — azt mondja —, elteszem a szűkebb napokra. — És visszarejtette a szelencét a láda fenekére.

Eltemették Sztyepant, megtartották tisztességgel a negyvennapos gyászt. Nasztaszja élete virágában volt még, volt is mit tejbe aprítania,

hát hamarosan küldözgetni kezdték hozzá a kérőket. Csakhogy Nasztaszja okos asszony volt. Azt mondta mindegyiknek:

— Ha aranyból van is, csak mostohája a gyermekeimnek a második férj.

Idővel aztán elmaradoztak, akik kérték.

Sztyepan tisztességes vagyonkát hagyott a családjára. Takaros házacskát, lovat, tehenet, gazdaságot. Nasztaszja dolgos teremtés volt, a gyermekei szófogadók, hát szépen éltek, békességben, így éltek egy esztendeig, kettőig, háromig. De végül is elszegényedtek. Hogy is boldogulhatna egymaga egy asszony a gazdasággal meg az apró gyerekeivel! Mert egy-két garast is kell keresni néha. Ha egyébre nem, sóra. Duruzsolni kezdték akkor Nasztaszjának a rokonai:

— Add el a szelencét! Minek az neked? Ott hever hiába. Úgysem viseli azokat az ékességeket a lányod, Tanyusa sem, ha megnő. Minek a magunkfajtának? Uraknak való ez, meg kereskedőknek. Nem is illik a mi gúnyánkhoz. Más meg pénzt adna érte. Segítene rajtad.

Így beszéltek, mondom, a lelkére. Odasereglettek megint a vevők, mint hollók a dögre. Kereskedő valamennyi. Ki száz ezüstöt ígért érte, ki kétszázat.

— Csak mert sajnáljuk a kicsinyeidet, meg szánjuk özvegyi sorodat — azt mondják.

Egyszóval, be akarták csapni az asszonyt. De hiába próbálkoztak.

Jól emlékezett Nasztaszja, mit mondott neki az öreg bányamester. Nem kótyavetyélte el a szelencét. Meg sajnálta is. Akárhogy van, mégiscsak ajándék, emlék az urától.

A legjobban a leánykája siratta a szelencét, a legkisebbik gyermeke. Kérte az anyját:

— Ne add el, édesanyám! Ne add el, édesanyám! Inkább elmegyek dolgozni, szerencsét próbálok, csak őrizd meg az édesapám ajándékát!

Három kicsinye maradt Sztyepannak. Kettője fiú. Azok olyanok voltak, mint a többi gyerek, de ez a leányka nem ütött, ahogy mondják, se az anyjára, se az apjára. Már csepp korában is — még Sztyepan életében — csodájára jártak az emberek. Nemcsak az asszonyok, de még a férfiak is azt mondogatták Sztyepannak:

— Ünnepi öved selyembojtjából ráztad ki ezt a leánykát, te Sztyepan! Egyikőtökhöz se hasonlít. Fekete hajú, szépséges szép, a szeme meg zöld. Cseppet se hasonlít a mi leányainkhoz!

Tréfás szóval válaszolt Sztyepan:

— Nem csoda, hogy fekete! Hiszen az apja zsenge kora óta a földet túrja! S hogy a szeme meg zöld — azon se csodálkozzatok! Elég malachitot fejtettem az úrnak. Ez maradt belőle emlékül.

El is nevezte a leánykáját Emlékecskének. — Te, Emlékecském — mondogatta neki. Ha pedig ruhácskát vett neki, sohasem vett más színűt, mint zöldet vagy kéket.

Nőtt a leányka, gyönyörűségére mindenkinek, aki látta. Olyan volt csakugyan, mint az ünnepi öv bojtjából kihullott selyemszál — rajta feledte a szemét mindenki. Ő maga nemigen nyájaskodott idegenekkel, mégis ő volt mindenki Tanyuskája. Még a legirigyebb fehérnépek is elgyönyörködtek benne. Mert szép volt Tanyuska, igen nagyon szép. Csak az anyja sóhajtozott miatta sokat:

— Szépnek szép, de nem a mi fajtánk. Mintha valaki úgy cserélte volna el az enyémmel.

Hát ez a leányka búsult a legjobban az apja után. Sírt, mint a záporeső, megfogyott az arcocskája, csak a szeme lett még nagyobb. Azt gondolta az anyja, nekiadja a malachit szelencét, hadd legyen benne öröme. Kicsi ugyan, de a leányféle csepp korában is szívesen aggat magára ékességet. Odaadta hát neki, s a leányka válogatni kezdett benne. És csodák csodája: mintha neki készítették volna, úgy illet rá, amit magára próbált. Némelyikről még az anyja se tudta, mire való, bezzeg tudta Tanyuska! Mondta is:

— De szép ez a sok ékesség, az édesapám ajándéka! Még melegít is, mintha kemence mellett ülnék. S mintha gyöngén cirógatna valaki, ha magamra próbálom.

Hordta Nasztaszja maga is egyikét-másikát, emlékezett rá, hogy megkínozta az ujját a gyűrű, a fülét a függő, a nyakát meg majd jéggé dermesztette a gyöngysor. Hát most azt gondolta: „Oka van annak, hogy így van, nagy oka!" — és visszarejtette a szelencét a láda mélyébe. Attól kezdve Tanyuska megkérte nemegyszer:

— Add ide az édesapám ajándékait! Hadd játsszam velük!

Kezébe adja néha Nasztaszja — puha szív az anyák szíve! — s csak azt köti a lelkére:

— Nehogy összetörd!

Aztán, amikor felserdült Tanyuska, ő maga vette elő néha-néha a szelencét. Ha az anyja meg a két kis bátyja elment a kaszálóra vagy máshová, Tanyuska maga gazdasszonykodott a házban. Először persze elvégezte, amit az anyja rábízott: elmosta a tálakat, kanalakat, kirázta az asztalterítőt, kisöpörte a házat, a pitvart, szemet szórt a tyúkoknak, be-benézett a kemencébe. Rendbe szedte fürgén a házat, aztán futott a ládához, elővette a szelencét. A sok ládából csak egy maradt, az is könnyű lett. Rátette Tanyuska egy kisszékre, kivette belőle a szelencét, s forgatta-nézegette a sok ékességet, gyönyörködött benne, magára illesztgette.

Egyszer rabló tört be hozzá a házba. Vagy a kertben rejtőzködött reggel óta, vagy később surrant be észrevétlen. A szomszédok közül nem látta senki, hát bizonyos, hogy nem az utcáról lépett a házba. Ismeretlen ember volt, de látszott rajta, hogy valaki apróra elmondta neki, milyen a Tanyuskáék portája.

Úgy volt, hogy amikor Nasztaszja elment hazulról, Tanyuska elvégezte a ház körül, amit kellett, aztán bement, hogy eljátszadozzék apja ajándékaival. Feltette a drága fejéket, a függőket. Akkor tört a házba az a rabló. Felpillantott Tanyuska — ismeretlen ember áll a küszöbön, fejsze a kezében. Az ő fejszéjük. Ott állt a pitvar sarkában. Nemrég tette oda Tanyuska, amikor a pitvart söpörte. Megijedt a leányka, moccanni se tudott nagy rémületében, az ember meg egyszer csak megtántorodott, elejtette a fejszét, mindkét kezével a szeméhez kapott, mintha kiégett volna a két szeme. Jajgatott, kiabált:

— Jaj, uram, teremtőm! Megvakultam! Jaj, megvakultam!

Látta Tanyuska, bajjal van az ember. Faggatta, kérdezgette:

— Hogy jöttél be ide, apóka? S mit akartál a fejszével?

De az csak jajgatott s a szemét dörgölte. Megszánta Tanyuska, vizet merített, nyújtotta az embernek, de az ijedten hátrált az ajtó felé.

— Jaj, közel ne jöjj! — Aztán leült a pitvarban, nekivetette a hátát az ajtónak, nehogy Tanyuska kiléphessen. De az talált más utat — kiugrott az ablakon, átfutott a szomszédokhoz. Jöttek a szomszédok, faggatták az embert, kiféle-miféle, s mit akar. Az csak pislogott, hunyorgott, s végül azt mondta: útonjáró ember, alamizsnát akart kérni, de valami baja esett a szemének.

— Mintha nap tűzött volna belé. Azt hittem, elvesztettem a szemem világát. Talán a hőség az oka, vagy mi.

A fejszéről, meg a kövekről nem szólt a szomszédoknak Tanyuska.

Hát azok azt gondolták:

„Semmiség! Tanyuska biztosan elfeledte bezárni a kaput, hát bement a kéregető, s ott történt valami a szemével. Sok minden megesik!"

Mégsem eresztették el az embert, amíg Nasztaszja haza nem tért. Amikor bejött a két fiával, azt mondta az ember neki is, amit a szomszédoknak. Látta Nasztaszja, hogy nincs híja semminek a házban, hát eleresztette békességgel. Elment az ember, szétszéledtek a szomszédok is.

Elmondta akkor Tanyuska az anyjának, hogy s mint volt. Akkor értette meg Nasztaszja, hogy a szelencét akarták elrabolni. De úgy látszik, nem olyan könnyű azt elvinni. Hanem azért azt gondolta magában:

„Jobban kell őrizni azt a szelencét."

Fogta, s úgy, hogy Tanyuska meg a két fia ne lássa, elrejtette a pincébe, a kemence alá.

Tanyuska egyszer megint egyedül maradt a házban. Kereste a szelencét, de nem találta. Elbúsult nagyon. Egyszer csak meleg árasztotta el a testét. Hát ez meg miféle csoda? Honnan árad a meleg? Körülnézett Tanyuska, s akkor látta, hogy a padló réséből fény szivárog. Megijedt nagyon, azt hitte, tűz ütött ki a házban. Átlesett a résen, hát látja, hogy a pince egyik sarkából sugárzik a fény. Kapta a vödröt, rá akarta loccsintani, de akkor kapott észbe: nincs annak a tűznek se lángja, se füstje. Tapogatni kezdett azon a helyen, s ráakadt a szelencére. Kinyitotta — hát még szebbek lettek benne a drágakövek. Csak úgy szikráztak, ezer színben tündököltek, s olyan világosságot árasztottak, mint a fényes nap. Tanyuska nem is vitte föl a házba. Ott játszadozott vele a pincében kedvére.

Később is csak úgy tett. Azt gondolta az anyja: „Ugyan jól elrejtettem azt a szelencét. Nem tud róla senki." A leányka meg, amint magára maradt a házban, el-eljátszogatott egy-egy órácskát az apja ajándékaival. A rokonok tanácsát, hogy adja el, meg se hallgatta többet Nasztaszja.

— Eladom, hogyne! Holnapután kiskedden!

Szűkölcskén éldegélt pedig, de a szelencéhez nem nyúlt, így kínlódtak számos esztendeig, aztán jobbra fordult a sorsuk. Megnőtt a két fiú, keresett már egy kevéskét, s Tanyuska sem üldögélt ölbe tett kézzel. Megtanult hímezni selyemszállal meg gyöngyökkel. De úgy

megtanult, hogy az úr leghíresebb hímzőasszonyai összecsapták a kezüket — honnan veszi ez a lány a mintát, s honnan a selymet?

Elmondom, én, hogy honnan. Egy asszony állított be egyszer Tanyuskáék házába. Alacsony termetű volt, fekete hajú, olyan korú lehetett, mint Nasztaszja, de eleven szemű, s olyan sebesen járt, hogy szinte röpült. Gyolcsbatyu a hátán, fagyalágból faragott bot a kezében. Vándorasszonynak látszott. Szállást kért Nasztaszjától:

— Megpihenhetek-e nálad, gazdasszonyka, egy-két napig? Nem bírja már a lábam, pedig még nagy út áll előttem.

Nasztaszja először gyanakodott, arra gondolt, hátha a szelencét akarja kikémlelni az asszony, de aztán mégis bebocsátotta.

— Nem sajnálom én a helyet! Hiszen el nem rontod, s magaddal se viszed. Hanem étellel magunk is szűken vagyunk. Reggel hagymát eszünk, savót iszunk hozzá, este savót iszunk, hagymát eszünk mellé. Ha nem félsz tőle, hogy megsoványodol, maradj nálunk, ameddig kedved tartja.

A vándorasszony addigra már a sarokba támasztotta a botját, letette a batyuját a kemencepadkára, aztán a bocskorát kezdte oldozgatni. Nem volt ez ínyére Nasztaszjának, de csak hallgatott.

„Lám csak — gondolta. — Még adjonistent sem mondott, s már megtelepedett, levetette a bocskorát, kioldotta a bugyrát."

A vándorasszony csakugyan kioldotta a batyuját, és magához intette Tanyuskát.

— Gyere csak, leánykám, nézd meg a hímzésemet. Ha tetszik, megtanítalak rá. Éles szeműnek, ügyes kezűnek látszol!

Odament Tanyuska, s az asszony kezébe adott egy selyemmel hímzett kis kendőt. Olyan ragyogó volt a hímzés azon a kis kendőn, hogy szinte világosabb meg melegebb lett tőle a ház.

Rajta feledte a szemét Tanyuska. Az asszony meg csak elmosolyodott.

— Tetszik-e, leánykám? Megtanítsalak hímezni?

— Meg — azt mondja Tanyuska.

De az anyja ráförmedt:

— Eszedbe ne jusson! Sóra sincs pénzünk, nemhogy selyemre! Hiszen sok pénzbe kerül a hozzávaló!

— Azon ne törd a fejed, gazdasszonyka — mondta a vándorasszony. — Ha ügyes lesz a lányod, majd hozzávaló is akad. A te kenyeredért-sódért itt hagyom neki, ami nálam van — jó időre elég lesz. Hogy később hogyan lesz, majd meglátod. Jó pénzt fizetnek a mi munkánkért. Nem adjuk ingyen. Kenyeret ad a kezünkbe ez a mesterség.

Ez ellen már nem szólhatott Nasztaszja.

— Hát ha adsz mindent, ami kell hozzá, az más. Akkor csak tanuljon, ha elég ügyes hozzá. Köszönöm a szívességedet.

Tanítani kezdte a vándorasszony Tanyuskát. Úgy tudott hímezni nemsokára Tanyuska, mintha világéletében egyebet se csinált volna. Történt még egyéb is, amit nem értett senki. Tanyuska nemcsak idegenekkel, hanem még az övéivel is rideg volt egy kicsit, nem

törleszkedett soha senkihez. Ehhez az asszonyhoz meg úgy hajlott, de úgy! Görbe szemmel nézte Nasztaszja.

„Talált magának kedvére valót! Az anyjára rá se néz, ettől a vándorasszonytól meg nem tud elszakadni!"

Az asszony meg, mintha csak Nasztaszja szívét akarná fájdítani, egyre gyermekének meg leánykájának szólítja Tanyuskát, keresztnevén nem is hívja. Látja Tanyuska, hogy neheztel az anyja, de a szíve ellen nem tehet semmit.

Úgy bízott abban az asszonyban, hogy még a szelencéről is beszélt neki.

— Van nekünk — azt mondja — egy drága malachit szelencénk, emlék az édesapánktól. De gyönyörű kövek vannak benne! Egész nap elnézném.

— Megmutatod-e nekem, leánykám? — kérdi az asszony.

Tanyuskának meg sem fordult a fejében, hogy rosszat tesz azzal.

— Meg — feleli —, majd ha mindenki elmegy hazulról.

Legközelebb, amikor elment a háznép, Tanyuska lehívta az asszonyt a pincébe. Elővette a szelencét, megmutatta. Rápillantott a vándorasszony, aztán így szólt:

— Vedd magadra mind, hogy jobban lássam.

Nem kellett kétszer mondani Tanyuskának — magára illesztgette, aggatta a sok drágaságot, az asszony meg nem győzte dicsérni.

— Jól van, leánykám, jól van! Csak igazítani kell rajtuk egy kicsit.

Közelebb lépett és ujjaival megérintette a köveket. Amelyikhez hozzányúlt, az mintha kigyúlt volna. Aztán így szólt a vándorasszony:

— Állj csak fel, leánykám!

Felállt Tanyuska, az asszony meg szép gyöngén simogatni kezdte a haját, a hátát. Végigsimította az egész testét, aztán azt mondta:

— Most fordulj meg, de vigyázz, vissza ne nézz. Előretekints, s figyelj jól, de szót ne ejts. No, fordulj meg!

Megfordult Tanyuska — olyan csodálatos termet látott, amilyenről nem is álmodott soha. Olyan volt az, mint egy templom vagy kastély. Magas mennyezetét oszlopok tartották, színtiszta malachitérc oszlopok. Malachittal kirakva a falai is, embermagasságban, felső párkányzatán malachit faragvány fut körbe. Szépséges szép teremtés áll Tanyuska előtt, mintha tükörből tekintene rá, olyan gyönyörű, amilyenről csak mesékben olvashatunk. Haja, mint az éj, zöld a szeme. Drágakövek borítják tetőtől talpig, a ruhája meg színjátszó zöld bársony. Úgy van megvarrva a ruha, mint a cárnőké a képeken. Szinte lebeg, olyan könnyű. A falubeli asszonyoknak kiégett volna a szemük a szégyentől, ha mások előtt kellett volna ilyenben mutatkozniuk. De a zöldszemű csak áll nyugodtan, mintha így volna rendjén. Pedig tele van a terem. Fényesen öltözött nép tolong benne. Csupa arany meg sujtás a ruhájuk. Kinek elöl csillog a ruháján, kinek hátul, kinek körös-körül. Igen rangos urak, alighanem. Velük vannak asszonyaik is. Azoknak is csupasz a karjuk, födetlen a keblük, drágakövek tündökölnek azokon is. De a zöld szemű szebb mindegyiknél. Említeni se lehet együtt a többiekkel.

A zöldszemű mellett valami kese teremtmény izeg-mozog. Ferde a szeme, a füle, mint a lapu. Hajszálra olyan, mint a nyúl. Olyan ruhát visel, hogy belekáprázik a szem. Ez, úgy látszik, keveslette az aranyat,

bezzeg annál több drágakövet aggatott magára. De olyan ritka köveket, amelyeket tíz évben egyszer ha találnak. Látszik rajta messziről, hogy a bányák ura. Egyre makog az a nyúl a zöldszeműnek valamit, de az a szemöldökét se rándítja, mintha meg se hallaná.

Nézi Tanyuska, nézi a gyönyörűséges teremtést, rácsodálkozik, s csak aztán veszi észre.

— Hiszen ezek az apám kövei! — kiáltja. De nyomban eltűnik szeme elől a terem, egész népével.

A vándorasszony ott áll mellette, s csak nevet!

— Nem láthattál mindent, leánykám! Ne búsulj, hamarosan meglátsz mindent, amit akarsz.

Kérdezgette persze Tanyuska, miféle terem volt az, amit látott.

— Cári palota terme — felelte az asszony. — Az a terme, amelyiket ezen a vidéken termő malachittal díszítettek. A te szegény apád fejtette ki azt a malachitot.

— És az ki volt, aki az apám köveit viselte? Hát az a nyúl?

— No, azt már nem mondom meg. Úgyis megtudod nemsokára.

Aznap, amikor Nasztaszja hazatért, szedelőzködni kezdett a vándorasszony. Köszönetet mondott a háziasszonynak, odaadta Tanyuskának a batyuba kötött selymet meg gyöngyöt, aztán egy parányi gombot vett elő. Egyszerű formájúra csiszolták azt a gombot, tiszta üvegből.

Tanyuska kezébe adta, s azt mondta neki:

— Fogadd tőlem emlékül, leánykám. Ha munka közben tanácsra van szükséged, vagy nehéz feladatot kell megoldanod, vedd elő ezt a gombot. Ez majd válaszol neked.

Mondta, s azzal eltűnt, mintha ott se lett volna.

Mestere lett Tanyuska a selyemhímzésnek. Hajadonná serdült közben, eladósorba került. A gyárban meg a bányában dolgozó legények majd kinézték a szemüket, úgy lesték Nasztaszjáék ablakát, mégsem merészkedtek Tanyuska közelébe. Szomorú volt az a lány mindig, s nem éppen nyájas természetű. Meg aztán szabad leány létére úgysem ment volna férjhez jobbágylegényhez. Ugyan kinek volna kedve igába hajtani a nyakát?

Eljutott az úr házába is Tanyuska ügyességének híre. Küldözgetni kezdte hozzá az úr a maga embereit. Felöltöztet urasan egy-egy fiatalabb, nyalkább inast, még láncos zsebórát is dug zsebébe, s küldi Tanyuskához valami ürüggyel. Azt reméli, megtetszik a leánynak a nyalka inas. Akkor a házához csalhatja Tanyuskát. Csakhogy ebből nem lett semmi. Tanyuska nem beszélt másról, csak a munkájáról, meg sem hallgatta, ha másról szólt a legény. Ha nagyon unta, még csúfot is űzött belőle.

— Siess a gazdádhoz, hallod-e! Vár már nagyon. Fél, hogy verejték lepi az órádat, s berozsdásodik a lánca. Hiszen nem szoktad a viselését. Gyötrelem az neked.

Az inasnak vagy az úr valamelyik másik emberének mintha jeges vizet zúdítottak volna a nyakába.

Futott az ilyen, mintha sarkantyúznák, s azt dörmögte magában:

— Hát leány ez? Kőszobor ez, ez a zöldszemű! Találok én különbet is, mint ez!

Így vesződik magában, de már bolondja Tanyuskának. Valakit csak elküldenek hozzá, nem tudja elfelejteni a leány szépségét. Mintha megbabonázták volna, úgy húzza valami Nasztaszja háza felé, hogy legalább elmenjen előtte, benézzen az ablakon. Ünnepnapon majd valamennyi legénynek abban az utcában akad dolga. Keményre döngölték már a földet Tanyuska ablaka alatt. De az még csak ki sem pillantott rájuk.

A szomszédasszonyok már a szemére vetették Nasztaszjának:

— Igen fenn hordja az orrát ez a te Tanyuskád! Leánypajtásai sincsenek, legényekre se akar nézni. Herceget, királyfit vár talán?

Nasztaszja csak sóhajtozik:

— Jaj, szomszédasszony, magam sem tudom, mi van ezzel a leánnyal. Olyan derék, jó leányom volt, amíg az a boszorkány, az a vándorasszony meg nem keverte a fejét! De most akármit mondok neki, csak a gombját, azt a varázsgombot nézegeti és hallgat. Kihajítanám azt az átkozott gombot, ha nem látnám, hogy hasznára van. De ha megakad valamiben, ha nem tudja, milyen szállal kell hímeznie, csak előveszi azt a gombot. Mutatta nekem is, de az én szemem már gyönge, nem láttam rajta semmit. Megverném Tanyuskát, de hát szorgalmas teremtés, igyekvő. Az ő munkájából élünk. Elgondolkodom sokszor a sorsán, s még sírok is rajta. Azt mondja ilyenkor Tanyuska: „Nem tehetek másként, édesanyám. Tudom, hogy nem ez az én sorsom. Azért nem is kötelezem el magam senkinek, s nem is bolondítok senkit. Mért szomorítanám meg a legényeket? Az ablaknál azért ülök, mert ott jobban tudok dolgozni. Mért bántasz engem? Mi rosszat tettem én?" Hát feleljetek neki!

Az életük mégis könnyebb lett. Híre ment a Tanyuska tudományának. Nemcsak a bánya vidékén vagy a városban, de messze földön is. Kérték tőle a hímzéseket innen is, onnan is, s nagy pénzt fizettek értük. Meglett férfi se kereshetett volna annyit. Hanem egy nap nagy csapás érte őket: tűz ütött ki a házukban. Éjnek idején támadt a tűz. Leégett mindenük, elpusztult az aprójószág, a ló, a tehén, a sokféle szerszám. Az maradt csak, ami rajtuk volt, amikor az égő házból menekültek. De a szelencét megmentette Nasztaszja mégis. Azt mondta másnap:

— Elérkezett a végső szükség. El kell adnunk a szelencét.

A két fia egyszerre mondta:

— Add el, anyácskánk. Csak kérd meg az árát.

Tanyuska lopva elővette a gombot, ránézett. Meglátta benne a zöldszeműt, az intett: eladhatják. Elbúsult Tanyuska, de mit tehetett volna? Úgyis a zöldszeműé lesz az apja ajándéka! Sóhajtott hát, s azt mondta:

— Adjuk hát el, ha el kell adni. — Meg se nézte a köveket utoljára, hogy elbúcsúzzék tőlük. Nem is rakosgathatta ki, az igaz, hiszen a szomszédoknál húzódtak meg.

Alighogy megállapodtak: eladják a szelencét, már ott termettek a kereskedők. Lehet, hogy valamelyikük maga gyújtotta fel a házat, hogy a szelencéhez hozzájuthasson. Mert ilyen a kalmárnépség, tűzön-vízen keresztülviszi, ha el akar érni valamit. Látják a kereskedők, hogy megnőttek Nasztaszja fiai, hát tartanak tőlük, s többet ígérnek, mint

régebben ígértek. Ötszáz ezüstöt, hétszázat, az egyik meg ezret is emlegetett. Nasztaszja nem akarta alább adni kétezernél. Jártak hozzá a kereskedők, egymásnak adták a kilincset. Lassacskán ígérgettek egyre többet. De mindegyik úgy, hogy a másik ne tudja. Mert olyan zsíros konc az, hogy egyik sem akarja átengedni a másiknak. Miközben így járogattak Nasztaszja házába, új intéző került a bányába.

Van úgy, hogy egy-egy intéző számos esztendeig ül a nép nyakán. De akkoriban az egyik jött, a másik ment. A csúf bakkecskét, azt, aki Sztyepan idejében volt az intéző, száműzte az öregúr valami vétségéért. Megfordult azóta jó néhány intéző az úr bányájában, utánuk került oda az, akiről most beszélek.

Külországi ember volt, úgy mondják, értett mindenféle nyelven, csak az oroszt törte kerékbe. De egy szót tisztán ki tudott mondani, ezt a szót: deresre! Foghegyről, s lassan mondta ki, így: de-res-re! Akármilyen mulasztást jelentettek neki, csak azt kiáltotta: deresre! El is nevezték Deresnek.

A valóságban nem volt nagyon rossz ember ez a Deres. Csak kiabált, de nem húzatta deresre a népet. Nemigen akadt dolguk a pribékeknek. Nyugta volt egy időre a népnek.

Hanem akkor történt valami. Az öregúr igen megvénült már akkorra, alig húzta az igát. Azt gondolta hát, hogy megházasítja a fiát, szerez neki feleségül valami grófnőt vagy más rangos kisasszonyt. De hát a fiának volt már egy kedvese, akihez igen ragaszkodott, de aki rangban nem illett hozzá. Az öregúr akkor megpróbált a lelkére beszélni annak a leánynak, a fia kedvesének, hogy menjen feleségül az ő zenészéhez. Az úr házában lakott ez a zenész, a gyerekeit tanította muzsikálni, meg idegen nyelvekre oktatta őket, ahogy az az uraknál szokás.

— Minek élnél leányfejjel? — azt mondja az öregúr a lánynak. Menj inkább férjhez. Kiházasítalak, az uradat meg intézőnek teszem meg. Ott nem lesz nehéz dolga, megy minden a maga útján, csak a népet kell kordában tartania. Ahhoz pedig ő is jó lesz, ha nem is ért egyébhez, mint a zenéhez. Úgy élsz majd vele, mint hal a vízben! Az első asszony lehetsz. Tisztel, becsül mindenki. Kívánhatsz-e többet?

Hajlott a fehérnép az okos szóra. Talán éppen összezördült a fiatalúrral, de az is lehet, hogy valami ravaszságot forgatott a fejében.

— Rég áhítozom már erre — azt mondja —, csak nem mertem róla szólni.

A zenész, az persze húzódozott.

— Nem kell nekem! Utolsó fehérnép az!

Csakhogy az úr ravasz kis vénember volt. Hiszen a bányáit is ravaszsággal szerezte! Megpuhította egykettőre azt a zenészt. Ráijesztett, körülhízelegte vagy leitatta, nem tudni, csak annyit, hogy nemsokára megtartották a lakodalmat, így került Deres a bányához. Nem sokáig maradt ott, pedig — ami igaz, az igaz — nem volt rossz ember. Amikor tőlük elkerült, még sajnálták is az emberek.

Mondom, éppen abban az időben került a bányához Deres a feleségével, amikor Nasztaszját megkörnyékezték a kereskedők. Szemrevaló teremtés volt Deres felesége is. Az arca, mint a tej meg rózsa, egyszóval csókolni való. Nemhiába akadt meg rajta a fiatalúr szeme. Pedig ugyancsak válogatós volt. Hát ez az asszony is — a

Deres felesége — meghallotta a hírét az eladó szelencének. „Megnézem — azt gondolja —, hátha csakugyan értékes holmi." Azzal felöltözött ünneplőbe, s elhajtatott Nasztaszjához. Mert az intézők akkor ülhettek az úr kocsijára, amikor akartak.

— Mutasd csak, kedves — azt mondja Nasztaszjának —, miféle köveket akarsz eladni?

Elővette Nasztaszja a szelencét, megmutatta a sok drágaságot. A Deres feleségének belekáprázott a szeme. Szentpétervár városában nevelkedett, sokat járt külországban is a fiatalúrral, értett jól az efféle holmihoz. „Még ilyet nem láttam! — álmélkodott. — Magának a cárnénak sincsenek ilyen ékességei. Ez az egyszerű asszony meg, ebben a kis faluban ilyen kincsnek a gazdája. Csak meg tudjak alkudni vele!"

— Mennyiért adod? — kérdi.

Azt mondja Nasztaszja:

— Kétezer ezüstöt szeretnék érte kapni.

— No, kedves, akkor készülj! Elhozod a szelencét hozzám. Ott majd megkapod a pénzt, amit kérsz.

Hanem Nasztaszja nem állott rá.

— Ki látott már olyat — azt mondja —, hogy a kenyér járjon a száj után! Ha elhozod a pénzt, tiéd lesz a szelence.

Látja az asszony, hogy kemény szó a Nasztaszja szava, hát gyorsan hazahajtatott a pénzért, de elébb a lelkére kötötte Nasztaszjának:

— Nehogy másnak add el, kedves!

Azt felelte Nasztaszja:

— Attól ne félj. Én a szavamat meg nem másítom. Estig várok. Akkor aztán úgy cselekszem, ahogy jónak látom.

Elhajtatott a Deres felesége, s nyomban odatódultak Nasztaszja házába a kereskedők. Hiszen lesbe álltak. Faggatták az asszonyt:

— No! Eladtad-e?

— El — azt mondja Nasztaszja.

— S mennyiért?

— Kétezerért, amennyire tartottam.

— Meghibbantál, te asszony! — kiabáltak a kalmárok.

— Idegennek adtad, pedig mennyi faludbéli kérte! — s egyre többet ígértek érte.

De Nasztaszja nem ment lépre.

— A ti szokásotok — azt mondja — csűrni-csavarni a szót. Én már odaígértem annak az asszonynak, amit mondtam, megmondtam!

Hamarosan visszatért a Deres felesége. Elhozta a pénzt, leszámolta Nasztaszja elé, azzal fogta is a szelencét és már vitte volna. Ahogy ki akart fordulni a házból, Tanyuskába botlott a küszöbön. Akkor tért haza a lány, nélküle kötötték meg az alkut. Látja Tanyuska: idegen asszony fordul ki a házukból, kezében a malachit szelence. Rábámult a Deres feleségére — nem az volt, akit abban a csodálatos teremben látott. De az még nagyobbat nézett. Tündért látok? Ki ez a leány? — kérdi.

— Az én lányom volna — feleli Nasztaszja. — Ő lett volna az örököse ennek a szelencének, amit te megvettél. Nem adtam volna el, ha a szükség rá nem szorít. A leányomnak csepp kora óta ez a szelence minden öröme. Játszadozott a kövekkel, gyönyörködött bennük, hogy

milyen szépek, hogy melegítik. De kár is erről beszélni! Veszett fejsze nyele!

— Ne búsulj, kedves — vigasztalta a Deres felesége. — Jó helyen lesznek nálam ezek az ékességek. — Magában meg azt hányta-vetette: „Szerencse, hogy ez a zöld szemű lány nem tudja, milyen csodálatosan szép. Ha megjelenne Szentpétervár városában, cárok hódolnának előtte. Úgy látszik, az én bolond úrfim még nem látta." Azzal elhajtatott.

Amikor hazaért, eldicsekedett az urának: — Most már, kedves barátom, nemcsak rád, de még az úrfira se szorulok többé. Ha megunlak isten áldjon! Elmegyek Szentpétervár városába, vagy ha tetszik, külországba, eladom a szelencét, s ilyen férjet, mint te, két tucatot is vehetek, ha kedvem tartja.

Így kérkedett, s nem tudta megállani, hogy meg ne mutassa, mit vásárolt. Tudjuk, milyen az asszonynép. Szaladt a tükörhöz, s először a fejéket illesztette a fejére. — Jaj, jaj, mi történt? — Húzza-cibálja a haját, egy percig se tűrheti. Alig tudja lerángatni. De nem nyughat. Függőt akaszt a fülébe — majd leszakítja a cimpáját. Gyűrűt húz az ujjára — mintha rákovácsolták volna, alig tudja lehúzni a beszappanozott kezéről. Neveti az ura: lám, nem rá illik a sok ékesség!

Töri a fejét az asszony: „Ugyan, mit csináljak? Beviszem a városba, megmutatom az ötvösmesternek. Majd az megformálja, amilyenre kell, csak a köveket ki ne cserélje!"

Úgy is tett. Másnap kora reggel a városba kocsizott. Hiszen a fogaton egykettőre odaért. Megtudakolta a városban, melyik a legjobb ötvösmester, s ahhoz ment egyenesen. Öreg-öreg ember volt az ötvös, de nagy tudósa a mesterségnek. Megnézte a szelencét, benne a sok drágaságot, megkérdezte az asszonyt, kitől vette. Az elmondta, amit tudott. A mester megnézte még egyszer a szelencét, a köveket meg sem vizsgálta.

— Nem nyúlok hozzá. — azt mondja —, akármennyit fizetne érte. Nem halandó mesterek munkája ez. Félős kézbe venni.

Nem értette az asszony, min akadt meg a mester. Mondott valamit mérgesen, azzal szaladt a másik mesterhez, a harmadikhoz. De azok mintha csak megegyeztek volna egymással: megnézik a szelencét, elgyönyörködnek benne, a köveket meg se vizsgálják, s arról, hogy hozzányúljanak, hallani se akarnak. Akkor az asszony ravaszsághoz folyamodott. Azt mondta, hogy a szelencét Szentpétervárról hozta, ott készítették. De a mester, akinek azt füllentette, csak nevetett.

— Tudom én jól — azt mondja —, hogy készítették ezt a szelencét. Hallottam eleget a készítőjéről. Nem tanácsos azzal ujjat húzni! Olyan mester az, aki az egyik ember mellől nem tágít, a másikhoz meg akkor sem közelít, ha könyörögnek neki.

Ezt a beszédet se értette a Deres felesége. Annyit fejtett csak meg belőle, hogy valami nincs rendjén, hogy a mesterek félnek valakitől. Akkor jutott eszébe, amit az az asszony mondott, hogy a leánya szerette magára aggatni-illeszteni ezeket az ékességeket.

„Talán arra a zöld szemű leányra illenek? Baj, bizony baj!"

Aztán azt mondta magában:

„Bánom is én! Eladom valami hóbortos gazdag asszonynak. Hadd kínlódjék vele! Nekem meg pénzem lesz." Azzal visszatért a bányászfaluba.

Nagy újság várta otthon: az öregúr halálhíre. Ravaszul intézte a dolgot Deressel, de a halál még az ő eszén is túljárt — fejbe kólintotta, még mielőtt a fiát megházasíthatta volna. A fiatalúr örökölte mindenét, ő lett a gazda. Deres felesége nemsokára levelet kapott tőle. Hogy így meg úgy, kedvesem, amint elolvad a hó, elmegyek érted, elhozlak onnan, a zenészedet meg majd eldugjuk valahová. Deres valahogy tudomást szerzett a levélről, nagy lármát csapott. Szégyellte erősen a dolgot az emberek előtt. Akárhogy van is, intéző, s egyszer csak se szó, se beszéd, elveszik a feleségét. Bánatában ivásnak adta a fejét. A hivatalnokokkal együtt iddogált. Azok persze örömmel kaptak az ingyen itókán. Együtt iszogattak egyszer is. Valamelyik borissza eldicsekedett neki:

— Olyan szépséges virág nyílt ki a mi vidékünkön, hogy nem akad mása.

Felkapta rá a fejét Deres.

— Kicsoda? Hol lakik?

No, megmondták neki, s beszéltek a malachit szelencéről is: annak a leánynak az anyjától vette a szelencét Deres felesége.

Azt mondta Deres:

— Megnézném azt a leányt. — S mert a részeg ember hamar talál ürügyet, így folytatta: — Akár most is. Úgyis meg kell néznem, jól építették-e meg az új házukat. Szabad család ugyan, de a bánya területén lakik. Megfenyíthetem, ha valamit nem találok rendben.

Elindult Deressel két vagy három ivópajtása. Láncot is vittek, hogy megmérjék, nem hasított-e le Nasztaszja egy darabkát a más földjéből, meg hogy szabályos-e a távolság az oszlopok között. De hát az csak ürügy volt. Beléptek aztán a házba. Tanyuska éppen egyedül volt otthon. Rápillantott Deres, elállott a szava. Sok földet bejárt, de ilyen szépséges teremtést sehol sem látott. Csak állt, mint a kuka, Tanyuska meg ült, hallgatott, mintha nem rá tartozna a dolog. Deres, amikor magához tért, megkérdezte:

— Min szorgoskodol?

— Hímezem, amit rendeltek — felelte Tanyuska, s megmutatta a munkáját.

— Hímeznél-e valamit nekem is?

— Szívesen — azt mondja Tanyuska —, ha meg tudunk egyezni az árában.

— Ki tudnád-e hímezni — kérdi tovább Deres — a magad arcképét?

Tanyuska lopva elővette a gombocskát, belenézett — kiintett belőle a zöldszemű: vállald! — és önmagára mutat. Azt feleli hát a lány:

— A magam arcképét nem hímezhetem. De van egy mintám: drágakövekkel ékesített, királyi ruhás hajadon. Azt kihímezhetem. Csakhogy az nem lesz olcsó munka.

— Azzal ne törődj — azt mondja Deres. — Száz, kétszáz ezüstöt is fizetek érte szívesen, ha egy cseppet is hasonlít hozzád az a hajadon.

— Az arca hasonlít — feleli Tanyuska —, csak a ruhája lesz más.

Megegyeztek száz ezüstben. Megmondta Tanyuska azt is, mikorra készül el — egy hónap múlva. Deres azonban addig is odajárt, mintha a hímzés érdekelné, pedig hát egészen más járt a fejében. Majd az eszét vesztette ez is Tanyuskáért, de a leány csak levegőnek nézte. Ha két-három szót odavetett neki, azt is kelletlenül. Csúfolták is Derest az ivópajtásai:

— Nem terem ott neked semmi! Hiába koptatod a csizmádat.

Elkészült Tanyuska nemsokára a hímzéssel. Nézte Deres, nézte: uram, teremtőm, hiszen ez Tanyuska, nem más, csak más ruhában, s drágakövekkel felékesítve. Háromszáz ezüstöt akart adni érte, de Tanyuska csak százat fogadott el.

— Nem szoktunk mi — azt mondja — ajándékot elfogadni. Megélünk a becsületes munkánkból.

Hazafutott Deres, nézte, nézte a hímzést, gyönyörködött benne. A feleségének nem mutatta, dugta előle. Nem ivott már annyit, s többet törődött a munkájával.

Amikor kitavaszodott, megérkezett a fiatalúr. Egyenesen a bányához hajtatott. Összeterelték a népet, istentiszteletet tartottak, s utána az úrilakban csaptak nagy vigasságot. Kigördítettek két hordó bort a nép közé is — emlékezzenek az öregúrra, éltessék a fiatalt. Amolyan „fenn az ernyő, nincsen kas" mulatság volt. Értettek ehhez nagyon az urak. Ha tíz kupát teletöltöttek, isten tudja, milyen fényes mulatság látszatát keltették, pedig ha valaki utánajárt, megtudhatta, hogy az urak az utolsó garasukat is elverték már. Másnap munkába mentek az emberek, de az úr házában tovább folyt a vigasság, így éltek az urak. Nagyokat aludtak, s aztán elölről kezdték a mulatozást, vagy csónakban ringatták magukat, lóháton járták az erdőt, zeneszerszámokon cincogtak, s kitaláltak még egyebet is. Deres egész idő alatt részeg volt. Az úr a legduhajabb legényeit rendelte mellé — itassák, mint a szivacsot! No, igyekeztek is azok, hogy az új úrnak kedvére tegyenek.

Deres, ha részeg volt is, sejtette, mit akar az úr. Szégyellte magát erősen a vendégek előtt. Mondta is az asztalnál; hangosan, hogy mindenki hallhassa:

— Törődöm is én azzal, hogy az úr el akarja vinni a feleségemet! Vigye! Nem is kell nekem ilyen fehérnép. Van énnekem különb! — És elővette a zsebéből Tanyuska hímzett arcképét. Elámult mindenki, Deres felesége még a száját is nyitva feledte. Az úr majd felfalta a szemével az arcképet.

Kíváncsi volt nagyon:

— Ki ez? — kérdi.

Kacag Deres torkaszakadtából.

— Nem árulom el — azt mondja — száz aranyért se!

De hiába nem árulta el, amikor a többiek nyomban ráismertek Tanyuskára! Egyik jobban buzgólkodik a másiknál, elmondják az úrnak, kicsoda-micsoda az a lány. Deres felesége kézzel-lábbal magyarázta:

— Nem igaz! Nem igaz! Hazudtok! Honnan venne az a bányászleány ilyen ruhát meg ilyen ékességeket? Ezt az arcképet külországból hozta az uram. Még az esküvőnk előtt mutatta nekem. Most részeg fejjel hetet-havat összehord. Hiszen nincs eszénél! Már egészen felpüffedt a sok italtól!

Látja Deres, hogy az asszonynak nagyon nincs ínyére a dolog, hát csak önti az olajat a tűzre:

— Te szégyentelen! Mit hazudozol? Homokot hintesz az úr szemébe! Micsoda arcképet mutattam én neked? Itt hímezték ezt, s nekem hímezték! Az a leány, akiről az imént beszéltek. Hogy a ruhát honnan vette, azt nem tudom, hazudni meg nem akarok. Ruhát fölvehet valaki akármilyet. Ez a sok drágakő meg mind az övé volt. Most te őrződ a szekrényedben. Magad vetted tőlük, kétezer ezüstért, de viselni azóta sem viseled. Nemhiába mondják: nem illik a tevére a cifra nyereg! Tud arról a szelencéről az egész környék!

Több se kellett az úrnak, látni akarta nyomban a drágaköveket:

— Mutasd meg!

Rövideszű ember volt a fiatalúr, és pazarló. Mint afféle örökös, aki ingyen jut a nagy vagyonokhoz. Nagyon szerette a drágaköveket. Nem volt egyebe, amivel büszkélkedhessek, mert se szép nem volt, se okos, hát a kövekben lelte minden örömét. Ha valamirevaló kőről hallott, megvette, ha csak szerét ejthette. Értett is a kövekhez, ha máshoz ostoba volt is.

Látja a Deres felesége, nem mondhat ellent, hozta hát a szelencét. Ránézett az úr, s megkérdezte: Mennyiért adod?

Hallatlan nagy árat mondott az asszony. Az úr alkudozni kezdett. Megegyeztek az összeg felében, az úr megírta rögtön az adóslevelet, mert pénz, az nem volt nála. Aztán maga elé tette a szelencét az asztalra, s azt mondta: Hívjátok ide azt a lányt.

Szaladtak Tanyuskáért. Ment az szívesen, azt gondolta, hímzést rendelnek nála. Belépett a szobába. Nagy sereg ember volt ott, s a középen az a nyúl, akit a csodálatos teremben látott. Előtte az asztalon a szelence, az apja ajándéka. Ráismert az úrra Tanyuska, s megkérdezte tőle:

— Miért hívatott?

Egy szó nem sok, annyit se tudott kimondani az úr. Csak nézte a leányt, csak nézte. Aztán mégiscsak megmozdult a nyelve:

— A tiétek ez a szelence?

— Csak volt. Most az övé — és Deres feleségére mutatott.

— Most már az enyém — dicsekedett az úr.

— Az a kegyelmed dolga.

— Visszaadom, ha akarod, ajándékba.

— Nem fogadom el.

— De annyit megteszel, hogy magadra próbáld az ékességeket? Szeretném látni, melyik mire való.

— Azt megtehetem — azt mondja Tanyuska.

Fogta a szelencét, kiszedte sorra a sok követ — rájárt már a keze — , és egykettőre magára illesztette valamennyit. Nézte az úr, s csak álmélkodott. Ó de szép, jaj de szép, mást se tudott. Tanyuska állt előtte egy darabig, aztán megkérdezte:

— Jól megnézte kegyelmed? Elmehetek? Nem vesztegethetem itt az időt, vár a munka.

Azt mondta az úr, mindenki füle hallatára:

— Légy a feleségem! Hozzám jössz-e?

Tréfára vette Tanyuska.

— Nem illik az úrhoz efféle tréfa. — Csak ennyit mondott, azzal sorra lerakta a drágaköveket, és elment. Hanem az úrnak nem volt maradása. Másnap leánykérőbe ment Tanyuskához. Kérve kérte Nasztaszját: adná hozzá a lányát.

Azt felelte Nasztaszja:

— Én senkihez nem erőszakolom. Ahhoz megy, akihez akar. De úgy nézem, nem megy kegyelmedhez.

Tanyuska csak hallgatott, aztán így szólt:

— Én bizony megyek, de egy kikötéssel... Azt hallottam, hogy a cári palotának van egy terme, olyan malachittal kirakva, amit az apám fejtett. Ha abban a teremben megmutatod nekem a cárnőt, akkor feleségül megyek hozzád.

Az úr persze ráállott boldogan. Útra készülődött, indult Szentpétervár városába, magával akarta vinni Tanyuskát is — hintón röpíti el, azt ígérte neki. De Tanyuska azt mondta:

— Az a szokás nálunk, hogy még a menyegzőjére is a maga kocsiján megy a lány. Mi pedig még messze vagyunk a menyegzőtől! Arról majd csak akkor beszélhetünk, ha teljesíted az ígéretedet.

— Mikor leszel hát Szentpétervár városában? — kérdi az úr.

— Mária Oltalma ünnepén. Ott leszek, ne félj. Te addig csak hajtass oda.

Elment az ifjú úr. Deres feleségét persze nem vitte magával, rá se nézett többé. Úgy ment Szentpétervárra, mint haza, telekürtölte a várost a szelence meg a mátkája hírével. Sokaknak meg is mutatta a szelencét. Kíváncsiak lettek az emberek a leányra. Ősszel az úr pompás szállást rendezett be Tanyuskának, ruhákat, cipellőket vásárolt neki, de a lány egy napon levélkét küldött neki: itt van már a városban, egy özvegyasszonynál vett szállást a városszélen.

Az úr persze nyomban megkereste.

— Mire jó ez? Nem okos dolog, hogy itt lakol! Pompás szállás vár!

Tanyuska csak annyit mondott: — Nekem itt is jó.

Az ifjú úr mátkájának meg a csodálatos köveknek híre a cárnő fülébe is eljutott. Megparancsolta hát:

— Mutassátok meg nekem a mátkáját. Biztosan üres szóbeszéd, amit róla hallottam.

Sietett az úr Tanyuskához, meghagyta neki, készülődjék. Varrasson pompás ruhát, cári palotához méltót, s díszítse fel magát a szelence ékköveivel. Azt felelte Tanyuska:

— A ruhára ne legyen gondod, a köveket pedig csak kölcsönveszem. Nehogy eszedbe jusson, hogy hintót küldj értem! A magamén megyek. Várj rám a palota tornáca előtt.

Elámult az úr honnan szerez hintót a mátkája? Honnan pompás ruhát? De faggatni mégsem merte.

Gyülekezni kezdett a palotába a vendégsereg. Lovon, hintón, mindenki selyemben, bársonyban. Az ifjú úr reggel óta őgyelgett a palota tornáca körül, leste-várta a mátkáját. Kíváncsiak voltak rá az idegenek is — köréje gyűltek. Tanyuska meg közben magára tűzte-húzta-aggatta a drágaköveket, kendőt kötött a fejére, mint a bányászlányok, vállára terítette a kis bekecsét, s elindult a palotába. Nézte a nép, bámulta, tódult a nyomába. Odaért Tanyuska a palota elé. A cári inasok nem

akarták bebocsátani — bányásznépséget, azt mondják, nem ereszthetnek a cárnő elé. Az ifjú úr már messziről megismerte Tanyuskát, de szégyellte a rangos urak előtt, hogy gyalog jön a mátkája a palotába, s ilyen kendőben, bekecsben. Kapta hát magát, s elbújt a tömegben. Hanem Tanyuska kitárta a bekecsét, s belékáprázott az inasok szeme — micsoda pompás ruha! A cárnőnek sincs különb! — és nyomban bebocsátották. Amikor aztán Tanyuska kioldotta a kendőjét és levetette a bekecsét, megbolydult körülötte a sokaság.

— Ki ez a hajadon? Melyik ország cárnője?

Az ifjú úr rögtön mellette termett.

— Ő a mátkám — azt mondja.

Csakhogy Tanyuska igen szigorúan pillantott rá.

— Az még csak eztán válik el. Mért nem tartottad be az ígéretedet, mért nem vártál a tornác előtt?

Habogott az úr összevissza: hibáztam, azt mondja, ne neheztelj rám.

Beléptek a cári palotába, abba a terembe, ahová a cárnő parancsolta. Látja Tanyuska, hogy nem ez a malachit terem. Még szigorúbban kérte számon az ifjú úrtól.

— Már megint csalni akarsz? Megmondtam, abba a terembe akarok menni, amit az apám fejtette malachittal díszítettek. — És elindult a termek során, úgy járt-kelt, mint otthon. Az udvari urak, tábornokok a sarkában.

— Ugyan hová megy? Úgy látszik, másik terembe parancsolt bennünket a cárnő.

Tengersok nép gyűlt össze abban a teremben, s mindenki Tanyuskát bámulta. A leány megállt a malachit fal mellett és várt. Ott volt persze az ifjú úr is. Beszélt Tanyuskának, magyarázta, hogy nem illendő dolog, amit tesz, hogy a cárnő másik terembe rendelte a népet. De a lány csak állt nyugodtan, rá se hederített, levegőnek nézte az urat.

Ment a cárnő abba a terembe, ahová a vendégeit rendelte. Nem talált ott senkit. Komornái jelentették neki, hogy az ifjú úr mátkája a malachit terembe vezetett át mindenkit. Mérgelődött persze a cárnő: hát ki parancsol a palotában? Még toppantott is mérgében. Aztán ment egyénesen a malachit terembe. Mindenki meghajolt előtte, csak Tanyuska állt egyenesen, még a nyakát se hajtotta meg.

— Mutassátok meg hát azt a híres hajadont, aki az én palotámban parancsolgat!

Meghallotta ezt Tanyuska, összevonta a szemöldökét, s azt mondta az úrnak:

— Hát ez megint micsoda! Az volt a kívánságom, mutasd meg nekem a cárnőt. Te meg úgy intézted, hogy neki mutassanak meg engem. Megint becsaptál! Látni se akarlak többé! Fogd a köveidet!

Azzal nekitámaszkodott a malachit falnak, és semmivé vált. Csak a kövek maradtak a falon, ott tündököltek, mintha odatapadtak volna azokra a helyekre, ahol a feje, nyaka, keze volt Tanyuskának.

Megijedtek persze a rangos urak, a cárnő eszméletlen esett össze. Nagy lótás-futás támadt körülötte, élesztgetni kezdték. Aztán, amikor elcsendesült a nagy riadalom, azt mondták az ifjú úrnak a barátai:

— Legalább a köveidet szedd össze! Szétlopkodják egykettőre. Nem akárhol vagy, a cári palotában vagy! Itt aztán tudják, mi mennyit ér.

Szedegetni kezdte hát az úr a drágaköveket. De valahányat a kezébe vett, megannyi cseppé változott a tenyerében. Némelyik csepp kristálytiszta volt, mint a könny, a másik sárga, vérpiros a harmadik. Ennyi maradt a kövekből. Akkor látta, hogy egy gomb hever a földön. Üvegből csiszolva, egyszerű formájúra. Semmit érő gombocska. Azt vette föl bánatában az ifjú úr. Alighogy a tenyerére tette, mint valami nagy tükörben, meglátta benne a szépséges zöld szemű leányt, malachit ruhában, drágakövekkel ékesítve. Kacagott a leány:

— Ó, te félkegyelmű, tapsifülű nyúl! Te kérsz engem feleségül? Hát illesz-e hozzám?

Az úr erre a maradék csepp eszét is elvesztette, hanem a gombot nem hajította el. Elő-elővette, megnézte, de mindig csak a zöldszeműt látta benne: állt a lány, kacagott, és csúfondáros szavakat kiáltott feléje. Az úr bánatában ivásnak adta a fejét, adósságokba keveredett, kis híja, hogy az ő idejében dobra nem került a bánya.

Deres, amióta elbocsátották, csak a kocsmákat bújta. Az utolsó ingét is elitta már, de azt a hímzett arcképet megőrizte. Hogy hová lett aztán az arckép, azt nem tudja senki.

A feleségéből sem lett gazdag asszony: mit ér az úr adóslevele, amikor adósság terhel minden morzsa vasat, rezet a bányájában!

Tanyuskát azóta se látta senki. Mintha soha meg se született volna.

Kesergett Nasztaszja, búsult utána, de aztán megnyugodott, mert Tanyuska, ha kenyérkeresője volt is a családnak, mindig idegen maradt Nasztaszja szívének.

Meg a fiai is mind megnőttek már addigra. Megházasodott mind a kettő. Unokái születtek Nasztaszjának. Megsokasodott a háznép. Akadt dolga az asszonynak elég, erre ügyelni, arra vigyázni... Nem ért rá búslakodni!

A legények nem felejtették el ilyen könnyen. Ott jártak egyre a Tanyuska ablaka alatt. Lesték-várták, hátha meglátják az ablakban a szépséges lányt. De nem látták soha többé.

Később aztán megházasodtak sorra valamennyien, de még akkor is el-elemlegették:

— Hej, milyen gyönyörű leány volt! Nem látunk hozzá foghatót soha, amíg élünk.

Később azt rebesgették az emberek, hogy a Rézhegyek Királynője megkettőződött: egyszerre látták két helyen a malachit ruhás hajadont.

A SMARAGDSZEMŰ MACSKÁK

Sztyepan halála után — arról beszélek, aki malachit oszlopokat fejtett ki sok embert csábított a Fekete-hegy. Azokat a drágaköveket áhítottak meg, amiket a halott Sztyepan markában találtak. Késő őszre járt, már az első havat várták. Nem sokra megy olyankor az ember. Kerestek, kutattak, de csak vasércet találtak. Látták, hogy édeskeveset juttat nekik a Fekete-hegy, hát elmaradtak onnan. Csak Vanyka Szocseny nem adta föl. Az emberek már kaszáltak, ő még mindig a bányában törte magát. Pedig nem is ez volt a mesterség", úgy végezte csak, találomra. Zsenge kora óta az úr szolgálatában nyűvődött, az aztán elkergette valami mulasztás miatt. Nem is igen értett egyébhez, csak ahhoz, hogyan kell tányért nyalni az úr konyháján. Pedig nagyra törő legény volt. Meg akarta mutatni mindenáron, kicsoda ő. De hogy tudta volna megmutatni? írás-olvasáshoz is alig értett. Felügyelőnek nem alkalmas az ilyen. A kemencék mellé sem alkalmas, a bányában egy hétig se bírná. Hát drágakőkeresésre adta a fejét. Azt hitte, az fenékig tejfel. De hát rosszul hitte. Végül olyan munkát talált, amely csak az ő képéhez fért: vizslató, szimatoló kopója lett a bánya urának. Azért az aranymosók merítőkanalát se dobta el. Ott turkált ő is a homokban, s közben azon jártatta az eszét, mit szimatolhatna ki, mit jelenthetne. Az úr emberei látták, hogy Szocseny a kezükre dolgozik, hát kedveztek is neki. A legjobb lelőhelyekre vezették, pénzt is dugtak neki hébe-korba, meg ruhafélét, lábbelit. Az aranyásók is fizettek neki, csakhogy a maguk módján: egyszer hátba vágták, másszor fültövön, néha összevissza verték. Már ahogy megérdemelte. Csakhogy Szocseny volt inas is, hát megszokta a verést. Feküdt utána egy kicsinykét, aztán folytatta, ahol abbahagyta, így élt — fél lábbal az úr emberei, fél lábbal a bányászok között. A felesége illett hozzá nagyon. Csak úgy hívták őket: éhenkórászék. Mivel legjobban a máséból szerettek élni. Gyerekük persze nem volt. Hogy is lett volna az ilyeneknek!

Amikor a környéken megindult a szóbeszéd Sztyepan drágaköveiről, s a Fekete-hegyre tódult a nép, ott termett ez a Szocseny is.

„Megpróbálkozom — gondolta. — Mért volnék én hitványabb Sztyepannál? Én nem leszek olyan bolond, hogy a markomban szorongassam a temérdek kincset."

A bányászok jól tudták, hol mit találhatnak. Túrtak a Fekete-hegyen itt is, ott is, látták a kőzetből, hogy nem sok értéket lelhetnek, hát elmaradtak onnan. De ez a Szocseny okosabb akart lenni mindenkinél. Ottmaradt egyszál-maga.

— Ha valaki azt mondja —, akkor én meglelem a kincset! — Mert hát ő igen nagy bölcs volt.

Ott turkált-kopácsolt egyszer is az egyik folyosóban. Csak fejtette a silány ércet, semmi haszon nem volt abból. Egyszer csak ledőlt egy kőtömb. Lehetett vagy két mázsa súlyú, vagy még annál is több. Majdnem a lábára zuhant. Félreugrott Szocseny, de látta, hogy a kőtömb helyén, éppen előtte, két zöld kő villog az üregben. Megörült Szocseny, azt gondolta, megtalálta a drágakövek fészkét. Odanyúlt, hogy kiemelje a két követ, de abban a szempillantásban nyávogást hallott, s majd meghalt ijedtében. Nézi — hát csak egy macska szökken elő az üregből.

Veresbarna a szőre, egy folt se rajta, csak a szeme villog zölden, a foga ragyog fehéren. Borzolja a szőrét, görbíti a hátát, fölmeredő farka, akár a gyertya. Azt hitte Szocseny, nyomban nekiugrik az a fene macska. Sarkon fordult és futott, ahogy bírt. Loholhatott két mérföldet is, hátra se nézett. Lihegett már, majd összerogyott. Aztán lassabbra fogta. Hazament, s rákiáltott a feleségére:

— Fűttesd be gyorsan a fürdőt! Igen beteg vagyok.

Megfürdött, aztán bolond fejjel, elmondott mindent az asszonynak. Az persze, nyomban tanáccsal állt elő:

— Menj el, Vanyuska, menj el Kerekecske anyóhoz. Kérd meg szépen. Majd ő meggyógyítja a nyavalyádat.

Élt ott akkoriban egy öregasszony, úgy mesélik, javasasszonyféle. Görbe lábú vénasszony volt. Ha járt, mintha keréken gurulna. Hát ezért nevezték el Kerekecske anyónak.

Szocseny először hallani se akart róla.

— Nem megyek én senkihez! De a bányába se, még ha színarany csábít, akkor se! Semmi áron! Soha életemben!

Még a szerszámait is oda akarta adni egy embernek. Persze, félt. Aztán két-három nap múlva megint csak a régit fújta a felesége:

— Menj el, menj el Kerekecske anyóhoz! Tudós asszony az. Megtanít rá, hogyan juthatsz azokhoz a kövekhez.

Mert most már Szocseny felesége is megáhította a gazdagságot.

Elment hát Vanyka Kerekecskéhez. Elmondott neki rendre mindent. Csakhogy mit ért egy vénasszony a föld kincseihez! Üldögélt az anyóka, morgott — duruzsolt magában:

— Hókuszpókusz... Kígyó fél a macskától, macska fél a kutyától, kutya fél a farkastól, farkas fél a medvétől. Hókuszpókusz! Hess innen! Porrá légy! — Meg efféléket, ilyen kuruzslóbolondságokat. De Vanyka azt gondolta magában: „Lám, milyen bölcs néne!"

Amikor Vanyka mindent elmondott, megkérdezte a vénasszony:

— Van-e, fiam, kutyabőr subád?

— Van — azt mondja Vanyka —, csak igen hitvány már, csupa lyuk!

— Az nem baj. Fő, hogy jó erős kutyaszaga legyen.

— Hát az van — azt mondja Szocseny, jócskán. Kóbor kutya bőréből szabták.

— Úgy hát jól van. Vedd magadra azt a subád, s ne vesd le addig, amíg a köveket haza nem vitted. Ha még így is félsz, adok neked farkasfarkat, azt kösd a nyakadra, vagy pedig varrj az ingedbe medvehájat. Csakhogy az pénzbe kerül ám, s nem kevésbe!

Megalkudott Szocseny a javasasszonnyal, aztán hazament, hozta a pénzt.

— Add ide, anyóka, a farkasfarkat meg a medvehájat!

Örvendezett magában a vénasszony, hogy ilyen bolondot vetett a jószerencse a portájára. Szocseny meg a nyakába kötötte a farkasfarkat, a felesége bevarrta az inge gallérjába a medvehájat. Nyakába kerítette Szocseny a kutyabőr subát is, s ekképpen felfegyverkezve elindult a Fekete-hegyre.

Valaki csak szembejött, elámult rajta: Péter-böjt idején, a nyár derekán, subában jár ez a bolond ember. De Szocseny állta a subát

vitézül, nem bánta, hogy patakzik róla a veríték, mert már erőt vett rajta a kapzsiság.

Odaért a bányához. Látja: ott hevernek a szerszámai, nem nyúlt hozzájuk senki. Áll a kalyibája is, csak a szél tépázta meg egy kicsit.

Úgy látszik, nem járt arra senki azóta. Nézelődött Szocseny egy ideig, aztán nekiállt megint, forgatta a silány ércet, senki hasznára. Nyugovóra hajlott már a nap. Félős volt a bányában így estefelé, meg el is fáradt Szocseny nagyon. Nem is csoda: nyár derekán subában fejtette az ércet! Még markosabb legények is eltörődtek ilyentől, nemhogy ő. El is hagyta minden ereje. Ahol állt, ott dőlt el aludni. Az álom nem olyan, mint az ember — egyforma előtte mindenki. A félős éppúgy horkol, ha elnyomja az álom, mint a bátor.

Hatalmasat aludt Vanyka, nem is aludhatott volna édesebben. Visszatért a bátorsága. Harapott valamit, aztán munkához látott. Törte-zúzta-fejtette az ércet, s egyszer csak megint — mint elébb ledőlt egy roppant kőtömb, majdnem megnyomorította Vanyka lábát. Várta Szocseny, hogy kiszökken a macska. De nem látott semmit: alighanem a farkasfarok meg a medveháj tartja távol azt a fene macskát! Odalépett az üreghez, a ledőlt kőtömb helyére, s látta, hogy újfajta kőzet bukkan elő. Megtisztogatta a környékét, beférkőzött az üregbe, s fejteni kezdte a kőzetet. Kékes színű volt, mint a lazurit, könnyű, laza rétegű. Nem kellett sokáig turkálnia — rábukkant a fészekre! Hat követ talált, hat zöld követ. Kettesével feküdtek egymás mellett. Csodálatos erőre kapott Szocseny, nekiállt, tovább törte-fejtette a kőzetet. Csakhogy hiába fáradt, több követ nem talált. Kiapadt a föld mélye. Még a kőzet is mintha megváltozott volna. Mintha valaki csak csalogatónak rakta volna ki azt a hat követ.

Sokáig küszködött Vanyka. Meg-megállt, rábámult a köveire, elgyönyörködött bennük, aztán megint marokra fogta a csákányt. De hiába, nem lelt többet. Eltörődött már, megette minden kenyerét, hát haza kellett futnia valami harapnivalóért. Egyenesen vezetett az ösvény, a Hideg-folyó hídján át, a kis forrás mellett. Azon indult hazafelé Vanyka. Sűrű erdő van arrafelé, rengeteg erdő, de azért jól látni az ösvényt. Lépdel Szocseny, s már a nyereségét számolgatja: mennyit kap majd a kövekért. Egyszer csak hallja ám a háta mögött:

— Miau, miau! Add vissza a szemünk világát!

Hátrafordult Szocseny: három macska loholt a nyomában. Veresbarna mind a három, s világtalan. Mindjárt-mindjárt ráugranak. Letért Vanyka az ösvényről, beszaladt az erdőbe. A macskák utána. De hogy igazodnának el ott világtalanul? Szocseny lát, mégis összekarmolták az ágak az arcát, megtépték a kutyabőr subáját. Hányszor megbotlott, elesett, ingoványba süppedt, míg aztán valahogy kiért végül az erdei ösvényre. Szerencséjére éppen arra hajtott öt szekéren egy sereg szomszéd falubeli paraszt. Látják, hogy kiiramodik valaki az erdőből, s nagy bajban lehet. Nem kérdeztek tőle semmit, felvették az egyik szekérre, és elvitték a falu határáig. Onnan aztán már hazabaktatott Szocseny, szép csendesen. Éjszaka volt már. A felesége aludt, hanem a házat nem zárta be. No, ez is jó gazdaasszony volt, ennek a Szocsenynek a felesége! Csak ő heverhessen, egyébbel nem törődik. Bement hát Szocseny, felszította a parazsat, keresztet vetett a

szoba minden sarkára, aztán elővette nyomban a tarsolyát, hogy megnézze a követi. Kapta, kinyitotta — hát csak egy csipetnyi port talált benne. Szétmorzsolódtak a drágakövek! Ordított egy keserveset Szocseny, s mi mást tehetett, mint hogy szidta-gyalázta Kerekecske anyót!

— Nem tudott megvédeni a macskáktól az az ilyen-amolyan! Azért fizettem annyi pénzt neki, ezért gyötrődtem a kutyabőr subában!

Felébredt a felesége — annak adott dühében egy jókora pofont, s elmondta a világon mindennek. Látta az asszony, bajjal van az ura, hízelgett hát neki, kedveskedett, ahogy csak tudott. Az ember szidta, mint a bokrot, ő meg csak a kedvét kereste.

— Vanyuska, hallod, ne fűtsem-e be a fürdőt?

No, eltalálta, mivel kedveskedjék! Ordított is Vanyka, majd összedőlt a ház, aztán kapta magát, elment Kerekecske anyóhoz, hogy kiöntse a mérgét. De ott a vénasszony kerekedett felül. Megnézte a csipetnyi port a tarsolyban, tenyerére szórta, meg is nyalta, aztán sírva fakadt. Együtt sírdogáltak egy darabig, aztán új tanáccsal állt elő a vénasszony.

— Úgy látom — azt mondja —, itt nem használ Kerekecske anyó tudománya. A paphoz kell menned, erősítést kérned.

Szocseny először nem akarta semmiképpen. Megrémült, ha csak rágondolt, hogy még egyszer a bányába menjen. Csakhogy az asszonyféle olyan, mint az őszi eső. Esik egy napig, duruzsol két napig, s végül is eléri, amit akar. De maga Vanyka is puhult már.

„Kár volt akkor megijednem a macskáktól — gondolta. — Mit árthatnak azok világtalanul!"

El is ment a pópához: így meg így volt, bátyuska. Gondolkozott a pópa, gondolkozott, végül is azt mondta:

— Fogadalmat kell tenned, fiam, hogy az első követ a szűzanya koronájába illeszted. Aztán juttatsz még más adományt is az egyháznak; amennyi tőled telik.

— Hát jól van — azt mondja Szocseny. — Ha húsz követ találok, ötöt sem sajnálok.

Akkor a pópa ráimádkozott Szocsenyre. Olvasott az egyik könyvéből is, a másikból meg a harmadikból is, meghintette Szocsenyt szenteltvízzel, a kereszt jelével megáldotta, elvette tőle az egy ezüstöt, aztán azt mondta:

— Nem ártana még neked, fiam, egy ciprusfa kereszt. Nekem van ilyen keresztem, csak az nagy pénzt ér. De neked talán odaadom, mert ilyen nagy dologról van szó. Annyiért adom, amennyiért én vettem, nem többért — és kétszerannyit kért érte, mint amennyit Kerekecske a tudományáért.

De hát pappal alkudozni nem illendő dolog — hazalódult Vanyka, összekapart az asszonnyal együtt minden garast, ami akadt a háznál. Megvette a pópától a keresztet, s mutatta az asszonynak nagy dicsekedve:

— Most aztán semmitől sem félek!

Másnap megint a bányába készülődött. Az asszony kimosta szépen azt az ingét, amelyikbe a medvehájat varrta, megfoltozta, ahogy tudta, a kutyabőr subát. Nyakába akasztotta Vanyka a farkasfarkot, melléje a ciprusfa keresztet, aztán útnak indult. Odaért a Fekete-hegyre. A régiben

talált mindent. Nem nyúltak ott semmihez. Csak a kalyibáját cibálta meg még jobban a szél. De törődött is most ezzel Vanyka! Ment egyenesen a folyosóba. De alighogy a csákányát meglendítette, egy hang szólította. Azt kérdezte tőle:

— Már megint itt vagy, Vanyka? Nem félsz a világtalan macskáktól? — Feltekintett Vanyka, s kit látott? A Rézhegyek Királynéját magát! Ott ült mellette. Megismerte Vanyka nyomban a malachit ruhájáról. Eldermedt a keze-lába, összevissza járt a nyelve, azt se tudta, mit hebeg:

— Persze, persze... Hókuszpókusz... Szent... szent... porrá légy.

Nevetett a hajadon:

— Persze, persze... Hókuszpókusz... — Aztán mintha megenyhült volna egy kicsit: — Ne félj, no! Nem vagyok én világtalan macska! Mondd meg inkább, mit keresel itt?

Eldadogta Vanyka:

— Drágaköveket. Amilyeneket Sztyepan kezében láttak az emberek.

Elkomorodott a szépséges hajadon arca.

— Ki ne merd mondani azt a nevet! Drágaköveket pedig nem adok neked. Látom én jól, miféle kincskereső vagy te. Hallottam felőled a bányászoktól is. Azt mondják, hasznodat veszik az úr emberei.

— Úgy igaz — örült meg Vanyka —, mindig lelkiismeretesen dolgoztam.

— Akkor hát megkapod, amit kérsz, érdemed szerint. De egyet kikötök. A köveket nem adhatod el. Egyet se adhatsz el, vigyázz! Vidd el nyomban az intézőnek. Majd ő megjutalmaz érte. Aztán majd fizet az úr is. Elég lesz, amíg élsz. Annyit kapsz a kövekért, hogy magad nem is tudod hazavinni.

Ezt mondta, aztán a hegy tövébe vezette Szocsenyt. Ott meglökött a lábával egy roppant követ. Elmozdult a kő, titkos üreg nyílt a helyén. A kék kőzetben zöld kövek tündököltek. Tenger sok drágakő.

— Végy — azt mondja a Királynő —, amennyit akarsz.

S megállt mellette, nézte.

Vanyka, ha semmit érő bányász volt is, tarsolya az jókora volt, nagyobb, mint bárkinek. Degeszre tömte drágakővel, de még ez sem volt elég neki. Dugott volna a zsebébe is, de nem mert: a Királynő igen haragosan nézett rá, s csak hallgatott. Úgy gondolta hát Szocseny, beéri ennyivel, és köszönetet mond. Felnézett — de nem látott senkit. Kereste az üreget — eltűnt az is. Mintha nem is lett volna. Medve formájú szikla hever a helyén. Megtapogatta Vanyka a tarsolyát: tele volt. Csak porrá ne omoljanak a kövek! Megnézte még egyszer azt a helyet, ahonnan a köveket vette, aztán kapta magát, hazament. Nem is ment, szaladt, minduntalan megtapogatta a tarsolyát: megvan-e még. Lengette a farkasfarkat, hozzáfente a ciprusfa keresztet, s futott tovább. Jóval napnyugta előtt hazaért. A felesége először megijedt.

— Befűtsem-e — azt kérdi — a fürdőt?

Szocseny mintha megveszett volna.

— Függönyözd be az ablakot! — kiáltja. — Nehogy az utcáról belássanak! — No, rá is aggatott az asszony az ablakra mindent, ami a keze ügyébe akadt. Akkor Szocseny kiöntötte az asztalra a tenger kincset:

— Ide nézz!

Nézi az asszony, látja, a zöld kövecskékkel van telis-tele az asztal. Megörült nagyon, keresztet vetett, aztán így szólt:

— Hátha nem igazi?

Megdühödött Vanyka:

— Bolond fehérnép! A hegyből hoztam! Ki rejtene hamis követ a hegy mélyébe? — Arról nem szólt, hogy a köveket maga a Rézhegyek Királynője mutatta neki, s még feltételt is szabott. Hanem az asszony csak nem nyugodott.

— Ha egyszer megtömhetted a tarsolyodat, annyi lehet ott, hogy a szekeres gazdák is odakapnak, és szekérszámra viszik majd. Mit ér ekkor ez a zöld kő? Kisgyerekek játszanak vele, leánykák fűznek kalárist belőle.

Felforrt a méreg Vanykában.

Felmarkolt öt követ, a tarsolyt a nyakába akasztotta, és szaladt a bányamesterhez.

— Nézd meg ezeket a köveket, Kuzma Mironics.

Az megnézte. Még a pápaszemét is föltette. Még egyszer megnézte. Savval próbálta.

— Hol vetted? — azt kérdi.

Vanyka, az iroda szeme-füle, megmondta nyomban:

— A Fekete-hegyben.

— Melyik részén?

Vanyka nagy ravaszul azt a helyet mondta, ahol először próbálkozott.

— Nem értem — azt mondja a bányamester. — Vasérc között sohasem találtak még réz-smaragdot. Aztán sokat találtál?

Elővette Vanyka a tarsolyát. A bányamester belenézett, s elállt szeme-szája. Amikor magához tért, így szólt:

— Hadd kívánok minden jót, Iván! Bekopogott magához a szerencse. Ne feledkezzék meg rólunk, akik szűkölcskén élünk. — Rázogatta Vanyka kezét, százféleképp tisztelte, nagyságolta. Mert tudjuk, csodákat művel a pénz! — Most pedig — azt mondja — gyerünk az intézőhöz.

Szabódott Vanyka:

— Előbb mosakodnom kéne, megfürödnöm, tiszta gúnyát vennem.

Ezt csak azért mondta, mert el akart rejteni valamennyit a kövekből. Hanem a bányamester nem engedett:

— Ezzel a tarsollyal nem az intézőhöz, de a cár elé is mehetünk. Ha álmából keltenénk fel, akkor se haragudnék.

Nem ellenkezhetett Vanyka. Elvezette a bányamester az intézőhöz. Ott éppen tanácskoztak. Maga az öregúr is ott volt, akkor érkezett. A szoba közepén ült, tölcsért tartott a füléhez, az intéző meg a fülébe dudogott mindenfélét.

Belépett a bányamester, elmondta, hogy s mint van. Az intéző beledörmögte nyomban a tölcsérbe:

— Réz-smaragdot találtunk. Egyik hűséges emberünk akadt rá. Meg kell jutalmaznunk érdeme szerint.

Bevezették Szocsenyt az úr elé.

Elővette a tarsolyát, odaadta az úrnak, még egy csókot is nyalt a kezére. Elcsodálkozott az úr.

— Ki ez a tisztességtudó ember? Tudja, mi az illem!

— Inas volt azelőtt — dudogta az intéző.

— Úgy — azt mondja az úr —, rögtön látni rajta. S még azt mondják, hogy az udvarosokból nem jó munkások válnak! Lám, ez mennyi drágakövet talált!

És dobálgatta a tarsolyt egyik tenyeréből a másikra. Köréje gyűlt minden vezető ember. Ott tolongtak a rangosabb urak is. Az úr megpróbálta kioldani a tarsolyt, de nem tudta a nyitját, odaadta hát Vanykának, oldozza ki ő. Buzgólkodott Szocseny, megrántotta a tarsoly síját, széthúzta a száját.

— Tessék!

Olyan bűz csapott ki a tarsolyból, hogy majd megfúltak körülötte. Mintha hullott állatot, döglött lovat vagy tehenet cipeltek volna be a szobába. Az urak, akik a legközelebb állottak, zsebkendővel fogták be az orrukat, szájukat, maga az úr pedig rárivallt az intézőre:

— Mi ez? Csúfot űzöl belőlem?

Elkapja az intéző a tarsolyt, belenyúl, de nem lel benne semmit. Csak a büdösség lett még fertelmesebb. Az úr a szájára nyomta a tenyerét, és kiszédelgett a szobából. Futott a többi is, ki merre látott. Csak az intéző meg Szocseny maradt a szobában. Fehér volt Szocseny, mint a hasított gyolcs, az intéző meg csak úgy remegett dühében.

— Mit tettél? Mi? És honnan gyűjtöttél össze ennyi büdösséget? Ki tanított erre a tudományra?

Látja Szocseny, baj lesz ebből, elmondott hát mindent, úgy, amint volt. Nem takargatott semmit. Hallgatta az intéző, hallgatta, aztán megkérdezte:

— Azt mondta, hogy jutalmat kapsz?

— Azt — sóhajtott Szocseny.

— Mármint hogy tőlem?

— Úgy mondta: vidd el az intézőnek, az majd megjutalmaz érte. Aztán majd fizet az úr is.

— Akkor hát nesze a jutalom! — ordított az intéző, s úgy szájon vágta Szocsenyt, hogy annak a feje majd kilyukasztotta a ház falát.

— Ez csak a fele — üvöltötte. — A jutalom másik felét majd megkapod a deresen. Nem felejted el, míg élsz!

Nemcsak ijesztgette. Annyit húztak rá másnap, hogy csakugyan nem tudta egymaga hazavinni, vagyis a lábait hazaegyengetni. Lepedőben vitték a kórházba. Még azok is megsajnálták egy kicsit, akik maguk is el-eldöngették azelőtt.

— Most megkapta a magáét az úr kopója!

Hanem szorult az intéző is. Az úr aznap lekapta a tíz körméről.

— Hogy mertél ilyen tréfát csinálni! Mentegetőzött persze az intéző, ahogy tudott:

— Nem én csináltam! Lóvá tett az a semmirekellő!

— És ki hozta elém azt a semmirekellőt azzal a tarsollyal?

Mit mondhatott az intéző, beismerte:

— Bizony, az az én bűnöm.

— No, akkor hát te is megkapod, amit érdemelsz. Mától fogva nem intéző vagy, hanem munkafelügyelő, s méghozzá egyik messzi bányámban — és a bizalmas embereihez fordult, akik ott álltak körülötte, azoknak magyarázta:

— Ott legalább ugrándozhat kedvére. Úgyis csúf bakkecskének hívják. Nem akarom látni többet. Felfordul bennem minden, ha a tegnapira gondolok.

Ott, a messzi bányában szögezték rá az intézőre a koporsófödelet. Keserves volt az élete a régihez képest.

Alighanem a Rézhegyek Királynője tette csúffá őt is.

A VAS-ANYÓKA

Vasszobrok öntésében senki sem vehette föl a versenyt a fekete-hegyvidéki mesterekkel. Pedig sok gyár volt arrafelé, de ami ezt a munkát illeti, egyik se ért a fekete-hegyi nyomába.

Nem tetszett ez sehogy sem a többi gyárosnak. Sok arra adta a fejét, hogy túlszárnyalja a fekete-hegyieket, de nem sikerült.

A száraz-hegyi gyáros urak mérgelődtek ezen a legtöbbet. Miféle dolog ez? Az ő gyáruk a környék legelső gyára, s a vasöntéssel sehogy sem boldogul! Azért mégsem kötöttek bele a fekete-hegyiekbe, inkább azt a magyarázatot koholták:

— Könnyűszerrel túltennénk rajtuk, de nem érdemes fog lalkozni efféle munkával: kevés hasznot hoz.

Egy másik gyáros csúfosabban járt. Megpróbálkozott ő is vasszoboröntéssel. Mestereket hozatott messzi földekről, szobrászokat fogadott föl. Egy-két évig is elkínlódott, pénzt nem kímélt, de csak látja: említeni se lehet egy napon az ő vasfiguráit a fekete-hegyiek munkájával. Hát a végén csak legyintett, s olyanféleképpen beszélt, mint a száraz-hegyi gyárosok:

— Hadd játszadozzanak azok a csecsebecséikkel! Nekünk akad komolyabb dolgunk is.

Összenevettek a fekete-hegyi mesterek.

— Úgy-úgy! Csináljátok azt, amivel jobban boldogultok, s velünk ne vetélkedjetek. A mi vasszobrainknak talán az egész világon sincs párja.

Hogy mi volt a titkuk, nem tudnám megmondani. Van, aki azt mondja, a fekete-hegyi vasérc, de én úgy vélem, nem a vasércen múlik az, hanem a kézen. Erről semmiképpen sem szabad megfeledkezni.

Mert a Fekete-hegy vidékén már a régi időkben is foglalkoztak ezzel a mesterséggel. Nem volt hát új.

Csakhogy a szobrocska, akármilyen jól megformázza a szobrász, nem ugrik magától a nyersvasba. Hozzáértő, ügyes kezeknek kell azt vasba öntenie.

A formázónak, még ha előtte is a kész minta, ügyes kezűnek kell lennie. Ha eltéveszt valamit, torz lesz a szobrocska.

Aztán a simítás következik. Arra se jó akárki szeme meg keze. Az öntésnél, tudjuk jól, mindig esnek apró hibák. Göböcske kerül az öntvényre, vagy horpadás támad rajta, a leggyakrabban pedig hártya lepi be a figurát. Ezeket az apró hibákat ki kell igazítania. Elsimítani a göböket, dudorokat, leszedni a hártyákat. Aki nem ért hozzá, még az is láthatja: kényes munka ez, nem minden kéz alkalmas rá.

A bronzzal bevonás meg a festés már egyszerűbbnek látszik, de próbáld csak meg — megtudod, hogy annak is ezerféle fortélya van.

Azért mondtam el ezeket, hogy megértsétek, mért dolgozott annyi ember a fekete-hegyi szobrászok mellett. Ezek az emberek pedig olyan mesterek voltak, amilyen száz közül tíz ha akad. Sokuk persze még a betűvetéshez sem értett, de ehhez a munkához ritka tehetsége volt.

A figurák, amelyekről az öntvényeket készítették, nem mind a helyi szobrászok művei voltak. Másunnan is hoztak sokat. Egyikét, azt mondják, a fővárosból, a másikat külországból.

Előfordul sokszor: a gyár urainak megtetszett valamilyen szobrocska, küldték nyomban a fekete-hegyieknek azzal a paranccsal:

— Öntsétek vasba, ekkorra meg ekkorra készen legyen!

A gyár mesterei vasba öntötték, s megbírálták közben mindegyiket:

— Ez alighanem francia szobrász munkája. Náluk ez járja: vagy valami mulatságos figurát mintáznak, vagy valami bolondosat. Ez meg biztosan német munka. Kövér ló, kövér lovas rajta — meglátszik, hogy a németek szeretnek enni.

Hát így. Volt az öntőmesterek között azokban az években egy Vaszja nevű mester. Hajlott korú ember volt. Vaszja bátyónak hívták a társai.

Ez a Vaszja bátyó suttyó legényke kora óta a formázó üzemben dolgozott. Nagy tehetsége volt ehhez a munkához. Ha írástudatlan volt is, mindenkinél jobban értette a mesterségét. A legkényesebb munkákat bízták rá.

Ez a Vaszja bátyó több ezer öntvényt készített már életében, de nem győzött csodálkozni:

— Mit ki nem találnak! Csupa görög módi szobrot gyúrnak: szárnyas lovakat, kígyóval birkózó embert. Olyat kellene mintázni, amit mindenki megért.

Ez járt az eszében, s esténként el-elment az üzembe, ahol a gyár első szobrászmestere tanítgatta rajzolni meg mintázni a fiatal legényeket.

A formázás, tudjuk, édestestvére a mintázásnak: éles szem meg ügyes kéz kell mind a kettőhöz.

Elnézte Vaszja bátyó, hogyan tanulgatnak a gyerekek, s azt gondolta magában:

„Megpróbálnám magam is."

De meglett ember létére — a gyerekei már legénnyé cseperedtek — restellt volna a legénykékkel együtt tanulni. Hát mit talált ki? Lopva fogott hozzá, hogy még a családja se tudott róla. Amikor elaludt a háznép, akkor ült munkához. Csak a felesége tudta. Előtte, persze, nem titkolhatta Vaszja bátyó. Meglátta az asszony, hogy késő éjszakáig munka mellett ül az embere, megkérdezte tőle:

— Miért virrasztasz, apjuk?

Vaszja bátyó először füllenteni próbált:

— Nagyon kényes munkám lesz holnap. Megmerevedtek az ujjaim, hát hajlítgatom.

Addig-addig, míg végül is kiszedte belőle a titkot az asszony. Vaszja bátyó nem bánta, maga is örült, hogy elmondhatja valakinek, mit tervelt. Nemhiába mondják: először a vánkosoddal, aztán a feleségeddel hányd-vesd meg a dolgodat. Elmondta hát Vaszilij, mit forgat a fejében:

— Így meg így... Magam mintáznék szobrot, arról készítenék öntvényt.

Nemigen bízott benne az asszony.

— Uraknak való munka az! Azok tanulták ezt a dolgot, de te?

— Éppen ez a hiba — azt mondja az ember —, hogy az urak mindenféle kacifántos munkát találnak ki, én meg valami egyszerűt szeretnék megmintázni. Olyat, amilyet látni az életben. Anyiszja anyót, mondjuk, ahogy fon. Láttad?

— Hogyne láttam volna — azt mondja a felesége —, amikor majd mindennap átszaladok hozzál

A szomszéd házikóban lakott ez az Anyiszja, az öregöreg nagyanyó. Az unokái felcseperedtek, a házat a gazdasszony látta el, s Anyiszja anyónak sok ráérős ideje volt. De nem üldögélt ám tétlenül a serény kis lélek! Egész nap a rokka mellett ült, s mindig ugyanazon a helyen, a vizesteknő mellett. Vaszja bátyó el-elnézte ezt az anyókát. Egyre-másra átfutott a szomszédaihoz valami ürüggyel, s közben Anyiszja anyót figyelte. A felesége megsejtette a szándékát. — Nem mondom, derék öregasszony — azt mondja. — Fogytán már az élete gyertyája, sok időt megélt, mégsem mondhat róla rosszat senki. Dolgos, nyájas természetű, szíves beszédű. De elfogadják-e a gyárban, ha megmintázod? Ha nem — feleli az ember—, az se nagy baj. Az agyagot ingyen adják, s a kezem se kér enni.

Nekilátott hát Vaszja bátyó, hogy megmintázza az anyókát. Mellette a vizesteknő, még a merítőkanál is ráakasztva, az anyóka meg kuporog a rokka mellett, görcsös ujjaival sodorja a fonalat, mosolyog szelíden: nyájas beszédbe kezd mindjárt.

Persze, emlékezetből mintázta. Az anyóka nem is tudott róla. De Vaszja felesége annál többet nézegette a munkát. Felkelt minden éjjel, nézte a szobrot, s megmondta, amit gondolt:

— Szorosabbra kellene kötni azt a kendőt. Nem szokta Anyiszja anyó ilyen lomposan viselni. És ilyen öregesen se.

— Kisebb a merítőkanaluk! Tegnap jól megnéztem.

Meg ilyeneket. Vaszja bátyó egyszer leintette, másszor megszívlelte a tanácsát.

Elkészült a munkájával. Akkor kezdte csak törni a fejét: megmutassa, ne mutassa? Még kinevetik vele!

Úgy döntött mégis, hogy egyenesen a gyár igazgatójához viszi. Olyan igazgatója volt akkoriban a gyárnak, Vaszja bátyó szerencséjére, akit szerettek s később is jószívvel emlegettek a munkások. Ez az igazgató megnézte Vaszja mester munkáját, s megtetszett neki alighanem, mert azt mondta:

— Várj egy kicsit, meg kell tanácskoznom.

Megtanácskozta, fizetett is érte mindjárt, úgyhogy amikor este hazament Vaszja, sok pénzt adott a feleségének:

— Ide nézz, anyjuk! A szobromért kaptam! Még írást is csináltunk, hogy mintázhatok eztán is.

Így járta be a világot Torokin mester fonogató anyókája. Vaszja bátyó maga mintázta, maga is öntötte. Kelendő áru volt nagyon. Abból vették a legtöbbet. Vaszja bátyó sem titkolta tovább a mesterségét. Ha kilépett az öntőüzemből, mindenki szeme láttára gyúrta, tapasztotta az agyagot. Szénfuvarost is mintázott, kosárral, lóval, mindenestül, mint a valóságban, s még sok minden mást, szebbnél szebbeket.

Sok idő múlt el azóta, hogy Torokin Vaszja bátyó, az írástudatlan szobrász, elköltözött nagy szomorúan a földről. De amit alkotott, megvan ma is. Nem egy országban üldögél az íróasztalokon, múzeumi polcokon a vas-anyóka. Görcsös ujjaival sodorja a fonalat, szelíd mosoly az arcán, szinte azt várja az ember: nyájas beszédbe kezd.

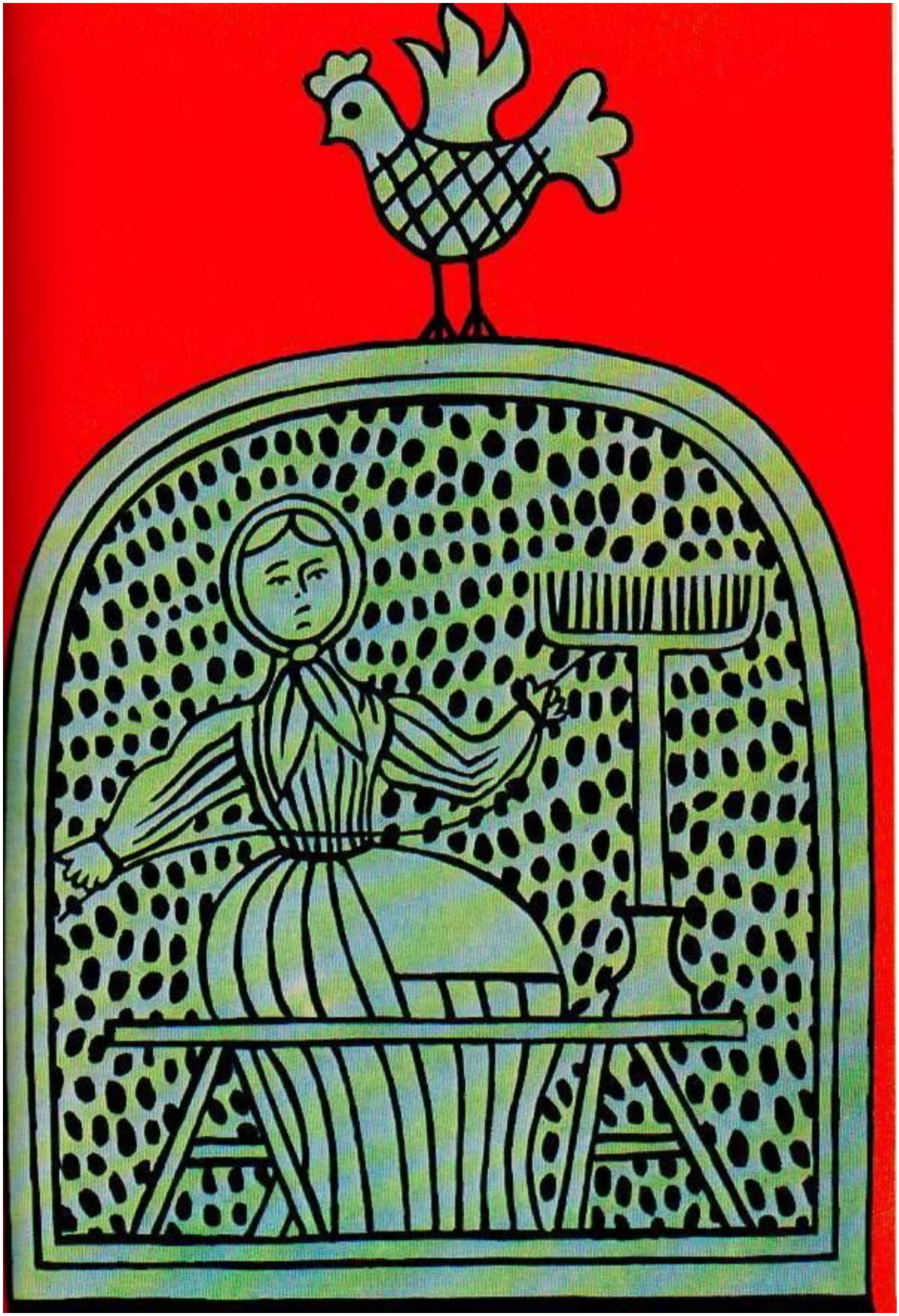

— Nézzetek rám — mintha azt mondaná —, nézzetek Anyiszja anyóra. Régen éltem, öreg időkben. Porrá omlottak már a csontjaim, de a fonalam unokáimat, dédunokáimat is kiszolgálja. Vannak, akik még most is jó szóval emlékeznek meg rólam. Becsülettel éltem le az életemet, azt mondják, s öregkoromban sem üldögéltem ölbe tett kézzel. Ismertem jól Vaszja Torokint is, pendelyes kora óta. Atyafiságban is voltunk, meg a házunk is szomszédos volt. Ez a Vaszja már gyermekkorában az öntőüzemben forgolódott. Jó mester is vált belőle. Kincset ért a szeme, aranyat a keze. Látjátok, az a kéz formázott engem is, s most itt ülök, mintha élnék, beszélgetek veletek, emléket állítok a hajdani mesternek.

Úgy bizony, kedveskéim! Örökkétig él a munka. Az ember meghal, de a műve megmarad. Úgy gondoljátok meg, hogy mit végeztek az életben!

A KŐVIRÁG

Híres kőfaragók éltek a Rézhegyek vidékén. Malachitot munkáltak meg, mert az volt elég, s hozzá a legnemesebb fajtájú. A réz egyik érce ez a malachit, világoszöld, szép ásvány. Sötétzöld erek hálózzák, szebbnél szebb mintákat formálnak rajta. Csodálatos tárgyakat faragtak ebből a malachitból. Olyanokat, hogy elámult rajta az ember: hogy is készíthették?

Élt akkoriban egy Prokopics nevű kőfaragó. Első a mesterségében. Nem akadt nála különb. Hajlott korú ember volt már.

Az úr egyszer egy legénykét küldött Prokopicshoz, tanítaná meg a mesterségére.

— Tanuljon meg mindent apróra.

Csakhogy Prokopics — vagy, mert magának akarta megtartani mestersége titkait, vagy egyéb oka volt rá — igen rosszul tanította azt a legénykét. Ütötte-verte. Kék foltokkal tarkította a fiú arcát, fejét, a fülét majd letépte, úgy cibálta, az intézőnek meg azt mondta:

— Nem jó ez semmire... Vaksi a szeme, ügyetlen a keze. Sohase lesz ebből kőfaragó.

Az intézőnek, úgy látszik, meghagyták, hogy mindenben kedvezzen Prokopicsnak.

— Ha nem jó, hát majd adunk másikat... — És másik legényt rendelt a mester mellé.

Hírét vették a gyerekek, hogy oktatja kőfaragásra Prokopics a legényeit. Már jó reggel rákezdték a bőgést: nehogy a mester keze alá kerüljenek! Nem szívesen adták a szülők se hiábavaló gyötrelemre kedves magzatjukat, mentették őket, ahogy tudták. Méghozzá az egészségre is ártalmas volt ez a mesterség. Mérgező a malachit pora. Nem csoda, hogy féltek tőle az emberek.

Az intéző mégsem szegte meg az úr parancsát, küldözgette a legénykéket Prokopicshoz. Az gyötörte egy ideig a maga módján őket, aztán visszaküldte az intézőhöz.

— Nem jó ez semmire...

Végül is megmérgesedett az intéző:

— Mikor lesz ennek vége? Nem jó, nem jó... melyik lesz hát jó? Tanítsd, hogy jó legyen.

Prokopics azt mondta:

— Taníthatom én... De ha tíz esztendeig tanítom, akkor sem lesz semmi ebből a legényből...

— Hát milyet küldjék?

— Akár ne küldj. Egyedül sem unatkozom...

Így váltogatta a legénykéket az intéző Propkopicsnál, de haszna nem volt. A fejükön daganatok nőttek a gyerekeknek, a fejükben pedig csak az motoszkált: hogyan szökhetnének el a mestertől. Voltak, akik akarattal dolgoztak rosszul, csak hogy Prokopics elkergesse őket.

Így került végül a sor ínséges Danyilkóra. Apátlan-anyátlan árva volt ez a legényke. Tizenkét esztendős lehetett akkoriban, vagy még több is valamivel. Nyurgára nőtt, de sovány, mint a hét szűk esztendő, szinte csak hálni járt belé a lélek. De az arca szép sima, fürtös a haja, kék a szeme. Előbb kisinas volt az úr házában, amolyan lóduljide-szaladjoda.

Csakhogy az árvának nem volt kenyere az efféle munka. Más legényke kapva kapott volna az ilyen szolgálaton. Amint megmoccannak a gazdái, már ugrott volna: mit parancsolnak? De ez a Danyilko, amint nyugton hagyták, csak behúzódott a sutba, ott gubbasztott, s valami képet bámult, vagy csecsebecsét, nem tudom. Ha szólították, a füle botját se mozdította ilyenkor. Eleinte persze verték emiatt sűrűn, de később csak legyintettek.

— Mafla legény ez! S lassú, mint a csiga. Nem jó az ilyen kisinasnak!

A bányába vagy gyári munkára mégse adták — egy hétig se bírná ott az efféle gyönge legény. Bojtárnak rendelte hát ki az intéző. Hanem Danyilkónak itt se igen vették hasznát. Igyekvő volt pedig, de mégis mindig hibázott valamiben. Mintha folytonosan máson jártatná az eszét. Bámulja a füvet, a tehenek meg — tyűh, hová bitangoltak! Az öreg csordás lágyszívű ember volt, sajnálta meg kímélte az árvát, de még az is dohogott rá néhanap:

— Mi lesz tebelőled, Danyilko! Baj lesz így veled, de még az én vén hátamat is vesszővel simogatják miattad. Mit akarsz hát? Azt mondd meg legalább, mit jártatsz a fejedben?

— Magam se tudom, bátyó... Úgy... mindenfélét... Elnézelődtem egy kicsit. Bogárka mászott az elébb azon a levélen. Maga gyöngyszínű volt, a szárnya töve sárgás, a levél meg, amin mászott, széles, kerek... csipkés a széle, mint a fűrész. A széle sötétebb, friss zöld a közepe, mintha az imént festették volna... Ahogy végigmászott rajta az a bogárka...

— Hiányzik egy kereked, Danyilko. Az-e a dolgod, hogy bogárkákat nézegess? Ha mászik, hadd másszék, a tehenekre ügyelni — az a te dolgod. Kivesd a fejedből ezt a bolondságot, mert szólok rólad az intézőnek!

Hanem egyet jól megtanult Danyilko: furulyázni. Szerette az az öreg a furulyaszót, elhallgatta volna akármeddig. Este, amikor a csordát hazahajtották, körülvették Danyilkót a leányok, asszonyok:

— Fújj egy nótát, Danyilusko!

Rákezdte a legényke. Csupa ismeretlen nótát fújt a furulyán. Mintha erdők zúgnának, patakok csörögnének, madarak szólongatnák ezer hangon egymást, olyan volt a nótája, s szép, igen szép. Szerették érte a lányok meg az asszonyok Danyilkót. Ki a zekéjét foldozgatta meg, ki egy pár kapcára való gyolcsot hasított le neki, ki új inget varrt rá. A betevő falatra se volt gondja Danyilkónak, dugott neki mindenki egy-egy jó falatot. Az öreg csordásnak is a szívéhez nőtt Danyilusko, a nótái miatt. De éppen ebből lett a baj, mert amint a szájához emeli a furulyát, egy csapásra elfelejt mindent, mintha a tehenek a világon se volnának. Hát a furulya miatt szakadt a baj a nyakába.

Alighanem igen belefelejtkezett a játékba, az öreg meg elszundított egy cseppecskét. Hát közben elbitangolt egyik-másik tehén a csordából. Amikor este összeterelték a csordát, látták: ez is hiányzik, az is... Keresték, kutatták, de hiába. A Fenyves-patak partján legeltettek... Vad vidék az, farkasok tanyáznak mindenütt... Egy tehenet találtak csak meg. Hazahajtották a csordát... Elmondták otthon, hogy s mint jártak. Szaladtak a gyárból is, keresték a jószágot — nem lelték.

Tudjuk, mi járt akkoriban minden apró mulasztásért. Korbács, vessző. A legnagyobb baj az volt, hogy egyet az intéző tehenei közül is elvesztettek. Nem reménykedhettek hát abban, hogy elengedik a büntetést. Először az öreg csordást húzták deresre, aztán Danyiluskóra került a sor. Gyönge legény Danyilko, soványka nagyon. Még az úr pribékje is húzódozott.

Ez azt mondja — egy ütéstől megnyomorodik, vagy örökre kiadja a lelkét.

Azért mégis ráhúzták az elsőt, s hozzá irgalmatlanul. De Danyilusko tűrte, mukkanás nélkül. Ráütötte a pribék a másodikat — hallgatott a legény. Megdühödött akkor a pribék, ütötte, ahogy bírta, s üvöltött, ahogy kifért a torkán:

— Majd én megtanítalak, te kuka... Jajgatsz te még! Jajgatsz!

Reszket Danyilko egész testében, csurog a könnye, de hallgat. Összecsikorítja a fogát, s tűri a verést. Végül is elalélt, de jajszót nem hallottak tőle. Az intéző — mert ott volt persze ő is — nem győzött csodálkozni:

— Ez aztán sokat kibír! Most már tudom, hová rendelem, ha életben marad!

Danyilusko kiheverte a vesszőzést. Élt a mi vidékünkön egy Vihoriha nevű öreg javasasszony, ő állította talpra a fiút. Messze földön híres volt. Ismerte a füvek gyógyító erejét, tudta, melyik való fogfájásra, melyik daganatra, melyik hasogatásra... Egyszóval, tudott mindent. Maga gyűjtögette a füveket, mindegyiket a maga idejében, amikor legteljesebb annak a fűnek az ereje. A füvekből meg gyökerekből párlatot főzött, írt, kenőcsöt készített.

Jó dolga volt Danyilkónak ennél a Vihoriha anyónál. Nyájas volt, szíves beszédű, s az egész házikóját teleaggatta füvekkel, gyökerekkel, virágokkal — szárítgatta őket. Danyilusko szerette elnézegetni a füveket: ennek mi a neve? hol terem? Hát ez milyen virág? No, az anyó elmondott róluk mindent.

Megkérdezte egyszer Danyilusko:

— Te anyóka, minden virágot ismersz, ami a mi vidékünkön terem?

— Nem szívesen kérkedem — azt mondja az anyóka —, de azt hiszem, ismerem valamennyit, amelyik nem titkos helyen nő.

— Hát van olyan is — kérdi a legényke , amelyik titkos helyen nő?

— Van — feleli az öreganyó. — Nem hallottál-e a kincskereső virágról? Iván éjszakáján nyílik, úgy mondják. Bűvös virág az, kincseket tárnak fel a segítségével. De bajt zúdít az emberre. A pókhálófű virága meg mint a futó lángocska. Aki meg tudja fogni, azelőtt minden zár lepattan. Tolvajok virága az. Van még, azt mondják, kővirág is. A malachit-hegy mélyében terem. A kígyók ünnepén teljes az ereje. Szerencsétlen az az ember, aki a kővirágot megpillantja.

— Miért szerencsétlen?

— Azt gyermekem, magam sem tudom. Úgy mondják az emberek.

Danyilusko szívesen ott maradt volna még Vihoriha anyónál, de az intéző szolgái meglátták, hogy a legényke már épülőben van, s vitték a hírt gazdájuknak. Az intéző nyomban magához hívatta Danyiluskót. Azt mondta neki:

— Most pedig eredj Prokopicshoz. Megtanulod nála a malachitfaragást. Éppen neked való munka az.

Mit tehetett Danyilusko? Ment a mesterhez, pedig még olyan soványka volt, hogy majd elvitte a szél.

Végignézte Prokopics, s azt kiáltotta:

— No, még csak te hiányoztál! Markosabb legények se bírták nálam a munkát, hát az ilyen, mint te! Hiszen alig állsz a lábadon!

Ment is nyomban az intézőhöz.

— Nem kell nekem ilyen! Ha véletlenül agyonütöm, tarthatom érte a hátamat.

De az intéző most már nem hallgatott rá.

— Elég legyen! Ne okoskodj, hanem tanítsd! Szívós legény az, ne félj, ha vékonydongájú is.

— No, én nem bánom! — azt mondja Prokopics. — Megtanítom én, de számon ne kérjenek tőlem semmit!

— Nincs, aki számon kérne tőled valamit is. Egyszál-maga van az a legényke, azt tehetsz vele, amit akarsz — mondja az intéző.

Hazament Prokopics, hát látja, hogy Danyilusko ott áll a munkapadja mellett s egy malachit táblácskát nézeget. Bemetszette a mester annak a táblának egyik oldalát: ott veri majd le a szélét. Ezt nézegeti Danyilusko, s ingatja a fejét. Kíváncsi lett Prokopics, ugyan mit vizsgálódik az új legényke. Rádörrent keményen, ahogy szokta:

— Mit bámulsz? Ki engedte meg, hogy a kezedbe vedd? Mit nézegetsz azon?

Azt mondja Danyilusko:

— Úgy nézem én, bátyó, hogy nem ezen a felén kéne leverni a szélét. Itt a legszebb a mintája, s ezt akarod leütni?

Lármázott Prokopics, mérgelődött:

— Micsoda? Hát mi vagy te? Mester? Kezedbe sem volt még ilyen, s még tanítani mersz? Mit értesz te ehhez?

— Annyit értek, hogy lássam: ezt a darabot elrontottad — felelte Danyilusko.

— Ki rontotta el? mi? Te taknyos, te tanítasz engem, a legjobb mestert?... Elrontalak én téged, de úgy, hogy belehalsz!

Így mennydörgött, kiabált, de Danyiluskót egy ujjal se bántotta. Mert maga tudta a legjobban, hogy ő is törte a fejét: melyik oldalát üsse le a darabnak. Éppen elevenjére talált a legényke. Prokopics kiadta a mérgét, aztán már szelídebben kérdezte:

— No, te hívatlan tanácsadó, hát mutasd meg, te hogy csinálnád?

Megmutatta Danyilusko, s még el is mondta:

— Ilyen meg ilyen volna akkor a mintája. De még szebb lenne, ha az egész táblácskát keskenyebbre faragnád, s körül levernéd a szélét, csak a felső felén hagynál egy kis cifrát.

Kiabált Prokopics, csak úgy harsogott:

— Hogyisne! Még mit nem! De nagyon okos vagy! Vigyázz a tudományodra! — De magában ezt gondolta: „Igaza van a legénykének. Ez még sokra viheti. Csak a tanítás — azzal hogy leszünk? Ha egyszer meglegyintem, kiterítik!"

Ezt hányta-vetette magában, aztán megkérdezte:

— Ki fia vagy, te nagy tudós?

Elbeszélte neki Danyilusko az élete sorát.

— Árva vagyok — azt mondja —, anyámra nem emlékszem, az apám meg azt se tudom, ki volt. Ínséges Danyilkónak hívnak. Hogy a becsületes nevem mi lehet, nem tudom azt se.

Aztán elmondta, hogy kisinas volt, s azt is, hogy miért kergették el az úr házából, hogy nyáron a csordát őrizte, s miért húzták deresre. Megsajnálta Prokopics.

— Látom, fiú — azt mondja —, nem volt gyöngy az életed, most meg énhozzám küldtek. Pedig a mi munkánk kemény munka!

Aztán, mintha megmérgesedett volna valamin, rámordult Danyilkóra:

— No, elég, elég a beszédből! Igen sokat jár a szád! Ha zajjal dolgozni lehetne, senki sem mozdítaná a karját. Egész este szaporítanád a szót. Jó tanítványt kaptam! Majd meglátom holnap, mit tudsz. Most ülj le vacsorázni, aztán eredj aludni.

Prokopics egyedül élt. A felesége régen meghalt. Az öreg szomszédasszony járogatott át hozzá, rendben tartani a házat. Reggel átment, főzött valamit, kiseperte a házat. Este Prokopics maga igazította el, amit kellett.

Vacsora után azt mondta a mester:

— Ott a helyed, a lócán.

Danyilusko lerántotta a csizmáját, a batyuját feje alá tette párnának, a zekéjét magára terítette takarónak — őszre járt, hideg volt a házban —, aztán egykettőre elaludt. Lefeküdt Prokopics is, hanem az ő szemét kerülte az álom: nem ment ki a fejéből, amit a legényke a malachit mintájáról mondott. Forgolódott, fészkelődött, aztán felkelt, gyertyát gyújtott, és leült munkapadja mellé, méregette így is, úgy is azt a malachit táblát. Eltakarta az egyik szélét egy másikkal, próbálgatta szélesebben, keskenyebben. Állítgatta így, úgy, megfordította, de csak az derült ki belőle, hogy a legénykének jobb szeme volt a malachit mintájához.

— Lám csak, ez a kis ínséges! — hümmögte magában Prokopics. — Még a földből se nőtt ki, s már öreg mesterét tanítja. Micsoda szeme van! Micsoda szeme!

Kiosont nagy vigyázva a kamrába, s behozott egy vánkost meg egy nagy báránybőr bundát. A vánkost begyűrte a Danyilusko feje alá, a bundát meg ráterítette.

— Aludj, sasszemű!

A legényke föl sem ébredt, csak átfordult a másik oldalára, kinyújtózott a bunda alatt — jó meleg volt —, és édesdeden szuszogott tovább. Prokopicsnak nem volt gyereke sohase, most igen megmelegedett a szíve, ahogy azt a Danyiluskót nézte. Állt mellette, gyönyörködött benne, a legényke meg aludt édesen, mint a tej. Azt latolgatta magában Prokopics, hogyan tartsa a fiút, hogy ilyen gyönge meg beteges ne legyen, s megerősödjék egy kicsit.

— Ilyen vékonyka legénynek nem való a mi mesterségünk. Mérges a malachit pora — sorvadást kap hamarosan, ha munkára fogom. Előbb pihennie kell, hogy megerősödjék, s majd aztán kezdem tanítgatni. Mert ez még sokra viszi!

Azt mondta másnap Danyilkónak:

— Egy ideig a ház körül segítesz nekem. Nálam ez a rend. Megértetted? Most menj az erdőre berkenyét szedni. Megcsípte már a dér, most a legjobb. Messzire ne menj. Akármennyit szedsz is, elég lesz. Vígy magaddal egy fél kenyeret, jólesik majd az erdőben. Előbb pedig menj át a szomszédba az anyóhoz. Meghagytam neki, hogy süssön neked tojást, csurrantson egy kis tejet a kulacsodba. Megértetted?

Másnap meg azzal küldte.

— Fogj nekem egy tengelicét, de szép szavút, meg egy fürge kenderikét. Estére meglegyen mind a kettő. Megértetted?

Megfogta Danyilusko a két madárkát, vitte haza. Prokopics megnézte, azt mondta:

— Jól van, de nem egészen ilyet gondoltam. Fogjál másikat.

Így ment ez egy jó darabig. Prokopics minden napra talált munkát Danyiluskónak, de olyat, ami merő mulatság volt. Amikor leesett a hó, a szomszédokkal küldte el szánon az erdőbe, fáért — segítesz majd, azt mondja. De hát az is miféle munka! Ott ül Danyilusko a bakon, hajtja a lovakat. Hazatérőben meg a megrakott szán mögött lépeget. Jól elfárad azért, jóétvággyal eszik otthon, mély, egészséges az álma. Prokopics kerített neki bundát, meleg sapkát, készíttetett kesztyűt, még rénszarvasbőr csizmát is. Mert tehetős ember volt a mester. Ha jobbágysorban volt is, járhatott-kelhetett, kereshetett valamicskét. Danyilusko nagyon a szívéhez nőtt. Úgy tartotta valósággal, mint a saját fiát. Nem sajnált tőle semmit. Hanem a tanítást még egyre halogatta.

Danyilusko hamarosan kitelt, megerősödött a jó életben. Ragaszkodott ő is az öreg Prokopicshoz. Nem is csoda. Látta jól, hogyan gondoskodik róla a mester. Nem volt még ilyen jó dolga soha életében. Elmúlt a tél. Danyiluskót még mindig nem fogta munkára Prokopics. Hol a tóra küldte, hol az erdőre. Csakhogy a legényke szeme mindig a Prokopics munkáján volt. Amint hazatért, másról se beszéltek. Beszélt a mesternek erről-arról, de amint tehette, megkérdezte: ez mi? azt hogy? Megmagyarázta az öreg, meg is mutatta, és Danyilusko az eszébe vésett mindent. Néha maga is megpróbálkozott: „No, most én..." — Nézte Prokopics, segített, ha kellett, megmutatta, hogyan jobb.

Egyszer az intéző meglátta Danyiluskót a tóparton. Kérdezte a szolgáit:

— Ki fia ez a legényke? Többször láttam már a tóparton... Horgászik, azzal múlatja hétköznapon az idejét, pedig már nem pendelyes gyerek... Valaki dugja a munka elől...

Utánajártak az intéző szolgái, elmondták gazdájuknak, amit megtudtak. Az nem akarta hinni.

— Hozzátok csak elém azt a legényt! Majd én kifaggatom.

Elébe vezették Danyiluskót. Az intéző megkérdezi tőle:

— Ki vagy te?

Ráfeleli Danyilusko:

— A malachitfaragó mester tanítványa.

Megtépte az intéző Danyilusko fülét:

— És így tanulsz, te alávaló! — És úgy, fülön fogva vezette Prokopicshoz.

Látta az öreg, hogy baj lesz ebből, mentegette Danyiluskót, ahogy tudta:

— Magam küldtem, hogy rántson ki egy-két sügért. Igen kívánom a friss halat. Beteges vagyok, s mást nem vesz be a gyomrom. Azért küldtem hát a tóra a fiút.

Nem hitte az intéző. Nem fért a fejébe, mekkora változás esett Danyiluskón: kigömbölyödött, rendes inget viselt, nadrágot, még csizma is van a lábán. Azt gondolta hát, kipróbálja a legénykét.

— No, hadd lássuk, mire tanított a mester?

Danyilusko felgyűrte az inge ujját, odament a munkapadhoz, és elmagyarázott, megmutatott sorra mindent az intézőnek. Akármit kérdezett az, készen volt a feleletre. Hogyan kell nagyjából körülfaragni a követ, hogyan elfűrészelni, hogyan csiszolni, mikor mivel ragasztani, hogyan kell megadni a csillogást, hogyan rézre illeszteni, hogyan fara. Egyszóval mindent, ahogy kell.

Kérdezte, faggatta az intéző, s végül azt mondta Prokopicsnak:

— Úgy látom, végre meglelted a kedvedre valót.

— Nem panaszkodom — felelte Prokopics.

— Azt látom! Inkább elkényezteted ezt a fickót. Azért adták melléd, hogy mesterséget tanuljon, nem hogy a tóban halászgasson! Vigyázz! Kapsz tőlem olyan friss halat, hogy halálodig nyomja a gyomrodat, de a legényke se köszöni meg.

Így fenyegetőzött, aztán elment. Prokopics meg csak csudálkozott:

— Mikor tanultál meg ennyi mindent, Danyilusko? Még nem is tanítottalak semmire!

— Hiszen magad mutattad, magyaráztad! Én pedig megjegyeztem — azt mondja Danyilusko.

Prokopicsnak elfutotta a szemét a könny, olyan igen jólesett neki ezt hallani.

— Fiam — azt mondja —, kedves fiam... Danyilusko... Megtanítalak mindenre, amit tudok... Nem marad titkom előtted.

Csakhogy másnap véget ért a Danyilusko szabadsága. Érte küldött az intéző, s munkát adott ki neki. Először, persze, egyszerűbb dolgokat, csatokat, amikkel az asszonyok díszítik a ruhájukat, szelencéket. Aztán kényesebb munkákat: gyertyatartókat, különféle díszítményeket. Azokat már faragni, metszeni kellett, levélkékkel, szirmokkal, virágfüzérekkel díszítem. Vesződséges munka ám a malachitfaragóké! Egyszerűnek látszik, pedig mennyit kell görnyedni mellette!

Hát ilyen munkában nőtt emberré Danyilusko.

Egyszer, amikor elkészült egy egész kőből faragott, kígyót ábrázoló karpereccel, az intéző mesternek ismerte el. Meg is írta az úrnak:

„Így meg úgy, új malachitfaragó mesterünk van — Ínséges Danyilko. Jól dolgozik, csak lassan, mivel még fiatal. Kiadjuk neki a munkát, vagy jobbágyi adót vessünk ki rá, mint Prokopicsra?"

Nem dolgozott bizony lassan Danyilusko, inkább bámulatosan gyorsan és ügyesen. Prokopics furfangja volt az egész. Kiad az intéző valami munkát Danyilkónak azzal, hogy öt nap alatt el kell készülnie, mire Prokopics odamegy és azt mondja:

— Nem győzi. Fél hónap kell az ilyen munkához. Hiszen még csak tanul a fiú. Ha siettetik, csak elpocsékolja az értékes követ.

Az intéző vitatkozik vele egy darabig, aztán mégiscsak ráad néhány napot a munkára. Nem kellett hát törnie magát Danyiluskónak. Közben

még számolni, írni is megtanult szép lassan. Ha nem is sokat, de értett a betűvetéshez. Erre is Prokopics biztatta. Megesett, hogy az öreg mester maga akart elkészíteni egyet-mást Danyilusko munkájából. De a legényke nem engedte.

— Azt már nem! Azt nem, apóka! Te görnyedj helyettem a munkapad mellett? Látod, már zöld a szakállad a malachit porától, megrokkant az egészséged, nekem meg mi bajom?

Való igaz, szép szál, erős legény volt már akkoriban Danyilusko. Ha ínségesnek hívták is, csak szokásból. Mert magas volt, vállas, piros arcú, fürtös hajú, vidám legény. Egyszóval leánybolondító. Prokopics már a házasodást is szóba hozta néhanap, de Danyilusko csak a fejét rázta.

— Nem szalad az el! Majd ha igazi mester leszek, akkor beszélhetünk róla.

Azt írta az úr az intéző levelére:

„Az a Danyilko, a Prokopics tanítványa, készítsen nekem egy csiszolt talpas serleget. Akkor majd meglátom, kiadjuk-e neki a munkát, vagy jobbágyi adót vetünk ki rá. Csak arra ügyelj, hogy Prokopics ne segíthessen annak a Danyilkónak. Ha nem jól ügyelsz, tőled kérem számon!"

Az intéző, amikor ezt a levelet elolvasta, hívatta nyomban Danyiluskót, s azt mondta neki:

— Itt dolgozol most nálam. Munkapadod lesz, követ is hoznak, amilyen kell.

Elbúsult Prokopics, amikor ezt megtudta: hát ez meg micsoda? Ment az intézőhöz, de lehet-e azzal szót érteni?... Csak rákiabált: „Nem a te dolgod!"

Elment hát Danyilusko dolgozni az új helyre.

Prokopics a lelkére kötötte:

— Jól ügyelj, Danyilusko! Lassan dolgozz! Nehogy eláruld magad!

Danyilusko eleinte igen óvatos volt. Méregette, forgatta csak inkább a követ. De aztán elunta magát. Nem tudta mivel agyonütni az idejét az intézőnél, pedig ott kellett ülnie, reggeltől éjszakáig. Unalmában aztán nekifogott, s úgy belemelegedett a munkába, hogy észre se vette, milyen gyorsan dolgozik. Egykettőre elkészült a serleg. Az intéző megnézte, nem szólt rá semmit, mintha így volna rendjén. Csak ráparancsolt:

— Csinálj még egy ilyet!

Csinált Danyilusko még egy harmadikat is. Amikor ezzel elkészült, csak akkor mondta az intéző:

— No, lépre mentél! Rajtacsíptelek! Prokopiccsal együtt! Az úr az én levelemből számította ki, mennyi idő kell neked, hogy egy serleggel elkészülj. Te pedig hármat készítettél ezalatt. Most megmutattad, mit tudsz. Nem csapsz be többé! Azt a vén kutyát is megtanítom kesztyűbe dudálni! Majd megtudja, ki előtt alakoskodhat! Megtudja!

Megírta ezt is az úrnak, s elküldte neki mind a három serleget. Csakhogy az úr — talán megjött a józan esze, vagy éppen haragudott valamiért az intézőre — a visszájára fordította az egészet.

Egészen csekély jobbágyi adót vetett ki Danyiluskóra, meghagyta Prokopics mellett — talán arra számított, hogy ketten hamarabb

kitalálnak valami újat. A levélhez egy rajzot csatolt. Díszesen kifaragott serleget ábrázolt az a rajz. A serleg szélén vésett szegély, körös-körül áttört, csipkézett szalag, kőből persze, a talpán faragott levelek. Egyszóval szépen kitervelte, aki rajzolta. A rajzra ezt írta az úr: „Faragja ki ezt pontosan, ha öt esztendeig ül is mellette!"

Vissza kellett vonnia szavát az intézőnek. Megmondta, mit írt az úr, hazaengedte Danyiluskót Prokopicshoz, odaadta neki a rajzot is.

Megörült Danyilusko meg az öreg mester. A munka szaporábban ment. A legény hozzá is fogott nemsokára, hogy kifaragja az új serleget. Agyafúrt munka volt az. Ha csak egy kicsit mellészaladt a munka, odalett az egész, kezdhette elölről. De Danyiluskónak jó szeme volt, ügyes keze, ereje is elég, hát ment a munka vidáman. Egy nem tetszett csak Danyiluskónak: sok a vesződség a serleggel, mégsem tetszetős a formája. Erről beszélt Prokopicsnak, de az csak annyit mondott:

— Arra ne legyen gondod! Így rendelték, ilyenre faragd. Magam is elég holmit csiszoltam, véstem, faragtam, s nem törtem a fejemet azon, hogy mit kezdenek vele.

Próbálta Danyilusko megmagyarázni az intézőnek, de hát lehet is azzal beszélni! Rátoppantott mindjárt, hadonászni kezdett.

— Meghibbantál? Mit akarsz? Azért a tervért sok pénzt fizetett az úr. A főváros legelső művésze rajzolta, s te mered bírálgatni?

Aztán, úgy látszik, eszébe jutott, mit parancsolt az úr — hogy hagyja őket békén, hátha kitalálnak valami újat, és mindjárt másított a hangján:

— Tudod mit... faragd azt a serleget olyanra, ahogy megrajzolták. Ha pedig magadtól kitalálsz valamit — a te dolgod. Én nem akadékoskodom. Van kövünk elég. Olyat adok, amilyet kívánsz.

Gondolt akkor egy nagyot Danyilusko. Régi bölcsesség, hogy a más bölcsességét ésszel fölérni könnyű dolog, de addig, amíg magunk kiokoskodunk valamit, sokat forgolódunk éjszaka az ágyon. Ült, görnyedt hát Danyilusko a serleg mellett, amelyet a rajzról mintázott, de közben egészen más járt a fejében. Azt latolgatta, milyen virág — milyen levéldísz illik a legjobban a malachithoz. Töprengő lett, kedvetlen. Észrevette Prokopics, megkérdezte tőle:

— Nem vagy-e beteg, Danyilusko? Nem kellene annyit törnöd magad azzal a serleggel! Hiszen van rá időd elég! Járhatnál egyet a friss levegőn, egyre csak görnyedsz.

— Megyek is — azt mondja Danyilusko —, kimegyek az erdőbe. Hátha ott látom meg, amit szeretnék.

Attól fogva majd mindennap kifutott az erdőbe. Éppen kaszálás ideje volt, bogyóérés ideje. Virágoztak a füvek. Danyilusko csak megállt valahol egy kaszálón vagy erdei tisztáson, állt és nézelődött. Máskor meg a füvet kémlelte, mintha keresne valamit. Sokan jártak abban az évszakban az erdőn meg a kaszálókon. Megkérdezték a legényt: tán elvesztett valamit? Danyilusko csak mosolygott szomorúan, s azt felelte:

— El se vesztettem, s mégis keresem, de csak nem lelem.

No, voltak, akik azt rebesgették: megháborodott ez a legény.

Danyilusko meg, amint hazament, leült nyomban a munkapadja mellé, sokszor ott virradt rá. Reggel meg újra csak elindult, járta az erdőt meg a kaszálókat. Mindenféle levelet, virágot vitt haza. Mérges növény volt a legtöbbje: farkasalma, bürök, nadragulya, vadrozmarin. Sásfélék is

voltak köztük. Beesett a legény arca, nyugtalanul égett a szeme, a keze sem volt olyan biztos, mint régen. Aggódott miatta Prokopics. Végül aztán megmondta Danyilusko: Az a serleg nem hagy nyugton. Szeretném olyanra faragni, hogy teljes szépségben láttassék a kő. Megpróbált a mester a lelkére beszélni: — Mit gondolsz, mért rendelték tőled? Mert azt se tudják, mit csináljanak jó dolgukban. Leljék kedvüket az urak, amiben akarják. Csak bennünket ne háborgassanak! Ha kitalálnak valamilyen mintát, kifaragjuk. Minek ellenkezni velük? Új iga a nyakunkon — annyi csak a haszna. De beszélhetett Danyiluskónak!

— Nem az úr kedvéért töröm magam! — azt mondja. — De nem tudom kivetni a fejemből azt a serleget. Látod, milyen gyönyörű darab malachitunk van! S mi haszna? Véssük, faragjuk, csiszoljuk, s mégse olyan lesz a serleg, amilyennek lenni kellene. Olyanra szeretném faragni, hogy teljes szépségében láthassa a követ mindenki.

El-elment Danyilusko, aztán megint csak leült a serleg mellé. Dolgozott rajta, s csúfolta magában:

— Lyukacsos kőszalag, csipkés perem... de szép!

Aztán egyszer csak félbehagyta ezt a munkát. Másikba kezdett. Napestig ott állt a munkapad mellett. Azt mondta Prokopicsnak:

— Daturavirág formájára faragom a magam serlegét.

Prokopics elővette minden ékesszólását, hogy eltérítse a legényt a szándékától. Danyilusko először meg se akarta hallgatni, de aztán három-négy nap múlva — úgy látszik, megakadt valamibe — azt mondta a mesternek:

— No, nem bánom. Előbb elkészítem az úr serlegét, aztán fogok a magaméhoz. De akkor aztán ne is próbálj eltéríteni a szándékomtól. Úgysem tudom kivetni a fejemből azt a serleget.

Azt mondta Prokopics:

— Jól van, én nem akadékoskodom. — Magában meg azt gondolta: „Elszakad tőlem ez a fiú, s elfelejt engem. Meg kell házasítani. Úgy bizony! Majd ha gyerekek lármáznak a kuckóban, kiszáll a bolondság a fejéből."

Faragta, csiszolta Danyilusko az úr serlegét. Sok vesződsége volt vele, egy esztendőre való. Dolgozott rajta serényen, nem is gondolt többet a daturavirágra. Prokopics megint előhozakodott a házasodással.

— Katya: az volna a neked való leány! Szemrevaló, derék teremtés. Mi kivetnivalót találsz benne?

Okosan szólt Prokopics. Rég észrevette már, hogy Danyilusko sűrűn rajta felejti a szemét ezen a leányon. Húzott hozzá a leány is. Hát Prokopics, mintha csak véletlenül tenné, egyre-másra szóba hozta ezt a Katyát. De Danyilusko csak azt hajtogatta:

— Várj még! Látod, hogy ezzel a serleggel vesződöm. Elegem van már belőle. Még szétverem egyszer! Jókor hozakodol elő a házassággal. Megegyeztünk mi már Katyával. Megvár az engem.

Megfaragta Danyilusko a serleget olyanra, amilyenre rajzoltatta az úr. Az intézőnek, persze, nem szóltak róla, hogy elkészült. Csaptak otthon egy kis lakomát. Eljött Katya is a szüleivel, meg még néhányan, főképp malachitfaragó mesterek. Elámult Katya, amikor a serleget meglátta.

— Hogy tudtad kivésni ezt a mintát! És nem törted le a követ sehol! Milyen simán, tisztán kifaragtad!

Dicsérgetik a mesterek is:

— Hajszálra olyan, mint a rajz. Nem köthet bele az úr semmibe. Szépen kidolgoztad. Jobban és gyorsabban nem készítette volna el senki. Ha így dolgozol, nehezen tudunk a nyomodban maradni.

Hallgatta Danyilusko, hallgatta, aztán így szólt:

— Éppen az a baja, hogy semmi hibája. Sima, egyenletes, tiszta a mintája, pontos a metszése, csak éppen szépség nincs benne. Nézzétek meg ezt a kis virágot... a leghitványabb növénykéje a mezőnek. Mégis, aki ránéz, annak örül a szíve. De ez a serleg, ez kit gyönyörködtet? Aki meglátja — mint Katyenka is —, csak azon csodálkozik, hogy milyen jó szeme meg biztos keze van a mesternek, aki készítette, mennyi türelme volt, hogy sehol sem törte le a követ.

— Ahol meg letörte — nevetnek a mesterek —, ott megragasztotta, lakkal vonta be, s nem látja senki.

— Úgy bizony... De hová lett, azt mondjátok meg, a kő szépsége? Itt egy erecske futott: át kellett lyuggatni, virágokat kellett faragni rá. Minek ide a virág? Csak elrontja a követ. Pedig micsoda kő ez! A legnemesebb! Értitek? A legnemesebb fajtájú malachit!

Elöntötte az indulat. Ivott már egy kicsit. A mesterek is csak azt mondták Danyiluskónak, amit már Prokopics is mondott nemegyszer:

— A kő: csak kő. Mit csináljunk vele? Csiszoljuk, véssük — ez a mesterségünk.

Hanem volt köztük egy öreg-öreg mester. Ő tanította valamikor Prokopicsot is, meg a többi malachitfaragót. Nagyapónak hívta mindenki. Sírba hajló öregember volt már, de megértette, mi a veleje a Danyilusko beszédének, azt mondta neki:

— Térj le erről az útról, kedves fiam! Verd ki a fejedből! Mert még utóbb a Királynő hegybéli mestere leszel...

— Micsoda mestere, nagyapó?

— Amilyeneket tart a Királynő... a hegy gyomrában laknak azok, nem látja őket senki. Elkészítik, amit a Királynő megkíván. Én láttam egyszer valamit, amit ők készítettek. Az aztán munka! Más, egészen más, mint a miénk.

Kíváncsi lett mindenki. Faggatták a nagyapót, mi volt, amit látott.

— Egy kígyó felelte —, olyan, mint amilyet mi faragunk karperecnek.

— Aztán? Milyen volt?

— Más, mondom, mint amit mi készítünk. Akármelyik mester meglátja, nyomban észreveszi rajta, hogy nem földi ember munkája. A mi kígyónk, bármilyen szépen, pontosan faragjuk is ki, csak kőből van. Az meg mintha élne. A gerince meg a szeme fekete... Mindjárt megmar! Úgy érzi, aki látja. De hát könnyű azoknak a mestereknek. Ők látták a kővirágot, s megértették a szépségét.

Több se kellett Danyiluskónak. Amint a kővirágot említeni hallotta, faggatni, kérdezgetni kezdte az öreget. De az megmondta becsülettel:

— Nem sokat tudok róla, fiam. Annyit hallottam csak, hogy van ilyen virág. A magunkfajta halandó nem láthatja meg. Aki látja, az elbúcsúzhat az isten világától.

Azt mondta erre Danyilusko:

— Én látni szeretném.

Megriadt Katyenka, a Danyilusko mátkája.

— Mit beszélsz, te Danyilusko! Meguntad tán az isten világát? — és sírva fakadt. Prokopics meg a mesterek simítgatták a dolgot, kinevették az öreget.

— Gyöngül már az eszed, nagyapó! Mesebeszéd ez! Elbolondítod ezt a legényt!

Megmérgesedett az öreg, rávágott az asztalra.

— Bizony van olyan virág! Való igazat beszél ez a le-

106

gény: nem értünk mi a kőhöz! Az a virág, az mutatja meg az igazi szépséget.

Kacagják a többiek.

— Többet ittál, nagyapó, a kelleténél!

De az nem tágít.

— Márpedig van olyan virág!

Hazaszéledtek a vendégek, hanem Danyiluskónak nem ment ki a fejéből, amit az öregtől hallott. Megint az erdőt járta, kedves daturavirágát nézegette, szóba se hozta az esküvőt. Prokopics már sürgetni kezdte:

— Azt akarod, szégyenben maradjon ez a lány? Meddig legyen még menyasszonysorban? Még kinevetik, szájukra veszik. Sok a gonosz nyelvű fehérnép!

Danyilusko megint a régit fújta:

— Várj egy keveset! Csak kigondolom a formáját, s alkalmas követ választok.

El-eljárt a rézbányába, a Vörös-hegyre. Egyszer leszállt a bányába, sorra járta a folyosókat, máskor a felszínen vizsgálgatta a köveket. Egyszer kifordított egy követ, megnézte jól, aztán legyintett.

— Nem, ez sem jó...

Azt mondta akkor neki valaki:

— Másutt keress... a Kígyó-dombon.

Körülnézett Danyilusko — nem látott senkit. Ki szólhatott? Talán tréfálnak vele? De hiszen itt rejtekhely sincs, ahová a tréfacsináló elbújhatott volna! Körülkémlelt még egyszer, aztán hazafordult. A hang utánakiáltott:

— Hallod, Danyilo mester? A Kígyó-dombon keress, azt mondom!

Megfordult Danyilusko — halvány női alakot látott, kékesen derengőt, mint a köd. Aztán eltűnt az is.

„Mire véljem? — töri a fejét. — Tán csak nem ő maga? Hátha megpróbálnám csakugyan a Kígyó-dombon?"

Tudta jól, hogy merre van a Kígyó-domb. Ott a közelben, a Vörös-hegy környékén. Ma már nincs meg, rég keresztül-kasul fúrták s leomlott. De azelőtt a felszínéről hordták az ércet.

El is ment oda másnap Danyilusko. Nem volt nagy az a domb, de meredek. Az egyik oldalát mintha késsel szelték volna le. Látszott tisztán minden rétege.

Ehhez a leszelt oldalához ment Danyilusko. Talált ott egy földből kifordított malachitot. Hatalmas darab volt — maga nem is bírná el —, s

olyasféle formájú, mint egy bokor. Szemügyre vette Danyilusko. Olyan pontosan, amilyet keres: az alján tömörebb színű, az erecskéi is éppen ott húzódnak, ahol kell... Egyszóval, éppen kedvére való... Megörült neki, sietett haza lóért, szekérért, hazavitte azt a követ, s mutatta Prokopicsnak.

— Ezt a követ nézd meg! Mintha egyenesen nekem küldték volna. Most már egykettőre elkészülök. Aztán megházasodom. Való igaz, hogy régóta vár rám Katyenka. Nekem se könnyű ez a hosszú mátkaság. Ez a munka késleltetett csak. De hamarosan elkészülök vele!

Nekifogott hát Danyilusko. Éjjel-nappal szakadatlan dolgozott a kövön. Prokopics nem háborgatta. Talán megnyugszik a fiú, gondolta, ha a kedvét kitöltötte. Ment a munka gyönyörűségesen. A kő alsó részét már megfaragta Danyilusko. Olyanra éppen, mint egy daturabokor töve. Csipkés szélű, erezett, széles levelekkel faragta tele — álmodni se lehetett volna szebbet. Még Prokopics is azt mondta rá, hogy szinte él, simogatni volna kedve. Hát még amikor feljebb ért — varázslatot művelt. Kifaragta a virág szárát, vékonyka oldalsó leveleit. Nem győzte csodálni az ember: ugyan mi tartja? Kelyhet tart a törékeny szár, olyat, mint a datura virága. De mégsem egészen olyan az a kehely... Álmatlan éjszakák következtek megint Danyiluskóra. Ült a munkája mellett, törte az eszét, hol igazítson rajta, hogy faraghatná szebben. Nem értette Prokopics meg a többi mester, aki megnézte néhanap Danyilusko munkáját: mit akar még a legény? Olyan az a serleg, hogy még csak ahhoz foghatót sem faragott soha senki — neki meg, lám, nem tetszik! Megzavarodott ez a legény, gyógyítani kéne. Meghallotta Katyenka, mit beszélnek az emberek — majd kisírta a szemét. Ez aztán észre térítette Danyiluskót.

— Jól van azt mondja —, nem emésztem magam tovább. Úgy látszik, többre nem juthatok, nem vehetek győzelmet a kövön. — S attól fogva maga sürgette az esküvőt. De kellett is azt sürgetni, amikor a menyasszony már réges-rég elkészült mindennel! Kitűzték az esküvő napját. Megvidámodott Danyilusko. Szólt az intézőnek is, hogy elkészült a serleg. Szaladt az intéző, megnézte — tyűh, micsoda munka! El akarta rögtön küldeni az úrnak, de Danyilusko nem engedte.

— Várj egy kicsit. Van még rajta egy kis igazítanivaló.

Őszre járt. Éppen a kígyók ünnepének idejére esett az esküvő napja. Említette is valaki, hogy közeleg a nap, amikor a kígyók mind egy helyre gyűlnek. Elevenjén találta a szó Danyiluskót. Eszébe jutottak megint a mendemondák a kővirágról. Nem volt nyugovása: „Hátha elmennék még egyszer, utoljára, a Kígyó-dombra? Talán megtudok valamit." Akkor kapott észbe: „Hiszen az a malachittömb is... mintha valaki odatette volna! Meg az a hang a bányában... az is a Kígyó-dombot emlegette!"

Elindult hát Danyilusko a Kígyó-dombra. Keményedért már a föld kérge, pilinkázott az első hó. Ahhoz a meredek oldalhoz ment Danyilusko, ahol annak idején a malachitot találta. Nézi, hát nagy üreg tátong azon a helyen, mintha valaki követ fejtett volna ki onnan. Nem törte rajta a fejét Danyilusko, ki fejthette ki, belépett az üregbe. „Pihenek itt egy kicsit — gondolta. — Nagy szél fúj, itt meg meleg van." De ahogy körülpillant, mit lát? Szék formájú szürke követ az üreg egyik falánál. Leült rá a legény, elgondolkodott, a földet bámulta. Egyre csak az a

kővirág járt az eszében. „Ha láthatnám!" Hirtelen olyan meleg támadt körülötte, mintha nyárba fordult volna vissza az esztendő. Fölkapta a fejét Danyilusko: előtte, az üreg szemközti falánál, nem más üldögélt, mint maga a Rézhegyek Királynője! Ráismert Danyilusko a szépséges szép orcájáról, malachitzöld ruhájáról. De azt gondolta magában:

„Talán csak a szemem káprázik, nincs is ott senki." Ülve maradt hát, nem is szólt, csak nézett arrafelé, ahol a Királynőt látta, de mintha már nem is látna semmit. Hallgatott a Királynő is, mintha tűnődne valamin. Aztán megszólította Danyiluskót:

— No, Danyilo mester, hát nem sikerült a daturakelyhed?

— Nem — azt mondja Danyilusko.

— Azért ne búsulj! Próbálj másikat. Kő majd kerül, amilyet kívánsz.

— Én — mondja a legény — nem próbálkozom többet. Eleget törtem magam, mégsem sikerült. Mutasd meg nekem a kővirágot!

— Megmutatom én — feleli a hajadon —, nem esik nehezemre. Csak aztán meg ne bánd!

— Nem engedsz fel a hegy mélyéből?

— Dehogynem! Nyitva előtted az út! Csakhogy minden út hozzám vezet vissza.

— Mutasd meg, szépen kérlek!

Még a Királynő figyelmeztette:

— Okosabban teszed, ha tovább próbálkozol a magadéval. — Eszébe juttatta Prokopicsot is: Ő egyszer megszánt téged, most rajtad a sor: te szánd meg őt. Aztán a mátkája említésével akarta észre téríteni: — Annak a lánynak te vagy mindene, te meg másra áhítozol!

— Tudom én! — kiáltja Danyilusko. — De a nélkül a virág nélkül nem élhetek. Mutasd meg!

— Ha így van — mondja a Királynő —, akkor hát jöjj, Danyilo mester, a kertembe.

Azzal felállott. Olyan zúgás-morajlás támadt, mintha a föld omlott volna be. Körülnézett Danyilusko eltűntek a falak. Sudár fák állanak körülötte, de nem olyanok, mint a földiek, hanem kőből valók. Az egyik márványból volt, a másik szerpentinkőből... Egyszóval, mindenféle fa... Ágasak, levelesek, mint az élők. Ha szél szalad el fölöttük, megcsendülnek, mintha kavicsokat ütne össze valaki. Alattuk fű, kőből az is. Azúrszínű, vörös... Százféle színű... Napot nem látni, mégis világos van, mint napnyugta előtt.

Aranyszínű kígyócskák lebegnek, úsznak a fák között. Azokból sugárzik a fény.

Tágas tisztásra vezette el Danyiluskót a Rézhegyek Királynője. Olyan volt itt a föld, mint a közönséges agyag, de bársonyos fekete bokrok nőttek rajta. Nagy zöld malachit csengettyűk himbálóztak a bokrok ágain, csillagocska ragyogott mindegyiknek a belsejében. Tűzszárnyú méhek szálldostak ezek fölött a csengettyűvirágok fölött, bennük a csillagocskák halkan zengtek-bongtak, mintha énekelnének.

— No, Danyilo mester, megnézted-e jól? — kérdezte a Királynő.

— Nem találok olyan követ — felelte Danyilusko —, amelyikből ilyet faraghatnék.

— Ha magad gondoltad volna ki, adnék neked alkalmas követ. De így nem adhatok. — Ennyit mondott, azzal intett. Morajlott megint a föld,

s Danyilusko megint az üregben találta magát, a szék formájú kövön. Fütyült a szél. Persze, hiszen őszre járt.

Hazament Danyilusko. Azon az estén tartotta Katyenka a leánybúcsúját. Megpróbált Danyilusko vidámságot színlelni, énekelt, táncolt is, de aztán felhős lett az arca. Megijedt Katyenka.

— Mi bajod? Mintha temetésen volnál!

Azt mondta a legény:

— Megfájdult a fejem. Fekete, zöld meg veres karikák ugrálnak a szemem előtt. Alig látok.

Véget ért a mulatság. A menyasszony meg a barátnői, ahogy az szokás, hazakísérték a vőlegényt. Nem kellett messzire kísérniök, egy-két házzal arrább lakott. Azt mondta hát Katyenka:

— Menjünk, lányok, körbe. Végigmegyünk a mi utcánkon, s a másikon térünk vissza.

Magában azt gondolta: „Friss szél fújdogál, talán jót tesz Danyiluskónak."

Ráállottak a lányok szíves örömest.

— Az ám — kiáltották —, kerülőt kell tenni! Olyan közel lakik a vőlegény, hogy végig se tudjuk énekelni a kísérő nótát.

Csöndes volt az éjszaka, hulldogált a hó. Jólesik ilyenkor a séta. Elindultak hát elöl a mátkapár, mögöttük a menyasszony leánypajtásai meg a legények, akik ott voltak a leánybúcsún. Rákezdték a lányok a kísérő nótát. Vontatott, szomorú dallam az, mint a temetési ének. Látta Katyenka, hogy nem jó lesz. „Úgyis olyan szomorú az én Danyiluskóm! S most még siratóéneket fújnak neki!"

Megpróbálta elterelni Danyilusko figyelmét. Annak megoldódott a nyelve, de aztán hamarosan megint elborult a kedve. Katyenka barátnői közben végére értek a kísérő nótának, s vidámabba kezdtek. Kacagtak, futkostak, de Danyilusko mintha nem is hallotta volna, csak ment, lépegetett lehorgadt fejjel. Akárhogy igyekezett Katyenka, nem tudta megvidámítani. így értek haza. Szétszéledtek a lányok, a legények, ki erre, ki arra. Danyilusko, nem törődve a szokással, hazakísérte a mátkáját, aztán visszament Prokopics házába.

A mester már rég aludt. Danyilusko csöndesen világot gyújtott, kivonszolta a két serleget a szoba közepére, megállt mellette, nézte. Prokopicsot közben köhögés fogta el.

Majd megfúlt belé. Igen sokat betegeskedett már azokban az esztendőkben. Hallgatta Danyilusko a köhögést, s mintha kést mártottak volna a szívébe. Eszébe jutott egész élete az öreg mester házában. Megsajnálta Prokopicsot. Az, amikor szóhoz jutott, megkérdezte tőle:

— Mit akarsz azokkal a serlegekkel? Nézem, nem volna-e ideje odaadni?

— Rég ideje már— mondja az öreg. — Csak a helyet foglalják. Úgysem faraghatsz különbet!

Beszélgettek még egy ideig, aztán újra elaludt Prokopics. Lefeküdt Danyilusko is, de nem jött álom a szemére. Forgolódott, hánykolódott, fölkelt, világot gyújtott, nézte a két serleget, odament az alvó Prokopicshoz, megállt mellette, sóhajtott egy keserveset...

Aztán fogta a kalapácsot, s neki a daturavirágnak. Szilánkokra zúzta. A másikat — amit az úr rajza után faragott — nem bántotta. Csak

beleköpött a kellős közepébe, aztán kirohant a házból. Többé nem látta senki.

Az egyik azt beszélte: megháborodott Danyilusko, s az erdőben lelte halálát. A másik, hogy a Rézhegyek Királynője vitte magával, hegybéli mesternek.

Nem volt pedig igaz se ez, se az. Hogy mi lett Danyilusko sorsa, azt majd később megtudjátok.

A HEGYBÉLI MESTER

Magára maradt hát Katya, Danyilusko mátkája. Két-három esztendő is eltelt azóta, hogy Danyilónak nyoma veszett. Hervadni kezdett a pártában Katyenka. A bányák vidékén pártában maradt leánynak tartják, aki húszesztendős koráig nem megy férjhez. Legények nemigen küldenek kérőt az ilyenhez, özvegyemberek inkább. De hát ez a Katya szemrevaló lány volt, egyre-másra kérők állítottak be a házába. Hanem Katya azt mondta mindegyiknek:

— Elköteleztem már magam Danyilónak.

Beszélhettek neki:

— Hát aztán! Elkötelezted magad, de Danyilko eltűnt. Emlegetni is kár. Rég meghalhatott már.

Katya csak azt hajtogatta:

— Danyilónak ígérkeztem. Talán még eljön érettem.

Hajlítgatni próbálták:

— Nincs az már az élők sorában! Bizonyos, hogy nincs.

Azt felelte Katya:

— Holtan nem látta senki. Az én számomra meg élőnél élőbb.

Látták, hogy hiába beszélnek neki, hát elmaradoztak sorra.

Egy esztendőben járvány pusztított azon a vidéken, s elvitte Katya öreg szüleit. Népes rokonsága volt a lánynak. Három bátyja házasember mind — s asszony nővérei, nem is tudom, hány. Összemarakodtak a testvérek: melyikük áll az apja helyére. Látta Katya, hogy civakodnak, s azt mondta:

— Én Danyilusko házába költözöm. Nagyon öreg már Prokopics. Legalább lesz gondozója.

Marasztalták persze a bátyái, nővérei:

— Nem illendő dolog az, húgunk. Prokopics öreg ember ugyan, de mégis rajtad köszörülnék a nyelvüket az emberek.

— Mit bánom — azt mondja a leány. — Felőlem köszörülhetik! Nem idegen nekem Prokopics. Hiszen Danyilusko a fogadott fia volt. Apácskámnak szólítom majd.

Oda is költözött. Nemigen tartóztatták a testvérei. Azt gondolták magukban: ha kisebb a háznép, kevesebb a lárma. Prokopics meg? Az szívből örült a lánynak.

— Köszönöm, Katyenka — azt mondja —, hogy nem felejtkezel el rólam.

Ketten éltek hát a házban. Prokopics ült a munkapadja mellett, Katya meg a házat tartotta rendben. Dolgozgatott a kertben, sütött-főzött, a ház körül tett-vett. Elkészült egykettőre, hiszen csak kettejükre dolgozott. Meg ügyes lány is volt, gyors kezű... Amikor végzett a házimunkával, leült hímezni, kötögetni. Rendben folyt az életük, de aztán Prokopics egyre betegebb lett. Ha egy napot fenn volt, kettőt feküdt utána. Nem csoda, eleget dolgozott életében, s igen öreg volt már. Törni kezdte Katya a fejét, miből élnek ezentúl.

„Hímzésből, varrásból szűken jut kenyérre. Máshoz meg nem értek."

Megkérte hát Prokopicsot:

— Apácskám! Taníts meg engem valami egyszerű holmi faragására!

Tréfára vette az öreg.

— Micsoda? Nem fehérnépnek való munka a malachitfaragás! Amióta élek, nem hallottam ilyet.

Hanem a lány attól fogva figyelni kezdte az öreg mester munkáját. Segített neki, amiben tudott. Elfűrészelt, simára csiszolt egy-egy darabot. Prokopics tanítgatni kezdte erre is, arra is. Nem mondom, hogy díszesebb munkákra. Csak lemezcsiszolásra, kés- meg villanyél faragására, amolyan hétköznapi holmik készítésére. Sovány kis munka az, garasos, de szükség idején mégis segítség.

Prokopics nemsokára meghalt. Katyát most már kényszeríteni próbálták a testvérei.

— De most már igazán férjhez kell menned! Ha tetszik, ha nem. Hogy boldogulsz egymagad?

Letorkolta őket Katya:

— Arra ne legyen gondotok. Nincs szükségem a kérőitekre. Eljön értem Danyilusko. Kitanulja a hegyben a mesterséget, s visszajön.

A testvérei csak legyintettek.

— Megháborodtál te, Katyerina! Bűn ilyet mondani! Rég elpusztult az a Danyilo, te meg várod. Ugyan várhatod!

— Várom is — azt mondja Katya.

Megkérdik akkor a rokonai:

— Aztán miből élsz majd?

— Azon se törjétek a fejeteket — feleli Katya. — Nem szorulok rátok.

Úgy értették ezt a testvérei, hogy Prokopics hagyott rá némi pénzecskét. Még jobban erősködtek:

— Te bolond! Ha pénzed van, akkor kell még csak igazán ember a házba! Még megáhítja valaki a pénzt, és kitekeri a nyakadat. Búcsút mondhatsz az árnyékvilágnak.

— A sorsát azt mondja Katya — úgysem kerülheti el senki.

Sokáig lármáztak még a testvérei. Az egyik kiabált, a másik könyörgött, sírt a harmadik. De Katya akkor se mondott mást.

— Megélek én magam is. Kérő ide ne jöjjön! Van már nekem mátkám.

Végül, persze, megmérgesedtek a testvérek.

— Be ne tedd többé a lábadat a házunkba!

— Köszönöm, kedves bátyáim, édes nővéreim! — Azt mondja Katya. — Megfogadom. De ígérjétek meg ti is: nem lépitek át a küszöbömet!

Kinevette őket. No, azok be is vágták az ajtót maguk után.

Egyedül maradt hát Katya. Eleinte, persze, sokat sírdogált, de aztán erőt vett magán. — Nem! Azért sem csüggedek el!

Letörülte a könnyeit, aztán rendbe szedte a házat. Mosott, súrolt, tisztaságot teremtett. Ahogy elvégezte, leült a munkapadhoz. Rendbe rakta azt is. Félretette, ami nem kellett, amit meg mindennap elővett, azt a keze ügyébe. Aztán mindjárt munkához akart látni.

„Megpróbálom, talán meg tudok csiszolni egy lemezkét."

Neki is fogott volna, de nem talált alkalmas követ. Danyilusko szétzúzott serlegének darabjai megvoltak ugyan, de azokhoz nem nyúlt Katya. Külön rakta, batyuba kötötte. Prokopicsnak, persze, magának is volt elég köve. De a mester haláláig nagy holmikat faragott. Nagyok

voltak a kövei is. Nem lelt Katya hullott darabokat sem: azokat meg apró díszítményekhez használta fel Prokopics. Azt gondolta hát a lány:

„Kimegyek az omladékhoz. Hátha találok ott alkalmas követ."

Még Danyilótól meg Prokopicstól hallott a Kígyódombról. Tudta, hogy azok onnan hozták a követ. Arrafelé indult.

A Vörös-hegyen persze, mindig sok a nép: ki ércet válogat, ki hordja. Nézik Katyát: ugyan hová megy a kosarával? Nem vette Katya szívesen, hogy annyian meresztik rá a szemüket, átkerült a hegy túlsó oldalára. Erdős volt még az a része. Ott haladt tovább a fák között, a Kígyó-domb felé. Odaért, leült. Elfogta a keserűség — Danyilusko jutott az eszébe. Ül, üldögél egy kövön, szakadnak a könnyei. Körülötte senki, csak az erdő, hát nem kell szégyellnie a sírást. Hullanak a könnyei egyenként a földre. Megnyugodott aztán, lenézett a lába elé akkor látja, hogy egy darab malachit hever előtte, de erősen beágyazva a földbe. Mivel fordítsa ki? Nincs nála se csákány, se feszítőrúd. Megpróbálta azért puszta kézzel, hátha mozdul. Akkor látta, hogy a követ nem nagyon erősen fogja a föld. Nekiállt akkor Katya, egy botocskával kikotorta körülötte, amennyire tudta, a földet. Aztán ingatni próbálta. Engedett a kő. Alatta megroppant valami — mintha egy ágacska törött volna le. Kisebbfajta kő volt, tábla formájú. Háromujjnyi vastag lehetett, tenyérnyi széles és talán két arasz hosszú. Csodálkozott is rajta Katya.

Mintha egyenesen nekem termett volna. Ha szétfűrészelem, jó sok lemezkét csiszolhatok belőle. S alig megy belőle kárba valami.

Hazavitte a malachit táblácskát, s nekifogott nyomban, hogy szétfűrészelje. Lassú munka ez, s Katyának még a ház körül is akadt dolga. Munkával töltötte az egész napot, nem maradt ideje unatkozni. De alighogy leült a munkapadhoz, rögtön Danyilusko jutott az eszébe.

„Ha látná, hogy új mester van a házban! És méghozzá az ő helyén ül, meg a Prokopics helyén."

Akadtak, persze, rosszakarói is. Hogy is lehetett volna anélkül?... Éjszaka, valamelyik ünnepnap éjjelén, sokáig dolgozgatott Katya. Három garázda legény bemászott a kertjébe. Meg akarták ijeszteni, vagy egyéb rosszban jártak, nem tudni, csak annyit, hogy részeg volt mind a három. Katya kezében nyüszített a fűrész, nem hallotta, hogy járnak a pitvarban. Akkor figyelt csak föl, amikor az ajtaját feszegették.

— Nyisd ki, hallod-e! Vendégségbe jöttünk!

Katya először szép szóval kérte őket:

— Menjetek innen, legények!

Azok rá se hederítettek. Feszítgették az ajtót — mindjárt betörik! Katya akkor leakasztotta a kampót, kitárta az ajtaját, s megállt a küszöbön.

— Gyertek be, no. Kit csapjak fejbe először?

Látják a legények, fejsze van a lány kezében.

— Te — azt mondják —, ne bolondozz, te!

— Nem bolondozok én! Aki átlépi a küszöböt, fejbe kólintom!

A legények, ha részegek voltak is, megértették, hogy Katya nem tréfál. Erős leány volt, széles vállú, kemény tekintetű. A fejszét is jól forgatja, látni rajta. Nem mertek hát belépni a legények. Egy darabig még lármáztak, handa-bandáztak, aztán eltakarodtak onnan. Még maguk beszélték el, hogyan jártak. Csúfolták is őket a többiek, hogy

hárman voltak, s megijedtek egy fehérnéptől! Azok, persze, igen zokon vették, s azt hazudtak, hogy Katya nem egyedül volt: egy kísértet állott mögötte.

— De olyan rémséges kísértet, hogy magától lódult futásra a lábunk.

Hitték a legények szavát, nem hitték — ki tudja. De a nép attól fogva csak azt rebesgette:

Tisztátalan lélek lakik abban a házban. Azért akar benne maga maradni Katya.

Fülébe jutott ez Katyának is, de cseppet se búsult rajta. Azt gondolta inkább: „Ha ezt mondogatják, annál jobb. Legalább tartanak tőlem. Nem tolakodnak ide többet."

Az se fért a fejükbe a szomszédoknak, hogy Katya leült a munkapad mellé. Még ki is nevették érte.

— Férfimesterségre adta a fejét! Ugyan, hogy boldogul vele?

Ez már jobban bántotta Katyát. Hiszen maga is rágódott rajta eleget: „Jutok-e valamire egymagam?" Aztán biztatni kezdte magát: „Vásári portéka! Nem nagy tudomány ez! Csak sima legyen... Annyit meg csak értek hozzá!"

Szétfűrészelte a követ, amit talált. Látja: ritka szép mintájú kő, s mintha még az is jelölve volna rajta, hol kell hosszában elfűrészelni. Nem győzött csodálkozni Katya, hogy milyen jól a kezéhez áll. Darabokra fűrészelte, aztán hozzáfogott a csiszoláshoz. Nem nagy mestersége ez, de jártasságot kíván. Kínlódott eleinte Katya, de aztán beletanult. Gyönyörűre csiszolta a lemezkéket, s alig ment a kőből kárba valami. Éppen csak a reszelék.

Elkészült Katya a lemezkékkel, megcsodálta még egyszer, milyen alkalmas követ talált, aztán azon törte a fejét, kinek adhatná el a munkáját. Tudta, hogy Prokopics az efféle apróságot a városba vitte, s egy boltosnak adta el valamennyit. Sokat hallott arról a boltosról. Azt gondolta hát, hogy ő is beviszi a városba.

„Megkérdem, máskor is megvenné-e a munkámat?"

Bereteszelte a házacskát, s gyalog vágott neki az útnak. A faluban észre sem vették, hogy a városba ment. Megtudakolta Katya, hol lakik az a kereskedő, aki azelőtt megvette Prokopics faragványait. Ment egyenesen a boltjába. Tele volt az a bolt mindenféle kővel, a malachit lemez meg annyi, hogy megtöltött egy üveges szekrényt. Sokan álldogálnak a boltban. Ki vásárol, ki a munkáját adja el. A kereskedő szigorú, méltóságos külsejű ember.

Katya először meg se merte szólítani. Csak később, amikor nekibátorodott, kérdezte meg tőle: — Nem vesz-e malachit lemezkéket?

A kereskedő az üveges szekrényre mutatott. Láthatod, mennyi van belőle.

A mesterek, akik faragványaikat kínálták, tódítottak a szaván:

— Igen megszaporodtak ezek a lemezcsiszoló mesterek. Csak a követ fecsérelik. Ahhoz már rövid az eszük, hogy a lemezkék csak különös mintájú malachitból szépek.

Falubeli mester volt az egyikük. Ez odasúgta a kereskedőnek:

— Kontár ez a lány. Látták a szomszédok a munkapad mellett. Lássuk, mit farigcsált.

Azt mondta a kereskedő: — No, mutasd meg, mit hoztál.

Katya odaadott neki egy lemezkét. Megnézte a kereskedő, aztán rámeredt Katyára, s azt kérdezte:

— Hol loptad ezt?

Sértette, persze, ez a szó Katyenkát. Másított a hangján:

— Hogy merészelsz ilyennel gyanúsítani valakit, akit nem is ismersz? Nézd hát, ha van szemed! Kitől lehet ennyi egyforma mintájú lemezkét lopni? Mondd meg, nos! — azzal elébe szórta mind, amit csinált.

Látja a kereskedő meg a mester, igazat mond a leány — egyforma erezetű valamennyi. S hozzá ritka erezetű. Mintha ágas-bogas fa nőne a közepéből, a fa ágán madár ül, lejjebb egy másik madár. Látszik pontosan, tiszta a csiszolása. A vevők hallották a beszélgetést, oda is gyűltek, hogy megnézzék, de a kereskedő eldugta előlük a lemezkéket. Ritka mívű holmik voltak!

— Nem látni jól, így, egy kupacban. Mindjárt elrakom egyenként az üveg mögé. Akkor aztán választhat belőle, ki amilyet akar.

Katyának meg azt mondta:

— Lépj be az ajtón. Mindjárt megkapod a pénzed.

Belépett Katya, a kereskedő utána. Bereteszelte az ajtót, s csak aztán kérdezte meg a lánytól:

— Mennyiért adod?

Tudta Katya Prokopicstól, mennyit szokott kapni az efféle holmiért. Annyit mondott hát ő is. De a kereskedő kinevette:

— Még mit nem! Még mit nem! Ilyen árat csak egy Prokopics nevű mesternek fizettem, meg Danyilónak, a fogadott fiának. De azok messze földön híres mesterek voltak!

— Éppen tőlük tudom az árát— azt mondja Katya. — Abból a családból volnék magam is.

— Lám! — csodálkozott a mester. — Akkor hát Danyilo hagyta rád ezeket a lemezkéket?

— Nem — mondja Katya —, magam készítettem.

— De a malachitot ő hagyta?

— Azt is magam kerestem.

Nemigen hitte a kereskedő, hanem azért nem alkudozott, kifizette becsülettel, amit Katya kért, s még azt is mondta:

— Eztán is hozd el, ha ilyet készítesz. Mindig megveszem tőled, s hozzá jó áron.

Elköszönt Katya, s örvendezett magában mennyi pénzhez jutott! A kereskedő meg kirakta a lemezkéket üveges szekrényébe. Tódultak a vevők.

— Mennyiért adod?

Nem járt rosszul, persze, a kereskedő sem — tízszer annyit kért, mint amennyit Katyának fizetett, s dicsérte a portékáját:

— Ilyen erezetű malachit még nem volt a kezemben. Danyilo mester munkája. Szebb nem is lehetne.

Hazament Katya, s nem győzött csodálkozni.

— Ez aztán csoda! Az én lemezkéim voltak a legszebbek! Jó követ találtam. Szerencsém volt, úgy látszik. — S akkor kapott észbe: — Hátha Danyilusko adott azzal a kővel hírt magáról?

Még végig se gondolta, sarkon fordult s futott egyenesen a Kígyó-dombra.

Hazaindult közben az a malachitfaragó mester is, aki a kereskedő előtt szégyenben akarta marasztani Katyát. Irigyelte a lányt nagyon, a ritka erezetű malachitért. Kiokoskodta hát:

Meglesem, honnan fejti a malachitot. Hátha valami új lelőhelyet mutatott neki még Prokopics vagy Danyilo.

Látta, hogy Katya futva indul valahová. Utánasietett. Katya kikerülte a Vörös-hegyet, s a Kígyó-domb túlsó oldalára ment. A mester utána. Azt gondolta: „A dombnak az a része erdős. A fák között lopódzom a lelőhelyhez."

Befordultak az erdőbe. Ott lépdelt Katya a mester előtt, egészen közel, nem gyanított semmit, hátra se pillantott, nem is hallgatózott. Örült a mester, hogy ilyen könnyen kilesheti az új helyet. Hirtelen nagy zúgás-morajlás támadt a közelében, de olyan erős, hogy a mester megijedt. Meg is állt. Ugyan mi lehet az? Amíg ezen törte a fejét, Katya eltűnt előle. Szaladt a mester, szaladt az erdőben. Az Északi-tónál jutott ki belőle nagy nehezen, vagy két mérföldre a Vörös-hegytől.

Katyának meg sem fordult a fejében, hogy lesnek utána. Felment a dombra, ahol az első malachitot lelte. A mélyedés, annak a kőnek a helye, mintha kitágult volna, s mellette ugyanolyan malachitdarab csillogott a földben. Ingatni próbálta Katya, engedett a kő. Úgy roppant megint, mintha gallyacska törött volna ketté. Kifordította Katya a követ, aztán elsírta magát keservesen. S mint amikor halottat sirat az asszonynép, úgy kesergett hangosan:

— Édesem, kedvesem, mért is hagytál itt engem... — ekképpen. Kisírta magát, aztán mintha könnyebb lett volna a szíve. Álldogált, gondolkodott, a bánya felé nézett. Olyan volt az a hely, mint az erdei tisztás. Körös-körül vadon erdő, a bánya környéke laposabb. Éppen ott nyugodott le a nap. Mintha lángot vetett volna az a lapos, csak úgy égett minden kis kődarab.

Elfogta Katyát a kíváncsiság. Közelebb akart menni. Alig lépett egyet, megroppant valami a lába alatt. Felkapta a lábát, de ahogy lenézett, látta, hogy eltűnt alóla a föld. Valami magas fán áll, a fa legtetején. Körülötte ugyanolyan fák csúcsai. Az ágak közül látni a füveket, virágokat a fák tövében. Másfélék egészen, mint a földiek.

Más megijedt volna Katya helyében, talán sikoltozott volna rémületében. De a lánynak nem volt más gondolata, csak az:

„Feltárult a hegy gyomra! Ha láthatnám Danyiluskót!"

Ahogy ezen töprengett, lepillantott az ágak közül, s mit látott! Közelgett a fák között valaki, hajszálra olyan, mint Danyilusko. Felemeli a karját, mintha mondani akarna valamit. Nem gondolkodott Katya egy percig se, kapta magát, leugrott a fáról. A földre huppant — arra a helyre, ahol az elébb állt. Ott tért csak magához, s azt gondolta: Káprázott a szemem. Haza kell sietnem.

Kell bizony, de csak marad, üldögél a dombon, várja, várja, hátha kitárul még egyszer a hegy, s megmutatja Danyiluskót. Addig várt, amíg besötétedett. Csak akkor indult haza, s arra gondolt egész úton: „Mégiscsak láttam Danyiluskót."

Az a mester, aki utánalesett, közben hazafutott. Látta, zárva van még Katya házacskája.

Megbújt hát a ház mellett: meglesem, azt mondja, mit hoz haza ez a lány. Ahogy Katya hazatért, elébe toppant:

— Hol jártál?

— A Kígyó-dombon — azt mondja Katya.

— Éjnek idején? Mit kerestél ott?

— Danyilót akartam látni...

Elszörnyedt a mester, s másnap suttogni kezdték az emberek:

Meghibbant egészen az a lány! Éjnek idején eljár a Kígyó-dombra, kísérletet várni. Utóbb még felgyújtja a falut az a félkótya!

Hírét vették ennek Katya testvérei is, futottak megint húgukhoz, hogy figyelmeztessék, lelkére beszéljenek. De Katya meg se hallgatta őket. Megmutatta a pénzét, s azt kérdezte:

— Mit gondoltok, hogy szereztem? Jó mesterek munkáját se vette meg a kereskedő, nekem meg, aki nem is vagyok jártas ebben a mesterségben, ennyit fizetett. Ugyan mért?

Azt mondták erre a testvérei: Véletlen szerencse. Kár is erről beszélni.

— Nem véletlen ez! — azt mondja Katya. — Danyilo küldte nekem azt a követ, ő választotta a mintáját.

A bátyjai csak nevettek, a nővérei legyintettek.

— Meghibbant ez csakugyan! Szólni kell róla az intézőnek. Még utóbb igazán felgyújtja a falut.

Persze, azért nem szóltak róla. Arra nem vetemedtek, hogy kiadják a húgukat. Csak amikor otthagyták, akkor összetanakodtak:

— Szemmel kell tartani Katyerinát. Akárhova megy, utánamenni.

Katya kikísérte a testvéreit, bereteszelte az ajtót, aztán nekifogott, hogy elfűrészelje az új malachitdarabot. Közben azt jártatta a fejében: „Ha ez is olyan ritka erezetű lesz, mint az első volt, akkor nem volt káprázat, amit láttam. Danyilusko volt az valóban!"

Sietett hát szétfűrészelni, hogy meglássa mielőbb, milyen a kő erezete. Késő éjszakába nyúlt az este, s Katya még mindig ott ült a munkapadja mellett. Felébredt közben az egyik nővére, meglátta, hogy Katya házának még világos az ablaka. Átszaladt, belesett a zsalugáter résén, s elcsodálkozott:

— Már az álom is kerüli! Istencsapása ez a lány!

Szétfűrészelte Katya a tábla formájú követ, s meglátta az erezetét. Még szebb mintájú volt, mint az első. Az egyik madár már elröppent a fáról, alatta tollászkodott, a másik pedig messziről röpült feléje. Ötször ismétlődött ez a minta a táblácskán. Megjelölve rajta pontosan, hol kell keresztben is elfűrészelni. Nem volt most már kétsége Katyának. Kapta magát s kiszaladt a házból. A nővére utánasietett. A háza előtt elmenőben bezörgetett a bátyáinak: fussanak, azt mondja, gyorsan! Szaladtak azok, még másokat is összecsődítettek. Már virradt. Látták, hogy Katya elfut a Vörös-hegy mellett. Utánaeredtek az emberek. Katya, úgy látszik, nem is gyanította, hogy annyian vannak a nyomában. Elszaladt a bánya mellett, aztán csöndesebbre fogta a lépteit, s átkerült a Kígyó-domb túlsó oldalára. Meglassúdott a tömeg is: lássuk, azt mondják, mit tervei a lány.

Fellépdelt Katya, ahogy szokta a dombra. Körülnézett: olyan erdő vette körül, amilyet még sohasem látott. Megtapogatott egy fát — hideg

volt és sima, mint a csiszolt kő. Kőből volt alatta a fű is. Körül meg sötét. Azt gondolta Katya:

„Alighanem a hegy gyomrába jutottam."

Meghökkentek a testvérei meg a többi kíváncsi.

— Hová lett? Az előbb még itt volt. Ugyan hová tűnhetett?

Futkostak összevissza. Ki a dombtetőre, ki a lábához. Kiáltoztak egymásnak: „Nem látod? Nincs ott?"

Katya meg jár-kel a kőerdőben, találgatja, hol lelhetné Danyilót. Erre fordult, arra tért, s el-elkiáltotta magát:

— Felelj, Danyilo!

Moraj futott végig a fák között. Összecsendültek az ágak: „Nincs itt! Nincs itt!" De Katya nem hitte.

— Felelj, Danyilo!

A fák megint: „Nincs itt! Nincs itt"

Katya rá:

— Felelj, Danyilo!

Akkor maga a Rézhegyek Királynője jelent meg Katya előtt.

— Mit keresel — azt kérdi — az erdőmben? Mit akarsz? Talán követ? Vedd, amelyiket akarod, aztán siess innen!

Ráfelelte Katya:

— Nem kellenek nekem a te holt köveid! Az élő Danyiluskót add vissza nekem! Hová rejtetted? S mi jogon csábítod magadhoz a más mátkáját?

No, bátor teremtés! Kimondta kereken, amit gondolt.

S hozzá a Királynőnek magának! De az nem haragudott, csak állt mozdulatlan.

— Mit beszélsz?

— Nem mást, mint azt: add vissza Danyilót! Itt van nálad...

Kacagott egyet a Királynő, aztán megkérdezte:

— Tudod-e, te ostoba lány, kivel beszélsz?

— Látom, ki vagy— azt kiáltja Katya —, nem vagyok vak. De nem félek ám tőled, te bajszerző. Nem én, egy cseppet sem! Akárhogy ravaszkodol, csak énhozzám húz a Danyilo szíve. Láthattad magad is. Mért ragadtad el?

Azt mondta akkor a Rézhegyek Királynője:

— Hadd halljuk, mit mond ő maga.

Addig sötét volt az erdő, de akkor egyszerre megelevenedett, világosság támadt benne. Ezer színben tündökölt a fű, a fák is, egyik szebb, mint a másik. A fák között tisztást látni, rajta kővirágokat, arany méhek szálldostak fölöttük, mint megannyi szikra. Olyan szépséges szép volt minden, hogy holtáig elnézné az ember. Aztán egyszer csak mit lát Katya: Danyilo közelít futva a fák között, egyenesen feléje. Elébe röppent.

— Danyilusko!

— Várj — mondta a Királynő, aztán megkérdi a legényt: — No, Danyilo mester, mi a szándékod? Vele mégy és elfelejtesz, vagy itt maradsz, és őt meg az embereket felejted el?

— Az embereket — azt mondja Danyilo — nem tudom elfelejteni. Ő pedig minden pillanatban eszembe jut.

Elmosolyodott a Királynő, fényes volt a mosolya, mint a nap. Azt mondta:

— Te nyertél, Katyerina! Vidd a mesteredet. Bátorságodért meg hűségedért fogadd tőlem ezt az ajándékot. Danyilo pedig tartson meg az emlékezetében. Csak ezt felejtse el örökre! — Körülmutatott, s nyomban elsötétedett a különös virágokkal hímes tisztás. — Most pedig arrafelé térjetek — mutatta meg az ösvényt, aztán a lelkére kötötte a legénynek: — Amit a hegy mélyében láttál, arról senkinek se szólj, Danyilo! Mondd az embereknek, hogy egy messze földön élő mesternél tanultál. Te meg, Katyerina, vesd ki a fejedből, hogy én csábítottam magamhoz a mátkádat. Maga jött hozzám valamiért, amit már elfelejtett.

Meghajolt akkor előtte Katya.

— Bocsásd meg a kemény szót!

— Jól van — szólt a Királynő —, már el is feledtem. Csak azért mondtam, hogy ne neheztelj rám.

Elindult az erdőben Katya Danyilóval. Egyre sötétebb lett körülöttük, s a lábuk előtt hepehupássá vált a föld, hol gödörbe léptek, hol buckába botlottak. Körülkémlelődtek — hát a bánya körül jártak, a Vörös-hegy lábánál. Kora hajnal volt még, senki sem járt arra. Csöndeskén hazaosontak.

A kíváncsiak, akik Katya után eredtek, még mindig az erdőben őgyelegtek, szólítgatták egymást:

— Nincs ott? Nem látod?

Keresték, kutatták, végül sem találták. Hazafutottak, hát látják: ott ül az ablakban Danyilko.

Persze megijedtek. Hányták a keresztet, bűvös igéket mormoltak. Aztán látták, hogy Danyilusko megtömi a pipáját. Erre aztán megnyugodtak.

„A visszajáró lélek — gondolták — nem szokott pipázni." Odalopakodtak egyenként az ablakhoz. Látták, hogy Katya is benn van a házban. A kemence körül forgolódik, s vidám nagyon. Rég látták ilyennek. Erre már megbátorodtak, beléptek a házba, faggatni kezdték Danyilót:

— Hol jártál? Rég nem láttunk.

— Messze földön, s folyón túl feleli Danyilo. — Hallottam a hírét egy ottani mesternek, azt beszélik, nincs nála jobb kőfaragó. Hát egy kicsit tanulni akartam nála. A boldogult apácskám kötötte a lelkemre. Nem szóltam senkinek, titokban mentem el. Csak Katya tudott róla.

— Hát a serlegedet — azt kérdik — mért zúztad széjjel?

— Mért... Mulatságból tettem... Többet ittam a kelleténél... Ránéztem, nem tetszett, hát nekiálltam a kalapáccsal. Megtörtént már ilyen más emberrel is. Említeni is kár.

Rátámadtak Katyára a testvérei: mért nem mondta, hogy Danyilo a folyón túlra ment? De Katya nem maradt adósuk, letorkolta őket nyomban:

— Mondtam én, de falra hányt borsó volt a beszédem. Nem elégszer mondtam, hogy Danyilo él? Ti meg? Kérőket küldözgettetek a házamba, máshoz akartatok erőltetni. Üljetek inkább az asztalunkhoz. Megsült a tojás a serpenyőben.

Több szót erre nem is vesztegettek. Letelepedtek a rokonok, elbeszélgettek erről-arról, aztán hazaszéledtek.

Danyilo este elment az intézőhöz, hogy tudtul adja: megjött. Az, persze, lármázott. De azért mégis eligazították a dolgot.

Attól fogva együtt élt a kis házban Danyilo meg Katya. Békében megvoltak, azt mondják, jó egyetértésben. Úgy dolgozott Danyilo, hogy mindenki hegybéli mesternek hívta. Nem tudta utánozni senki. Vagyonkát is gyűjtögettek. Csak nagy néha gondolkozott el Danyilo. Katya tudta jól, mi jár a fejében, de hallgatott.

A TÖRÉKENY ÁGACSKA

Danyilónak meg Katyának sok gyermeke született. Nem kevesebb, mint nyolc, s legénykе valamennyi. Sírdogált Katya nemegyszer: legalább egy szem leánykája volna, csak úgy, mutatóba! De az ura csak nevetett:

— Úgy látszik, a leánykák elkerülnek bennünket.

Nőttek, cseperedtek a gyerekek, jó egészségben. Csak az egyikük járt szerencsétlenül. Leesett egyszer a tornácról, vagy nem is tudom, honnan, s egész életében sínylette: púpja nőtt. Orvosolgatták, persze, a vénasszonyok, de nem sok haszna volt. Úgy kínlódott az a szegény továbbra is, púppal a hátán.

Más gyerek — úgy vettem észre — gonosz természetűvé válik, ha így jár. De ez nem. Jókedvű maradt, s kitalálója minden kópéságnak. Harmadik fia volt a szüleinek, mégis őrá hallgatott mindegyik testvére. Tőle kérdezték:

— Te, Mitya, hogy gondolod? Mért van ez vagy az, mit mondasz?

Még az apja, anyja is tőle kért nemegyszer tanácsot: — Nézd csak meg, Mityuska! Jól van-e így?

— Nem emlékszel, Mityunka, hová tettem a vésőt?

Mityunka volt az első a furulyázásban is. Már kicsi korában megtanította rá az apja. Ő is maga faragta a furulyáját, olyanra, hogy az mintha magától szólana.

Danyilo, ha keveset fizettek is a munkájáért, eleget keresett. No meg Katya sem ült ölbe tett kézzel. Volt hát mit tejbe aprítaniok, nem szorultak senkire. Tellett a gyerekeknek ruhára is. Vett nekik Katya mindent, ami kell: zekét, kisbundát, egyebet. Nyáron, persze, mezítláb is megtette — a talpuk bőre nem kerül pénzbe. De Mityának, mert szánandóbb volt a testvéreinél, csizmácskája volt. A bátyái nem irigyelték tőle, hanem a kicsinyek nemegyszer példázódtak az anyjuknak:

— Ideje volna már új csizmát venni Mityának. Nézd, már nem megy a lábára, épp jó volna nekem.

Gyerekravaszsággal azon igyekeztek, maguknak szerezhessék meg a Mitya kiscsizmáját. De jók voltak valamennyien. Csodálkoztak is a szomszédok:

— Derék gyermekei vannak ennek a Katyerinának! Véletlenül se verekednek össze.

Pedig ez Mityunkának volt köszönhető. Olyan volt, mint a sötét erdőben felgyűlő fény. Kit megvidámított, kit felmelegített, kit elgondolkoztatott.

A mestersége titkaiba azonban nem avatta Danyilo a gyerekeit, míg annak ideje nem érkezett.

— Hadd nőjenek meg előbb — mondta. — Ráérnek még nyelni a malachitport!

Katya egyetértett az urával — korai még munkára fogni őket! Meg aztán az volt a szándékuk, hogy tanítgatják egy kicsit a gyerekeket írni, olvasni, számolni. Iskola nem volt akkoriban, hát valami tudós asszonyhoz járogattak a nagyobb gyerekek. Mityunka is. Dicsérte valamennyit az asszony, hogy értelmesek, de különösen Mityunkát. Nem

volt könnyű a tanulás abban az időben, de Mityunkának, mint a viasz, olyan volt az agya. Alig mutatott meg valamit a tudós asszony, a legényke már megjegyezte. A testvérei még a szótagokkal bajlódtak, ő már úgy olvasott, mint a vízfolyás. Mondta is a tudós asszony nemegyszer:

— Ilyen tanítványom még nem volt.

Büszke volt rá az apja meg az anyja. Vettek is Mityunkának újdonatúj csizmát. Ez a csizma aztán nagyot fordított az életük során.

Úgy volt az, hogy a bánya ura abban az esztendőben ott lakott a birtokán. Úgy látszik, elverte a vagyonát Szentpétervár városában, s ment a bányájához, hátha össze tud kaparni egy kis pénzt.

Könnyű kincset találni ilyen helyen annak, akinek esze van. Hiszen ott még az intéző, a felügyelők is lophattak annyit, amennyit akartak. De az úr nem értett ahhoz, hogyan kell az ilyennek utánajárni.

Végighajtatott egyszer a falu utcáján, s meglátta, hogy az egyik ház előtt három gyerekecske játszik, s mind a három csizmában. Odaintette őket. Gyertek csak!

Mityenka ugyan még sohasem látta az urat, de sejtette mindjárt, hogy csak ő lehet. Hogyisne sejtette volna! Hiszen pompás lovai voltak, a kocsis aranygombos kabátban díszelgett, a hintó lakkozott, aki pedig benne ül, dagad a hájtól, szuszogni is alig bír, aranyfogantyús bottal hadonász a hasa előtt.

Mityunkát egy kicsit elfogta a félsz, hanem azért csak kézen fogta a két öccsét s odavezette őket a hintóhoz. Ráherren az úr:

— Ki fiai vagytok?

Mityunka volt a legnagyobb, hát ő felelt szép illedelmesen:

— Danyilo kőfaragómesteré. Mitya a nevem, s ezek az öcséim.

Elkékült az úr haragjában, majd megfúlt. Csak nyögődözött:

— Jaj ! jaj ! mi történik itt! mi történik! jaj, jaj!

Aztán, úgy látszik, kifújta magát, mert akkorát bömbölt, mint egy medve:

— Ez mi? He? — És a gyerekek lábára mutogatott a botjával. A kisebbek persze, megijedtek, szaladtak a kapuhoz, de Mityenka csak állt szép nyugodtan, s nem tudta megérteni semmiképpen, mit is akar tudni az úr.

Az meg csak azt kérdezgette mennydörgő hangon:

— Ez mi?

Mityunkának erre már inába szállt a bátorsága. Azt felelte:

— Föld.

Az úr majdhogy gutatütést nem kapott. Hörgött dühében:

— Hr-r, hr-r! Mit merészelsz mondani! Mit merészelsz! Hr-r, hr-r!

Erre már Danyilo is előfutott a házból, de az úr szóba se állt vele. Ráhúzott a kocsis nyakára az aranyfogantyús botjával, hogy: hajts!

Ennek az úrnak hiányzott egy kereke. Már fiatal korában is mondogatták ezt róla. Most, hogy megvénült, pedig egészen megkeveredett. Rátámadt valakire, de aztán maga se tudta megmagyarázni, mit is akar tőle. Danyilo meg Katyerina is azt gondolta hát: talán elsimul a dolog, mire hazaér az úr, el is felejti a gyerekeket. De nem így történt.

Nem felejtette az el a csizmás legénykéket. Első dolgaként rátámadt az intézőre.

— Így ügyelsz te? Az uradnak papucsra se telik, a jobbágyai meg csizmában járatják a kölykeiket?

Az magyarázkodik:

— Uraságod kegyelméből Danyilo nem jobbágy, csak jobbágyi adót köteles fizetni, azt is keveset. Amit kivetettél rá, fizeti rendesen, így hát azt gondoltam...

— Ne gondolj te semmit — lármázik az úr —, hanem ügyelj! Látod, mire vetemedett! Ki látott már ilyet? Mostantól fogva négyszer annyi adót köteles fizetni.

Aztán magához rendelte Danyilót, s ezt maga adta tudtára. Látja Danyilo, hogy ez meghaladja az erejét.

— A jobbágyi sorból nem szabadulhatok, de fizetni se tudok ilyen sokat. Dolgozom hát, mint más, az úr rendelésére.

Látni az úron, hogy nincs ínyére ez a beszéd. Másra se igen telik neki, nemhogy faragott dísztárgyakra. Eladná azt is, amit régen rendelt. Más munkára se küldheti a kőfaragómestert. Hát alkudozni kezdett vele. Akárhogy csűrte-csavarta Danyilo, az úr nem érte be kevesebbel, mint az eddigi kétszeresével. Ha nem tetszik, azt mondja, mehetsz a bányába. Ebből nem engedett.

Keservesre fordult a sora Danyilónak meg Katyának. Megsínylette a nagy adót az egész család, de a gyerekek legjobban: nem tekintve zsenge korukat, munkára kellett fogni őket. Nem tanulhattak tovább a tudós asszonynál. Mityunka — magát tartotta az egész baj okozójának — maga ajánlkozott munkára. Segítek, azt mondja, apámnak, anyámnak. Hanem azok mást gondoltak.

— Úgyis beteges, ha meg malachit mellé ültetjük, az még jobban meggyötri. Mert ennek a mesterségnek minden ága-boga csak emészti az embert. Aki ragasztó oldatot főz, annak a szeme forog veszedelemben, aki aprogatja a követ, az majd megfúl a porától. — Jól meghányták-vetették, s végül úgy döntöttek, hogy egy csiszolómesterhez adják tanulni Mityenkát.

Mert éles szeme volt a legénykének, fürgék, hajlékonyak az ujjai. Erő meg nem kellett sok ehhez a mesterséghez, inkább ügyesség. Hát éppen Mityenkának való volt.

Kőcsiszoló, persze, akadt a rokonságukban. Hozzá adták hát Mityenkát, az meg kapott rajta örömmel, mert tudta, értelmes a legényke, s a munkára sem rest. Ez a csiszoló nem tartozott az első mesterek közé. Másod-, harmadrendű kövecskéket csiszolt. Mityenka mégis megtanult tőle annyit, amennyit ő tudott. Aztán azt mondta a mester Danyilónak:

— Küldd a fiadat a városba. Tanulja meg ott a finomabb munkát. Igen ügyes a keze.

Úgy is tettek. Danyilónak sok rokon mesterségű ismerőse volt a városban. Talált köztük olyat, amilyet keresett, és odaadta hozzá Mityenkát. Öregember volt ez a mester, s bogyótermésű gyümölcsöket faragott kőbe. Az járta akkoriban. Szőlőt, ribizkét, málnát meg egyéb bogyót csiszolt kőből. A fekete ribizkét achátból faragta, a fehéret talán alabástromból, az epret veres jáspisból, a földiszedret meg apró furmalin

golyócskákból ragasztotta össze. Egyszóval, mindegyiket a megfelelő kőből. A kocsányukhoz, levélkéikhez is talált követ: tofátot, malachitot s még egyebet.

Megtanulni megtanulta Mityenka, hogy mit miből készítsenek, de ő maga másképp gondolt ezt-azt. A mester eleinte dohogott miatta, de később még dicsérte is érte a legénykét:

— Az ám, így csakugyan élőbb.

Egyszer aztán meg is mondta kereken:

— Látom, te fiú, hogy nagy tehetséged van ehhez a mesterséghez. Tőlem, öregembertől, már nem sokat tanulhatsz. Mester lettél mellettem, s hozzá olyan, ki mindig újat tervel.

Elhallgatott, aztán hozzátette:

— Csak ügyelj, hogy szabadjára ne engedd! Túl sokat ne tervelj. Mert még a kezedre ütnek miatta. Megesett már ilyen.

Mityunka fiatal volt, hát nemigen szívlelte meg ezt a tanácsot. Még nevetett is rajta.

— A fő, hogy jó legyen, amit tervelek. Ugyan ki ütne azért a kezemre?

Mester lett hát Mityenka, egészen fiatal fejjel. Alig pelyhedzett még a bajusza. Nem volt hiány megrendelésben, akadt munkája elég. A kereskedők hamar kiszimatolták, ha valaki ilyen mesterséget űzött, s ez a legényke ráadásul busás hasznot ígért. Egymásnak adták a kilincset a megrendelők — csak győzze Mityenka! Akkor aztán elhatározta:

— Hazamegyek apám házába. Ha ilyen kelendő a munkám, ott is megtalál, aki akar. Nem nagy út, s a teher se nehéz: idehozzák a követ, s elviszik a munkát.

Úgy is tett. Örült, persze, a háznép: hazatért Mitya! Azon volt Mityenka is, hogy megvidámítsa a családját, pedig nagyon elszorult a szíve, amikor a házba, lépett. Valóságos malachitfaragó műhellyé változott a házuk. Az apja meg a két bátyja ott görnyedt a munkapad mellett a kerti kalyibában, s ott az öcséi is: ki fűrészelt, ki simított. Az anyja karján ott repkedett az egyéves leányka, a rég áhított gyermek, s mégsem lakott öröm a házban. Danyilo valóságos öregember lett, az idősebb fiai köhécseltek, a fiatalabbakra meg nézni is siralom volt. Küszködtek, kínlódtak, s mind csak az úr hasznára.

Elbúsult nagyon Mityunka, azt gondolta: az a csizma az oka mindennek!

Berendezkedett a házban. Aprólékos munka volt az övé, mégis kellett hozzá munkapad, nem is egy, s szerszám is jócskán. Csupa apróság, mégis sok helyet foglalt.

Az ablak elé állította a munkapadját, munkához látott, s azt forgatta a fejében: „Ki kellene találnom, hogy miféle gyümölcsöket lehet faragni az itteni kövekből. Akkor megtaníthatnám a mesterségemre az öcséimet is."

Törte a fejét, törte, de nem tudott kitalálni semmi okosat. A mi vidékünkön nemigen akad egyéb, mint aranyoszöld krizolit meg malachit. A krizolithoz sem lehet olcsón hozzájutni, meg az nem is alkalmas erre, a malachit csak levélkéknek volna jó, de az sem a legjobb: be kell foglalni, ragasztani.

Egyszer is éppen a munkapadjánál ült Mityenka. Nyár volt, nyitva az ablak. Egyedül volt a házban. Az anyja elment valahová a dolga után, az öcséi szétszaladtak, az apja meg a bátyái a kalyibában ülnek. Szavukat se hallani. Tudott dolog: malachit mellett nem énekel az ember, beszélgetni sincs kedve.

Ül hát Mityenka, csiszolja a bogyóit a kereskedő kövéből, s közben egyre azon töri a fejét:

— Ugyan milyen olcsó környékbeli kőből tudnék ilyet készítem?

Ahogy ezen töpreng, egyszer csak benyúl az ablakon egy gyűrűs, karpereces női kéz, s letesz Mityenka munkapadjára egy jókora tábla márványt, azt a fajtát, amit szerpentinkőnek hívnak, s rajta, mint valami tálcán, egy darab vörös salakot.

Odaugrott Mityunka az ablakhoz: egy lelket se látott, néptelen volt az utca is, senki sem járt rajta.

Ugyan mi ez? Tréfát űz valaki belőle, vagy csak a szeme káprázott? Megnézte jól a két követ, s majd eszét vesztette örömében: szekérszám hordhat haza ezekből a kövekből, s alkalmasak is a megmunkálásra, ha ésszel válogatja és jól igyekszik. De mit készíthet belőlük?

Találgatni kezdte, melyik gyümölcs illik legjobban a kövekhez, s közben bámult arra a helyre, ahol az imént a kezet látta. Hát egyszer csak benyúl megint az a kéz, s letesz a munkapadra egy répalevelet, rajta három ágacskát: fagyalbokor ágát, meggyfáét meg piszkéét, telistele érett gyümölccsel.

Nem állhatta meg Mityenka, kifutott az utcára, hogy megnézze, ki tréfál vele. Nézett jobbra, balra: senki, néptelen az utca. Délre járt, rekkenő volt a hőség. Ki is járna az utcán ebben az órában?

Álldogált egy darabig, aztán visszaült a munkapadjához, s szemügyre vette jól a kétfajta követ meg az ágacskákat. A gyümölcsök igaziak, élnek, csak az nem fért Mityenka fejébe, hogy a meggyet honnan szerezte, aki hozta. A fagyalon nem akadt meg, piszke is akadt elég az úr kertjében, de a meggy? Amikor sehol sem terem a környéken, s ez mégis olyan, mintha most törték volna.

Elgyönyörködött a meggyágacskában, mégis a piszke volt inkább kedvére való, s jobban illett a kőhöz is. Ahogy ezen gondolkodott, egy kéz simogatását érezte meg a vállán, mintha így dicsérte volna valaki:

— Derék legény vagy! Érted a dolgodat!

A bolond is kitalálta volna, kinek a keze az. A Rézhegyek vidékén nőtt fel Mityenka, nemegyszer hallott a Rézhegyek Királynőjéről. Most hát azt kívánta: bárcsak megjelenne ő maga! De nem mutatkozott a hajadon. Talán sajnálta a púpos legényt, nem akarta megzavarni a fejét a szépségével.

Elindult akkor Mityenka salakot meg szerpentinkövet keresni. Sokat összeszedett. Kiválogatta, persze, a legszebbjét, ésszel. Verejtékezett vele eleget. A piszkeszemeket két félből csiszolta. Mélyedéseket vájt a közepükbe, rovátkákat, erecskéket, ahová kellett, aztán összeragasztotta a két felet, és úgy csiszolta körül, szép simára. Valósággal élt a piszkeszem. Kifaragta a leveleit is, finomra, vékonyra szerpentinkőből, s még parányi tüskéket is ügyeskedett a szárára. Egyszóval, mesterű volt. Szinte látszanak a magok minden egyes szemben, s még hibája is volt némelyiknek, mint az élőnek: az egyiket

mintha ormányos bogár fúrta volna meg, a másikat vakotásra mesterkedte Mityunka. Olyan volt, mondom, akár az igazi.

Danyilo meg a fiai másféle követ munkáltak meg ugyan, de azért értettek ehhez is. Katyerina is segített ebben-abban. Nézte a család Mityenka munkáját, nézte, s nem tudott betelni vele. Azon is csodálkoztak, hogy közönséges szerpentinkőből meg salakból faragta a legény ezt a gyönyörűséges holmit. Mityának magának is tetszett a munkája. Nem is csoda. Finom munka volt az, aprólékos, mestermű. Már annak a szemében, persze, aki ért hozzá.

Sok mindent készített aztán Mitya salakból meg szerpentinkőből. Nagyot segített a családján. Mert a kereskedők felfigyeltek a munkájára, s annyit fizettek érte, mint a nemes kőért. A vevők is főképp a Mityenka munkáját keresték, mert az különb volt mindenkiénél. Faragott, csiszolt hát Mitya mindenféle gyümölcsöt: fagyalbogyót, meggyet, érett piszkét, csak az első ágacskát nem adta el senkinek, azt megtartotta magának. Egy lánynak szánta, de sohasem merte odaadni neki.

Pedig a lányok sűrűn pillantgattak a Mityenka ablakára. Ha púpos volt is a legény, de ékes szavú és ügyes, szép volt a mestersége, meg aztán fukar sem volt Mityenka: sokszor egész marék kalárisnak való gyöngyöcskét adott ennek-annak. Hát a lányok egyre-másra eljártak az ablaka alatt, annak meg, annak az egynek, mindig akadt valami dolga a Mityenkáék háza előtt, ott csillogtatta fogait, ott babrálta a hajfonatát. Neki szánta azt az ágacskát Mitya, de átadni mégsem merte.

— Még kinevetnek a lányok! S hátha ő maga is megharagszik?

Az úr, aki annak idején felborította az egész életüket, még mindig ezen az árnyékvilágon fújt és szuszogott. Abban az esztendőben jegyezte el a lányát valami herceg vagy gazdag kalmár, s az úr szerezte össze a lány kelengyéjét. Az intéző, hogy hízelegjen, mindenáron segíteni akart neki.

Ő is látta a Mitya ágacskáját, s tudta jól, mit ér. Szalajtotta hát a szolgáit, megparancsolta nekik:

— Ha nem adja, vegyétek el erőszakkal.

Nem volt ez nekik nagy feladat, megszokták az ilyesmit. Elvették az ágacskát Mityától, vitték az intézőhöz, az meg beletette egy bársonyszelencébe. Amikor az úr a faluba érkezett, az intéző rögtön előállott vele.

— Fogadja el tőlem, kegyes uram, nászajándékul a lányának. Takaros holmi.

Megnézte az úr, meg is dicsérte, aztán azt kérdezte:

— Milyen kőből faragták ezt, s mennyit ér az a kő?

Ráfelelt az intéző:

— Éppen az a csodálatos, hogy a legközönségesebb kőből készült: szerpentinből meg vörös salakból.

No, dühbe gurult az úr.

— Micsoda? Hogyan? Salakból? Az én lányomnak?

Látja az intéző: baj lesz ebből, hát a mester ellen fordította az egészet:

— Ő nyomta a kezembe, a bitang, s ráadásul még dicsérte is égre-földre, én magam dehogy mertem volna...

Az úr majd megfúlt dühében. Szinte hörgött:

— Hozd elém azt a mestert! Hozd elém!

Elébe tuszkolták Mityenkát. Ráismert az úr nyomban, több se kellett neki:

„Ez az... az a csizmás..."

— Hogy mertél nekem ilyet küldeni?

S bottal támadt rá.

Mityenka először semmit sem értett, de aztán világossá vált előtte minden, s megmondta az igazságot:

— Erőszakkal vette el tőlem az intéző, feleljen ő.

Csakhogy lehet is szót érteni az úrral! Csak a magáét fújja:

— Majd adok én neked!...

Aztán fölkapta az asztalról az ágacskát, földhöz csapta és rátaposott, nem is egyszer. Porrá zúzta, persze.

Mityenkának mintha kést forgattak volna a szívében. Egész testében reszketett. Mert hát kinek nem fáj, ha az esze meg a keze drága munkáját eltapossák, mint a férget?

Elkapta Mityunka az úr botjának vékonyabbik felét, s a fogantyújával úgy homlokon vágta az urat, hogy az menten lezöttyent a földre, s csak meresztette a szemét.

És ami a legcsodálatosabb: ott volt a szobában az intéző is, s még jó néhányan az úr emberei közül, de mintha kővé váltak volna valahányan. Mityunka meg kifordult a házból, s elment valamerre. Nem is került elő soha többé. De a munkáját itt is, ott is megismerte, aki csak egy kicsit is értett hozzá.

Történt még egyéb is. Annak a lánynak, aki Mityunka ablaka előtt fogait csillogtatta, ugyancsak nyoma veszett. Azt sem látták többé.

Keresték pedig sokáig azt a lányt. Alighanem úgy okoskodtak, hogy leányfélét könnyebb megtalálni, mert az nem megy messzire a szülőfalujától. Szorongatták a szüleit is.

— Mondjátok meg, hol rejtőzik!

Mégsem tudták előkeríteni.

Danyilót meg a fiait is elővették, de aztán mégiscsak békén hagyták őket, mert szükség volt a nagy adóra, amit kivetettek rájuk. Az úr pedig még fújtatott-szuszogott egy ideig, de aztán végül is megfullasztotta a temérdek háj.

A KÉK KÍGYÓCSKA

Élt, nődögélt a mi településünkön két legényke, egymásnak tőszomszédai: Ijedős Lanko meg Sipka Lejko.

Hogy ki találta ki ezeket a neveket, és miért, annak nem vagyok a tudója. Csak azt tudom, hogy ez a két gyerek jól megfért egymással. Illettek is egymáshoz. Egyforma eszesek voltak, egyforma erősek, még termetre is egyformák, egyidősek is. Nemigen különbözött az életük sem. Lanko apja ércet bányászott, Lejkóé meg aranyhomokra áhítozott, az anyja pedig mind a kettőnek a házi munkákkal bajlódott. Nemigen dicsekedhetett egyik gyerek sem a másik előtt.

Egyben különböztek csak. Lankót bántotta a ráragasztott neve. Lejkónak pedig hízelgett, hogy ilyen kedves nevet akasztottak rá: Sipka. Nemegyszer sündörögte körül az anyját.

— Varrj nekem egy új sipkát, anyácskám! Az emberek Sipkának hívnak, tudod-e, s én apám vedlett kucsmáját viselem!

A gyerekek barátságát azonban ez sem zavarta meg. Lejko elsőnek állt ki verekedni azzal, aki Lankót Ijedősnek csúfolta.

— Hogy mered Ijedősnek nevezni? Kitől ijed ez meg?

Így nődögélt a két legényke jó békességben, egyetértésben. Néha, persze, összeharagudtak, de a harag nem volt tartós. Egy szempillantásnyi idő múlva újra kibékültek.

Még abban is hasonlítottak, hogy mind a ketten legkisebbek voltak testvéreik között. Szabad élete van a legkisebbik testvérnek! Nemigen ügyelnek rá. Hóolvadástól hóhullásig csak enni meg aludni szaladnak haza. Sok dolga akad az ilyen korú gyereknek: kapóst játszani, métázni, golyózni, aztán halászgatni, fürödni, bogyóért, gombáért menni az erdőre, minden kis hegyet megmászni, fél lábon körülszökdécselni minden fatönköt. Már jó reggel kiröppen a házból, s aztán kereshetik! Csakhogy ezt a két gyereket nemigen keresték. Csak rájuk morogtak este, amikor hazaszaladtak:

— Megjött a csavargó! Meghozta a gyomra!

Télen, persze, másképp volt. Télen még az állatok is behúzzák a farkukat, s békén megülnek az emberek is. Lankót meg Lejkót is bekergette a tél a házikóba. S mert silányka volt a ruhájuk, rozoga a lábbelijük, hát nem szaladhattak benne messzire. Csak annyira futotta a testük melegéből, hogy egyik házikóból átszaladhattak a másikba.

Hogy a felnőttek útjában ne legyenek, fölhúzódzkodtak mind a ketten a kemence tetejére, s ott kuporogtak. Mégiscsak vidámabb kettesben. Néha játszogatnak is, máskor meg a nyarat emlegetik, vagy hallgatják a felnőttek beszédét.

Így üldögéltek egyszer is, amikor Lejko nővéréhez, Marjuskához betoppantak lánypajtásai. Újesztendő közelgett éppen, s ilyenkor vőlegényvarázslást próbálnak a lányok. Ezek is abban jártak. Kíváncsi volt a két gyerek, de nem férkőzhettek a lányok közelébe. A közelükbe se mehettek. A gyors kezű Marjuska még nyakon is legyintette őket.

— Nem mentek a helyetekre!

Haragos természetű lány volt ez a Marjuska. Eladósorba került már, de még senki sem kérte feleségül. Egészen szemrevaló teremtés lett volna pedig, csak a szája volt ferde egy kicsit. Nem szembetűnő hiba ez,

hanem a legények mégis csipkedték érte. Ezért volt mindig haragos Marjuska.

A gyerekek megbújtak a kemencén, szuszogtak, hallgattak, míg a lányok vígan voltak. Hamut hintettek, lisztet rázogattak az asztalfiában, széndarabokat hajigáltak, vízben tapiskoltak. Összemaszatolták egymást, visítva kacagott egyik a másikon, csak Marjuska üldögélt kedvetlenül. Úgy látszik, nem hitt a varázslásban, mert azt mondta:

— Mire való ez? Bolondság!

Azt mondta az egyik pajtása:

— Aki nem fél, az varázsolhat úgy is, hogy annak foganatja legyen.

— Ugyan hogy? — kérdezte Marjuska.

Elmondta a leány.

— A nagyanyámtól hallottam, hogyan lehet biztosan megtudni a jövőt. Este, amikor mindenki alszik, fűzd a fésűdet vékony fonalra, akaszd föl a padláson, és másnap, amikor még senki sem ébredt fel, vedd le a fésűt — meglátsz benne mindent.

Kíváncsiak lettek a lányok — hát ez hogy lehet? Megmagyarázta az a lány:

— Ha a fésűben hajszálat találsz, még abban az esztendőben férjhez mégy. Ha nem találsz benne semmit, pártában maradsz. Még azt is megmondja a fésű, milyen színű haja lesz a jövendőbelidnek.

Lanko meg Lejko jól megjegyezték, amit hallottak, mert rögtön tudták, hogy Marjuska megpróbálja ezt a varázslást. Mind a ketten haragudtak rá, amiért nyakon legyintette őket. Bosszút fogadtak hát:

— Várj csak! Megemlegeted!

Lanko aznap nem ment haza aludni, ottmaradt Lejkónál. Feküsznek egymás mellett, még horkolást is tettetnek, de közben oldalba döfködik egymást: — vigyázz, el ne aludj!

Amikor a felnőttek mind elaludtak, hallják ám a gyerekek, hogy Marjuska kilép a pitvarba. Utánaosontak, s látták, hogy Marjuska felmegy a padlásra, azt is kilesték, a padlás melyik zugában motoz. Kilesték, s azzal visszasurrantak a házba. Futott hamarosan Marjuska is. Reszketett, összekoccantak a fogai. Nem tudni, a hidegtől vagy a félelemtől. Lefeküdt, egy ideig még forgolódott, aztán hallatszott a lélegzetén, hogy elaludt. A két gyerek csak erre várt. Leereszkedtek a függőpolcról, nagy sietve felöltöztek és kilopakodtak a házból. Hogy mit csinálnak, abban már előbb megegyeztek.

Lejkónak volt egy félig szürke, félig pejszőrű lova. Galambnak hívták. Ezt a lovat akarták a gyerekek megfésülni Marjuska fésűjével. Féltek a padláson éjnek idején, de mind a kettő bátornak mutatta magát a másik előtt. A padláson megtalálták a fésűt, megfésülgették vele Galambot, aztán visszaakasztották a helyére. Csöndesen visszaosontak a házba, és mélyen elaludtak. Jó későn ébredtek fel. A felnőttek közül csak Lejko anyja volt a házban — a kemence körül forgolódott.

Lássuk, mi történt, mialatt a gyerekek aludtak. Marjuska kelt fel elsőnek, s ment a padlásra a fésűjéért. Látta, hogy teli van hajszállal. Megörült nagyon — göndör hajú mátkája lesz. Szaladt a barátnőihez, hogy eldicsekedjék vele. Ámulnak a lányok a különös hajszálakon. Egyetlen ismerős legényt se tudtak, akinek ilyen haja volna. Aztán az

egyik jobban szemügyre vette, s akkor látta, hogy lószőr akadt a fésű fogai közé. Több se kellett a lányoknak, kacagták Marjuskát.

— Neked — azt mondják — a Galamb lesz a jövendőbelid!

Igen a szívére vette ezt Marjuska, össze is haragudott a lánypajtásaival, de azok annál jobban nevették. Még csúfnevet is akasztottak rá hamarjában: Galamb mátkája.

Hazafutott Marjuska, elpanaszolta az anyjának, hogyan járt. A gyerekek még nem feledték el az előző napi nyaklevest, s a polcról bosszantgatták Marjuskát:

— Galamb mátkája, Galambné asszony!

Sírva fakadt Marjusa. Sejtette az anyja, kik ártották magukat a dologba, s rárivallt a két gyerekre:

— Mit tettetek, szégyentelenek! Úgyis kerülik a kérők ezt a lányt, ti pedig még csúffá teszitek!

Látták a gyerekek, hogy balul ütött ki a tréfájuk. Egymást okolták hát: — Te találtad ki!

— Nem igaz, mert te!

Ebből Marjuska is megértette, hogy a gyerekek bosszantották meg, s rájuk kiáltott:

— A kék kígyócska jelenjék meg előttetek, gyalázatosak!

Most Marjuskát kapta elő az anyja.

— Elhallgass, bolond! Hogy mondhattál ilyet? Bajt hozol az egész háznépre!

Marjuska tovább kesereg.

— Bánom is én! Bár sose látnám többé az isten világát!

Bevágta az ajtót, kiszaladt a kertbe, s hajszolni kezdte a hóhányó lapáttal Galambot, mintha az oka volna valaminek. Kiment az anyja, megszidta a lányát, aztán bevezette a házba, szép szóval puhítgatta. Látták a gyerekek, hogy nincs sok keresnivalójuk a házban, átmentek Lankóékhoz. Most ott húzódzkodtak fel a kemencére, ott kuporogtak békésen. Sajnálták Marjuskát, de most már nem segíthettek rajta. A kék kígyócskát se tudták kiverni a fejükből. Sugdosódtak, kérdezgették egymást:

— Hallottál-e már a kék kígyócskáról, Lejko?

— Nem én, hát te?

— Én sem.

Súgtak-búgtak, végül úgy döntöttek, hogy megkérdik a felnőtteket, majd ha helyreáll a békesség. Úgy is tettek. Amikor már feledésbe ment Marjuska keserve, kérdezősködni kezdtek a kék kígyócskáról. De akárkit kérdeztek, mindenki csak legyintett.

— Nem tudok én semmit! — Vagy fenyegetőzött:

— Mindjárt kapom a vesszőt, és ellátom a bajotokat! Erről többet ne kérdezzetek!

A gyerekeket ez csak kíváncsibbá tette: ugyan milyen lehet az a kígyócska, amelyikről még kérdezni sem szabad?

Egyszer aztán úgy esett, hogy megtudhattak róla valamit. Lanko apja egy ünnepnap örömére alaposan felöntött a garatra, pityókosan támolygott haza, s letelepedett a ház tövébe, a földhányásra. Tudták a gyerekek, hogy ilyenkor igen beszédes kedvű. Meg is környékezte Lanko.

— Láttad-e már, apám, a kék kígyócskát?

Az apa olyan részeg volt, hogy ülni se tudott egyenesen, hanem erre a szóra nyomban kijózanodott, s varázsigéket mormolt:

— Csitt, csitt! Ne hallgass ide, házikónk! Nem itt mondták, amit mondtak!

Lelkére kötötte a gyerekeknek, hogy többet szót se ejtsenek erről, de a nyelve mégsem maradhatott veszteg, hiszen részeg volt. Üldögélt egy darabig, hallgatott, aztán megszólalt:

— Gyertek a folyópartra. Ott jobban beszélhetünk mindenről.

Mentek a folyópartra. Pipára gyújtott Lanko apja, körülkémlelődött, aztán megszólalt:

— Nem bánom, hát beszélek róla, mert különben még bajt szereztek a nyelvetekkel. Hát ide hallgassatok! Van a mi vidékünkön egy aprócska kék kígyó. A hossza alig egy hüvelyknyi, s olyan könnyű, mintha nem is volna súlya. Ha a füvön jár, egy fűszál se hajlik meg alatta. Ez a kígyócska nem úgy siklik, mint a többi, hanem összecsavarodva. Magasra nyújtja a fejecskéjét, a farkára támaszkodik, s úgy ugrál, de oly sebesen, hogy senki sem érheti utol. Amikor így szökdel, jobbra tőle aranypatak csörgedez, balra pedig fekete, koromfekete patakocska.

Aki egyedül van, amikor a kék kígyócskát meglátja, az szerencse fia: bizonyos, hogy sok aranyat lel a föld felszínén, ott, ahol az aranypatak elcsordogál. Sok aranyat. Jókora darabon hever az arany a föld felszínén. De vigyázni kell vele nagyon. Mert aki többet szed össze, mint amennyit elbír, s elhajít belőle csak egy morzsát is, annál közönséges kővé változik az arany. Másodszor pedig nem próbálkozhat, mert egy csapásra elfelejti, hol is volt az a hely.

Másképp van, amikor két-három ember előtt vagy egy egész falu népe előtt mutatkozik a kígyócska. Akkor igen nagy baj van. Összemarakodnak az emberek, olyan ádázul verekednek, hogy még meg is öli egyik a másikat. Az én apámat nagy bajba juttatta az a kék kígyó. Üldögélt egyszer társaival, beszélgettek, egyszer csak megjelenik előttük. Egymásnak rontottak az emberek, majd agyon nem verték egymást. Börtönbe is zárták valamennyit. Aranyat pedig nem találtak egy szemernyit sem. Ezért nem merik kiejteni a kék kígyócskának még a nevét sem: attól félnek, megjelenik kettejük-hármójuk előtt. Mert az mindenütt megjelenhet: erdőben, mezőn, házban, utcán. Azt is beszélik, hogy ez a kék kígyócska néha ember képében jelenik meg, hanem azért mégis rá lehet ismerni. Mert ahogy lép, nem marad utána nyom, még a legfinomabb homokban sem. Még a fű se hajlik meg alatta. Erről lehet megismerni, meg arról, hogy a jobb ruhaujjából aranypatak csordogál, a balból pedig fekete por hull.

Elmondott Lanko apja mindent, aztán meghagyta a gyerekeknek:

— Nehogy erről bárki előtt is szót ejtsetek, ha pedig ketten vagytok, még az eszetekben se forduljon meg a kék kígyócska! Hanem ha magatok vagytok, és nincs a közeletekben senki, akkor még kiálthattok is neki.

— Hogy szólítsuk? — kérdik a gyerekek.

— Azt nem tudom. De ha tudnám, sem árulnám el, mert veszedelmes dolog ám megidézni a kígyócskát!

Többet nem beszéltek róla. Lanko apja még egyszer lelkére kötötte a két gyereknek a hallgatást, s azt, hogy ha együtt vannak, sohase emlegessék a kék kígyócskát.

A gyerekek meg is szívlelték, s egyre-másra figyelmeztették egymást:

— Vigyázz, arról egy szót se ejts, s ne is gondolj rá, amikor együtt vagyunk. Csak ha magad vagy.

Csakhogy mit tegyenek, amikor szakadatlanul együtt vannak, s a kék kígyócskát semmiképpen sem tudják kiverni a fejükből? Tavaszra fordult az esztendő. Olvadt hóié-patakok csörgedeztek. A tavasz legelső mulatsága: a megindult vizek mellett játszadozni, haj ócskákat úsztatni, gátat építeni, kis malmokat állítani a víz útjába. Az az utca, ahol a gyerekek laktak, egyenesen a tóhoz ereszkedett. Gyorsan futottak itt a tavaszi vizek, s a gyerekek nem tudtak betelni a mulatsággal. Mihez is kezdjenek? Ásót ragadtak mind a ketten, s futottak a telep szélére. Ott, gondolták, még sokáig csörgedeznek az erek az erdőből, eljátszogathatnak akármelyikkel. Úgy is volt. Kiszemeltek a gyerekek egy alkalmas helyet, s nekiláttak gátat építeni. Versenyeztek, melyikük építi meg jobban. Végül úgy döntöttek, hogy külön-külön gátat épít mindkettőjük. El is váltak, Lejko lejjebb ment, Lanko meg följebb vagy ötven lépéssel, egy másik erecskéhez.

Eleinte átkiabáltak egymásnak:

— Nézd meg az enyémet!

— Hát az enyém! Gyárat lehetne építeni melléje!

Hanem a gátépítés komoly munka. Elfoglalta erősen mind a kettőt. Hallgattak a gyerekek, derekasan dolgoztak, törték a fejüket, hogyan építhetnék meg minél jobban a gátat. Lejkónak az volt a szokása, hogy akármit tett, énekelgetett melléje, mindenfélét, ami eszébe jutott.

Hej-hó, hej-hó,
merre vagy, kék kígyó?
Szökdelj hozzám, itt teremj,
énelőttem megjelenj!

Még végig se énekelte, egyszer csak látja ám, hogy kék kerekecske gurul feléje a dombról. Olyan könnyű volt, hogy még az aszú fűszál se hajlott meg alatta. Közelebb ért, s amikor Lejko jobban szemügyre vette, látta, hogy nem más az, mint a kék kígyócska. Összetekeredett a kígyó, a fejét magasra nyújtotta, s szökdelni kezdett. A jobb oldalán aranyszikrák röpködtek, a bal oldalán fekete patak csordogált. Nézte Lejko, nézte, egyszer csak Lanko lekiáltott neki:

— Oda nézz, Lejko: itt a kék kígyócska!

Kiderült, hogy Lanko is ugyanazt látta, de hozzá a dombláb alól bújt a kígyó. Lanko kiáltására hirtelen eltűnt a kígyócska. Odaszaladtak egymáshoz a gyerekek, lelkendezve mesélték egymásnak, ki mit látott, dicsekedtek:

— Én a szemét is láttam!

— Én meg a farkát. Arra támaszkodott, úgy szökdelt.

— Azt hiszed, én nem láttam? De csak a farka hegye látszott ki a teste gyűrűjéből.

Lejko, aki fürgébb volt a társánál, már szaladt is a maga gátjához az ásóért.

— Mindjárt aranyat ásunk! — kiáltotta.

Futott az ásóval, de alighogy megérintette a hegyével a földet ott, ahol az aranypatak elfolyt, Lanko nekiugrott.

— Mit csinálsz? Vesztedbe mégy! Hiszen itt a fekete veszedelem folyt el!

Odarohant Lejkóhoz, és el akarta tuszkolni onnan. Az csak a magáét kiabálta, s nem tágított. Végül összeverekedtek. Lanko állt magasabban, s könnyebben taszigálhatta Lejkót. Kiabált, ahogy a torkán kifért:

— Nem engedem, hogy itt ass! Rajtavesztesz! Amott kell ásni!

Hanem Lejko se engedett a maga igazából.

— Azt ugyan nem éred meg! Ott bajom esik! Magad is láttad, hogy amoda hullt a fekete por!

Erre megint egymásnak rontottak. Kapkodta a fejét mind a kettő, s közben hatalmas pofonokat adtak egymásnak. A végén már bőgött mindegyik. Aztán abbahagyták, fontolóra vették a dolgot, s csak akkor értették meg: más-más oldalról látták a kék kígyócskát, azért nem egyezett sehogy a jobb a ballal. Nagyot csodálkoztak.

— Hogy megkeverte a fejünket! Hiszen szembejött mind a kettőnkkel! Csúfot űzött belőlünk, hajba kapatott, s most mégsem leljük a helyet. Megállj csak, nem hívunk többet! Meg tudunk idézni, mégse hívunk!

Ezt ugyan megfogadták, de azért csak tovább törték a fejüket. hogyan láthatnák meg még egyszer a kék kígyócskát. Mind a kettőnek azon járt az esze: egyedül kellene próbálkoznia. De féltek is, meg becsapni is átallották egymást. Nem is hozták szóba a kék kígyócskát két hétig vagy még hosszabb ideig. Végül Lejko kezdte:

— Hátha még egyszer megidéznénk a kék kígyócskát? De úgy, hogy most egy oldalról nézzük!

Lanko hozzátette:

— És úgy, hogy ne menjünk rögtön ökölre, hanem előbb fontoljuk meg, nincs-e csalás a dologban.

Megegyeztek, aztán csentek egy-egy darab kenyeret a kamrából, fogták az ásót, és elindultak arra a helyre, ahol a kígyócskát látták. Szép, derűs volt a tavasz ebben az esztendőben. A tavalyi avaron mindenütt áttört már a zöld fű. Rég felszikkadt a hólé. Tenger virág nyílott mindenütt. Odaértek a gyerekek régi gátjaikhoz, megálltak a Lejkóé mellett, s rákezdték:

Hej-hó, hej-hó,
merre vagy, kék kígyó?
Szökdelj hozzám, itt teremj,
énelőttem megjelenj!

Egymás mellett álltak, persze, ahogy megegyeztek. S mivel már meleg napok jártak, mind a ketten mezítláb voltak. Alig értek a dalocska végére, Lanko gátja mellett megjelent a kék kígyócska. Sebesen

szökdelt a zsenge füvön. Jobbra tőle aranyszikrák rajzoltak, balra sűrű fekete por gomolygott. A kígyócska egyenesen a gyerekek felé tartott. Azok már szét akartak szaladni, hanem Lejko észbe kapott, megragadta Lanko övét, maga elé rántotta pajtását, és a fülébe súgta:

— Nem maradhatsz a fekete oldalon!

A kígyócska mégis túljárt az eszükön — elsurrant a gyerekek lába között. A gyerekek nadrágjának egyik fele csupa aranypor lett, a másik felét mintha szurokkal kenték volna be. De ők nem vettek észre semmit. Azt lesték, mi következik. A kék kígyó elszökdelt egy nagy fatönkig, s ott eltűnt. Odarohantak a gyerekek, és látták, hogy a tönk egyik oldala aranyos lett, a másik fekete, mint a szurok, és kemény, mint a kő. Mellette kővel rakott ösvényke, annak is arany az egyik fele, fekete a másik.

A gyerekek nem tudták, milyen súlyosak az aranygöröngyök, hogy is tudhatták volna! Lanko szelesen fölkapott egyet, s csak akkor érezte, milyen nehéz. Tudta, hogy nem bírja hazáig, de eldobni nem merte. Eszébe jutott, mit mondott az apja: aki csak egy morzsányit elhajít belőle, annak a kezében közönséges kővé változik.

Rákiáltott hát Lejkóra:

— Kicsiket válogass, kicsiket! Ez igen nehéz!

Szót fogadott Lej kő, aprócska göröngyöket válogatott, azok is éppen elég nehezek voltak. Akkor sejtette csak meg, hogy Lanko igen nagy súlyt cipelhet, hát odaszólt neki: Dobd el, mert megszakadsz!

— Ha eldobom — nyögte Lanko —, minden arany közönséges kővé változik!

— Dobd el, hallod! — kiáltott rá Lejko, de Lanko egyre csak azt hajtogatta: nem szabad! Ennek megint verekedés lett a vége. Jól helybenhagyták egymást, bőgtek is, aztán odamentek, hogy megnézzék a fatönköt meg a kőösvénykét, de ott már nem láttak semmit. A tönk olyan volt, mint a többi közönséges fatönk, s nem volt körülötte semmiféle kő, se arany, se közönséges, így okoskodtak a gyerekek:

— Csalás ez! Ki kell vetnünk a fejünkből ezt a kígyót!

Hazamentek, s otthon aztán kikaptak a nadrágjuk miatt.

Mindegyiket jól összeszidta az anyja. Aztán elcsodálkozott a két asszony:

— Hogy is piszkolhattátok össze ilyen formán a nadrágotokat? Az egyik szára agyagos, a másik szurkos! Ezen igazodjék el az ember!

Ez után az eset után nagyon megharagudtak a gyerekek a kék kígyócskára.

— Többet nem is beszélünk róla!

Keményen tartották a fogadalmukat. Attól fogva szóba se hozták a kék kígyót. Még azt a helyet is kikerülték, ahol látták.

Egyszer az erdőbe mentek bogyót szedni. Megszedték a kosarukat, aztán kiléptek egy füves tisztásra, és leültek pihenni. Üldögélnek a sűrű fűben, beszélgetnek, megnézik, melyikük szedett több, nagyobb szemű bogyót. A kék kígyócska meg se fordult a fejében egyiküknek sem. Egyszer csak látják — egy asszony tart feléjük a tisztás túlsó széléről. A gyerekek először ügyet se vetettek rá. Elég asszonyféle jár ilyenkor az erdőben: ki bogyót szed, ki szénát forgat a tisztáson. Hanem valamire mégis fölfigyeltek, ahogy az asszony közeledett; olyan könnyedén

lépdelt, szinte úszott, lebegett. Amikor közelebb ért, látták a gyerekek — fűszál, virágszál meg se rezzen a léptei alatt. Azt is észrevették, hogy az asszony jobb oldalán aranyos felhőcske gomolyog, a bal oldalán meg fekete por. Összesúgott a két gyerek:

— Forduljunk félre. Ne nézzünk rá! Mert még megint egymásnak ugrat bennünket.

Úgy is tettek. Hátat fordítottak az asszonynak, s még a szemüket is behunyták, jó erősen. Egyszer csak érezték, hogy emelkednek. Felpillantottak, s látták, hogy az előbbi helyükön ülnek, csak a lehevert fű emelkedett fel alattuk, s körülöttük két széles abroncs kerekedik aranyból az egyik, fekete kőből a másik. Úgy látszik, megkerülte őket az asszony, s a ruhája ujjából szórta az aranyat meg a fekete port. Futásnak eredtek a gyerekek, hanem az aranyabroncsból nem tudtak kitörni. Amikor át akartak lépni, az felemelkedett, útjukat állta, s alatta se tudtak átbújni. Kacagott az asszony.

— Az én körömből senki sem léphet ki, ha csak én nem akarom.

Könyörgőre fogta akkor Lejkó meg Lanko:

— Nem is hívtunk, nénike! Eressz haza!

— Nem hívtatok — felelte az asszony —, magam jöttem el, hogy megnézzem, kik akarnak munka nélkül aranyhoz jutni.

Kérlelték a gyerekek:

— Bocsáss el, nénike, nem tesszük többet! Úgyis eleget verekedtünk már miattad!

— Nem minden verekedés van ártalmára az embernek — felelte az asszony. — Olyan is van, amelyikért jutalom jár. Ti így verekedtetek. Nem önzésből, kapzsiságból, hanem mert egymás javát akartátok. Ezért védelek benneteket, aranyabronccsal a veszedelemtől. Most még egyszer próbára teszlek benneteket.

A ruha jobb ujjából aranyport szórt a tenyerére, a balból fekete port, összekeverte, s egy fekete-arany kőlapot formált belőle. Megkarcolta a körmével, s a kőlap két egyenlő részre hasadt. Akkor odaadta a két felet a két gyereknek, s azt mondta nekik:

— Amelyiktek valaki másnak jobbat kíván, annak a kezében színaranyá változik ez a lapocska, a másikában közönséges kővé.

A gyerekeket rég bántotta a lelkiismeret, amiért Marjuskát olyan nagyon megszomorították. A lány ugyan azóta se szólt nekik semmit, hanem ők látták, milyen szomorú arccal jár-kel. Most megint eszükbe jutott, s mind a ketten azt kívánták:

— Ne csúfolják többé Marjuskát Galamb mátkájának, s akadjon kérője hamarosan!

Még végig se gondolták, színaranyá változott a kőlapocska mindkettőjük kezében. Elmosolyodott az asszony.

— Jó volt a kívánság. Vegyétek érte a jutalmat.

Azzal egy szíjjal összefűzött kis bőrerszényt nyújtott át mindegyiküknek.

— Aranypor van benne — mondta. — Ha a felnőttek megkérdik, hol vettétek, mondjátok meg nyíltan: „A kék kígyócska adta, de azzal a kikötéssel, hogy többet nem akarunk." Akkor nem mernek majd tovább kíváncsiskodni.

Az asszony élére állította a két abroncsot, jobb karjával az aranyabroncsra könyökölt, bal karjával a feketére, és végiggördült rajtuk az erdei tisztáson. Akkor már nem asszonynak, hanem kék kígyócskának látták a gyerekek. Az abroncsok porrá omlottak. A jobb oldali arany porrá, a bal oldali fekete porrá.

A gyerekek álldogáltak még egy ideig, aztán zsebre tették az aranylapocskát meg a kis erszényt, és hazaindultak. Lanko csak ennyit mondott:

— Bőkezűbb is lehetett volna.

Azt mondta rá Lejko:

— Biztosan ennyit szolgáltunk meg.

Ahogy lépegettek, Lejko egyszer csak érzi, hogy elnehezedik a zsebe. Alig tudta belőle kihúzni az erszényt, az akkorára nőtt. Megkérdezte Lankót:

— A te erszényed is megnőtt?

— Nem — felelte az —, akkora, mint volt.

Lejko úgy érezte, nincs rendjén, hogy neki több aranya van, mint a pajtásának, azt mondta hát neki: Tartsd az erszényedet, adok ebből neked.

— Adj, ha nem sajnálod.

Leültek az út szélére, kioldották az erszényüket, s el akarták testvériesen osztani az aranyat, de sehogy sem sikerült. Amint Lejko kimarkolt a maga erszényéből valamicske aranyat, az nyomban fekete porrá vált a kezében.

Azt mondta akkor Lanko:

— Mégiscsak csalás ez!

Kicsippentett egy keveset a maga erszényéből. Nem változott semmit arany maradt, mint volt. Beleszórta Lejko erszényébe. Ott sem változott át. Akkor értette meg Lanko: azért rövidítette meg a kék kígyócska, mert kapzsi volt, és kevesellte az ajándékot. Megmondta ezt Lejkónak, s abban a szempillantásban növekedni kezdett az ő erszénye is. Csak úgy duzzadt, mire hazaértek. Odaadták az aranylapocskát meg az erszényt szüleiknek, s elmondták, mit kötött a lelkükre a kék kígyócska.

Nagy volt az öröm! Lejkót nagy újság várta otthon: Marjuskánál leánykérőben jártak a szomszéd faluból. Csak úgy ragyogott a lány arca, s még a szája is egyenesre igazodott. Talán az örömtől. A kérőjének furcsán tarka volt a haja, hanem vidám legény volt, a gyerekekhez is nyájas. Egykettőre összebarátkoztak.

A kék kígyócskát soha többé nem idézték meg a gyerekek. Megértették, hogy ha rászolgálnak, ő maga ajándékozza meg a rászorulót: mind a ketten sikerrel jártak dolgaikban. Alighanem eszében tartotta őket a kígyó, s aranyabroncsával védelmezte mindkettőjüket a fekete veszedelem elől.

AZ ARANYOS-FOLYÓ KINCSE

Élt a telepen egy Levontyij nevű bányász. Igyekvő, szorgalmas emberke volt, és sohasem panaszkodott. Korán munkára fogták, rezet bányászott. A föld alatt morzsolgatta fiatal esztendeit. Mint a féreg, túrta a földet. A napvilágot nem látta soha, s megzöldült, mint a penész. Tudjuk, milyen volt az élet a bányában. Nyirok, sötétség, nehéz levegő. Elnyűtte a munka Levontyijt. Látta a munkafelügyelő, hogy kevés haszna van már belőle, szíveskedett hát más munkára küldeni Levontyijt: a földesúr aranymezejére. Ott dolgozott eztán Levontyij. Csakhogy ez nemigen segített már rajta. Sorvadt egyre. Nézte, nézte a munkafelügyelő, azt mondta neki végül:

— Nagyon szorgalmas ember vagy te, Levontyij. Beszéltem rólad az úrnak, s ő elhatározta, hogy megjutalmaz. Megengedi, hogy ezentúl magadnak dolgozz. Szabad munkára enged.

Ez volt akkoriban az elbocsátás módja. Ha valakit elnyűtt a munka, s már nem volt jó semmire, szélnek eresztették, szabad munkára, ahogy mondták.

Így került hát Levontyij is szabad munkára. Enni kellett neki is, családjának is, hát valahogy meg kell keresnie a mindennapi kenyerét. De hogyan keresse meg, amikor se gazdasága, se egyebe? Gondolkodott Levontyij, töprenkedett, végül úgy döntött, hogy elindul aranyat keresni. A földdel tudott bánni, szerszámot meg, amennyi kell, majd csak kerít valahogy. Kerített is, és azt mondta a kicsinyeinek:

— No, apránép, gyertek velem aranyat keresni. Talán a ti gyerekszerencsétek segít. Találunk valamit, s nem szorulunk alamizsnára.

Aprócskák voltak még a gyerekek, tízévesnél is alig több a legnagyobbik.

Útnak indultak hát a mi szabad aranyásóink. Elöl az apa, alig húzza a lábát, mögötte a gyerekek szaporázzák, sorjában, mint az orgonasípok.

Akkoriban nem volt ritkaság az arany a folyó felső szakasza mentén. Arrafelé vette útját Levontyij is. Könnyen ment az ilyesmi a hatóságnál. Az ember csak bejelentette, hová megy, s odaadta az aranyat. De persze, itt is sok csalás történt. Hogy is mehetett volna anélkül! Megszimatolták a hatóság emberei, hová igyekszik a nép, aztán az aranybeadásnál osztozkodtak. Ha látták, hogy valahol sok az arany, nyomban megkaparintották azt a területet. Itt majd magunk keresünk aranyat, azt mondják, ti menjetek máshová. Voltak felbérelt embereik az aranyásók között. Persze, azok, megint csak a maguk hasznát lesték. Kevés aranyról tettek jelentést. A hivatalosak csak tessék-lássék adtak aranyat, hogy éppen jelezzék a beadást, a többit kereskedőknek adták el, titokban. Sok kereskedő foglalkozott ezzel. Olyan agyafúrtan intézték a dolgaikat, hogy semmiféle őrség nem tudta őket tetten érni. így folyt a csalás, kéz kezet mosott. A hatóság az aranyásókat akarta lóvá tenni, azok meg a hatóságot. Ez volt a rend abban az időben. Aranyról csak kerülő úton lehetett megtudni valamit.

Levontyijt azonban nem akarták becsapni, mert látták, hogy úgysem megy sokra az aranykereséssel. Hadd vigasztalódjék egy kicsit, mielőtt meghal, azt mondták.

Elért ez a Levontyij az Aranyos-folyó partjára. Megszerette a vidéket, s nekiállt a munkának. Csakhogy fogyóban volt már az ereje. Kidőlt hamarosan, üldögélt csak, alig volt benne élet, nem győzött pihenni. A gyerekek pedig — ugyan miféle munkások azok? Igyekeznek szegénykék, de hiába, így küszködtek ott egy hétig, vagy még tovább. Látta akkor Levontyij, hogy nem boldogulnak, nem élnek meg ebből a munkából. Mitévő legyen?

Ő maga egyre betegebb, sorvadozik, de azért nem tudja rászánni magát, hogy odahagyja a munkát, és koldustarisznyát akasszon a kicsinyei nyakába. Elment szombaton a hivatalba, odaadta azt a kevés aranyat, amit kimosott. A gyerekeknek meg azt mondta:

— Maradjatok itt, vigyázzatok a szerszámaimra. Nem viszem magammal, minek cipelném oda meg vissza.

Ottmaradtak hát Levontyij kicsinyei, őrizték a kalyibát. Leszaladtak a Fekete-patakhoz, ott folydogált a közelben. Halászgattak a vizében. Fogtak egy-két potykát, sügért, s nekiálltak hallevest főzni. Tüzet raktak. Estére hajlott már a nap. Félni kezdtek a kicsinyek.

Egyszer csak látják, hogy egy öregember közeleg feléjük. Bányász volt az is, Szemjonicsnak hívták, a családnevére már nem emlékszem. Kiszolgált katona volt az öreg. Régen, úgy beszélik, híres vasgyúró volt, s összeakaszkodott valamelyik munkafelügyelővel, aki aztán az embereivel megvesszőztette. Szemjonics nem egykönnyen adta meg magát, szétütött közöttük, mert gyorsan járt a keze, meg ő volt a falu legerősebb embere. De végül mégis megtörték. Markos legények voltak azok is. Megvesszőzték Szemjonicsot, aztán besorozták katonának, hogy csillapuljon a szilaj természete. A huszonöt esztendő elteltével, már deres fejjel, visszatért a bányászfaluba. A háza népéből senkit sem talált életben, házikójának ajtaját beszögezve találta. Már szét akarták hordani a kis hajlékát, csak azért nem tették, mert még annyit sem ért. Akkor tért meg Szemjonics. Helyretákolta a kis házat, meghúzódott benne, s ott élt azontúl egyszál egyedül. Kilesték a szomszédok, s meglátták, hogy könyveket hozott magával. Azok mellett üldögél minden este. Úgy vélték, a gyógyítás tudományát tanulja belőlük, s el-elmentek hozzá a betegek. De Szemjonics elküldte őket: „Nem értek én azt mondja a nyavalyákhoz. De más se segíthetne rajtatok, ha egyszer ilyen munkát végeztek." Akkor arra gondoltak, talán más hitre tért, s az új vallást tanulja. De erre sem vallott semmi. Húsvétkor meg karácsonykor eljárt ő is a templomba, mint a többiek, nem látszott, hogy más vallást követne. Azt sem értették az emberek, hogy vajon miből él az öreg Szemjonics, ha nem dolgozik. Volt ugyan egy kertecskéje, puskája is, meglehetős halászhálója is. Csakhogy ennyiből nemigen lehet megélni! De Szemjonicsnak volt valami pénzecskéje is. Megesett, hogy kölcsön is adott valakinek. De megint csak különös módon. Az egyik ember hiába kunyerál, hiába ígér zálogot, kamatot bőséggel, nem kap pénzt Szemjonicstól. A másikhoz maga megy el az öreg.

— Nesze, Iván, végy rajta tehenet. Kicsi gyerekeid vannak, s úgy látom, nem tudsz zöldágra vergődni. Egyszóval különös ember volt az

öreg Szemjonics. Azt rebesgették róla, hogy az ördöggel cimborál. Főképp a könyvek miatt támadt ez a híre.

Ez a Szemjonics közeledett hát a gyerekek felé. Rájuk köszönt. Megörültek neki a kicsinyek, hívták, marasztalták:

— Ülj le, apóka, tarts velünk, jó hallevest főztünk.

Nem volt ellene az öreg, közébük ült. Megízlelte a hallevest, s nem győzte dicsérni, milyen jó, milyen ízes. Maga egy darab puha kenyérkét vett elő az iszákjából, széttördelte, s lerakta halomra a gyerekek elé. Azok látták, hogy Szemjonics igen belefeledkezett a halleves evésbe, nekiláttak hát a kenyérnek, Szemjonics pedig csak a levest dicsérgette, ilyet már rég nem evett, azt mondja. Közben jóllaktak a gyerekek is. Megették az öregnek majdnem minden kenyerét. Az pedig egyre csak azt hajtja:

— Rég ettem ilyen jót.

No, amikor aztán jóllaktak, az öreg kikérdezte őket, mit csinálnak errefelé. Elmondtak a gyerekek rendre mindent, hogyan bocsátották el apjukat a bányából, szabad munkára, s hogyan keresik itt az aranyat. Szemjonics csak a fejét ingatta és sóhajtozott: haj-haj meg jaj-jaj. Aztán megkérdezte:

— Mennyit találtatok?

Azt mondják a gyerekek:

— Félmarkunkba is belefér, amennyit találtunk.

Feltápászkodott az öregember, és így szólt:

— No, gyerekek, majd én segítek rajtatok. De aztán veszteg tartsátok a nyelveteket! Szót se erről! Egy lélek se tudjon róla, mert... — és úgy nézett a gyerekekre, hogy azok megdermedtek. Mintha nem is Szemjonics állana előttük. Aztán megint elmosolyodott az öreg, s így folytatta:

— Maradjatok itt, a tűznél, és várjatok meg. Én elmegyek, megtanácskozom a dolgot valakivel. Talán az majd segít rajtatok. De meg ne ijedjetek tőle, mert akkor vége mindennek. Ezt jól jegyezzétek meg.

Azzal betért az erdőbe, a gyerekek meg ottmaradtak. Egymásra pillantgatnak, egy szót se szólnak. Végül nekibátorodik a legnagyobbik, csöndeskén megszólal:

— El ne feledjétek, hogy félni nem szabad! — de neki magának is elfehéredett a szája széle, s kocogtak a fogai. Azt mondja rá a legkisebbik:

— Én nem félek, bátyókám — de közben fehér volt, mint a gyolcs.

Üldögélnek hát a gyerekek, várakoznak. Már éjszakába fordult az este, nagy csöndesség volt az erdőben. Még az is hallatszott, hogyan kotyog az Aranyos-folyó vize. Jó kis idő telt el, de az öreg még mindig nem tért vissza. Közben már el is szállt a félelem a gyerekekből. Fenyőágakkal táplálták a tüzet, megvidámodtak. Egyszer csak hangokat hallanak az erdőben. Felfigyelnek: ugyan kik járhatnak erre? Honnan s hová ilyen késői órában? Megint az inukba szállt a bátorság.

Ketten léptek a tűz mellé. Szemjonics volt az egyik, a másik idegen, az öltözete se olyan, mint amilyet mifelénk viselnek. Bő köpeny van rajta, a nadrágja csak úgy sárgállik a sok aranytól, a köpenyen széles hímes, bojtos öv. A fövege sárga, két oldalán piros cifraság, piros a

csizmája is. Az arca megint csak sárga, széles körszakáll bokrozik rajta, csupa gyűrű az egész. Úgy látszik, mintha nem is lehetne egyenesre húzni a szakálla tincseit. A szeme zöld az idegennek, s úgy világít, mint a macskáé. De a pillantása szelíd, jóságos. Termetre akkora, mint Szemjonics, nem kövér ő sem, de erősnek látszik, nehéz testűnek. Ott, ahol állt, megsüppedt a lába alatt a föld. Kíváncsian bámulták a gyerekek, még félni is elfeledtek, csak meresztik a szemüket. Az idegen meg tréfás szóval kérdi Szemjonicstól:

— Ezek hát a szabad aranyásók? Mind az övék, amit találtak? Másnak nem is adnak belőle?

Aztán komolyra fordította a szót. Elgondolkodva kérdezte Szemjonicstól:

— Aztán nem rontjuk-e el ezeket a te kicsinyeidet?

Szemjonics bizonygatni kezdte, hogy a gyerekek becsületes kis lelkek, nem haszontalanok. De az idegen nem engedett a magáéból.

— Minden ember egyforma. Amíg ínségesen élnek, szegénységben, addig semmi baj velük, de amint meg tudják markolni az uszályomat, nyomban beléjük költözik minden, ami rossz.

Álldogált egy darabkát, hallgatott, aztán így folytatta:

— No, nem bánom, hát próbáljuk meg. Talán a kicsinyek különbek a felnőtteknél. Mert amúgy becsületes legénykéknek látszanak, sajnálnám elrontani őket. Nehogy kapzsiságon érjem valamelyiket! Akkor magadra vess, Szemjonics! Az apjukat ismerem. Nem él sokáig. Fél lábbal már a sírban van, mégis azon igyekszik, hogy betevő falathoz juttassa az övéit. Derék ember. Hanem ha gazdaggá tenném, az is elromlanék.

Így fontolgatja-latolgatja a dolgot Szemjoniccsal, mintha a gyerekek ott se volnának. Végül rájuk nézett, és azt mondta:

— Most pedig, gyerekek, nyissátok ki jól a szemeteket. Figyeljétek, merre vezetnek a nyomok. Kövessétek, s ahol véget érnek, ott ássatok. Ne ássatok mélyre, fölösleges.

Abban a pillanatban már el is tűnt a gyerekek szeme elől. A testéből derékon felül, egy roppant fej lett, azon alul pedig nyak. Ez a fej szakasztott mása az előbbinek, csak igen megnőtt. A szeme akkora lett, mint egy-egy lúdtojás, a nyaka pedig kígyónyak. Aztán egy rengeteg nagy kígyó teste gyűrűzött elő lassan a földből. A feje az erdő fölé magas-lőtt, a teste a tűz felé tekerődzött, majd elnyúlt egész hosszában, s elindult a szörnyeteg az Aranyos-folyó felé. A teste még mindig nem bújt ki egészen a földből. Gyűrűzött, gyűrűzött, s még mindig nem látták a végét. Az is különös volt, hogy a tűz kialudt, mégis világos volt az egész tisztás. De nem olyan fényben ragyogott, mint nappal, hanem másban, valami hideg fényben. Elért a kígyó az Aranyos-folyóig, ott belecsusszant a vízbe. Nyomban megfagyott a víz, egész széltében. Átsiklott a kígyó a túlsó partra, elért a folyó szélén álló öreg nyír tövébe, s visszakiáltott:

— Látjátok-e? Itt ássatok! Eleget szűkölködtetek! Csak vigyázzatok, nehogy mohók legyetek!

Ezt mondta, s azzal szétfoszlott. Csobogva megindult az Aranyos-folyó vize, lángja támadt a hamvadó tűznek, csak a deres fű, mintha az didergett volna még.

Megmagyarázta Szemjonics a gyerekeknek:

— A Nagy Kígyó volt, akit láttatok. Az ő birtokában van az arany. Ahol jár, oda szalad minden arany. Tud járni a földön is, a föld alatt is, s akkora területet tud körülölelni, amekkorát akar. Ezért van az, hogy néha, amikor aranyra bukkannak az emberek, csalnak vagy összeverekednek, még gyilkolnak is, és elvesztik az eret. Ilyenkor a kígyó vezeti el az aranyat. Máskor pedig megesik, hogy aranymezőt fedez fel valaki, és szerencsét próbál. A földesúr meg egyszer csak kijelenti: ez a hely az én tulajdonom, menjetek innen, itt magam ások aranyat. Odavontatják a gépeket, kihajtják a sok embert, az aranynak pedig hűlt nyoma. Leásnak jó mélyre, jobbra-balra keresgélnek, de hiába, mintha sohase lett volna arany azon a vidéken. Hát a kígyó körülfonja ilyenkor az aranymezőt, ott fekszik egész éjszaka, s a teste magához szippantja a föld minden aranyát. Kereshetik, hogy hol hevert.

Nem szereti a Nagy Kígyó, ha csalnak, szélhámoskodnak az arannyal. Azért meg még jobban haragszik, ha egyik ember becsapja a másikat. Azt, aki a maga szerencséjét kergeti, békén hagyja, még segít is neki hébe-korba, mint most nektek is. De ügyeljetek, egy szót se senkinek erről, mert azzal mindent elronttok. Arra is vigyázzatok, hogy ne kapkodjátok két marokkal az aranyat. Nem azért mutatta meg a kígyó, hogy kapzsiskodjatok. Hallottátok-e, mit mondott? Jól megjegyezzétek! No de most térjetek nyugovóra, én majd őrködöm itt a tűznél.

Hajlottak a szóra a gyerekek, bementek a kalyibába, és rögtön elnyomta őket az álom. Magasan járt a nap, mire fölébredtek. A többi aranyásó már javában dolgozott. Egymásra bámultak a gyerekek, megkérdi az egyik a másiktól:

— Láttál-e valamit tegnap, öcsém?

Azt kérdi a másik:

— Hát te?

Végül megegyeztek. Szentül megfogadták, hogy ami történt, egy szóval se említik senki előtt, s nem is lesznek kapzsik. Aztán körülnéztek, hol volna a legalkalmasabb ásni. Ezen összekaptak egy kicsit. Azt mondta a legidősebbik legényke:

— Az Aranyos-folyó partján kell kezdenünk, a nyírfa tövében. Ott, ahol utolsót szólt a kígyó.

Nem tetszett a kisebbiknek.

— Nem lesz az úgy jó, bátyókám. így egykettőre kipattan a titok, idecsődül a többi aranyásó kíváncsiságból, hogy ugyan milyen homok lehet az Aranyos túlsó partján. S akkor kiderül minden.

Vitatkoztak még egy darabig, sajnálták, hogy Szemjonics elment, nincs kitől tanácsot kérni. Csak aztán vették észre, hogy az este rakott tűz hamujába egy nyírfaágat tűzött valaki.

— Nem más, mint Szemjonics hagyta ezt itt jelnek — gondolták a gyerekek, és ásni kezdtek azon a helyen.

Alig nyomták le az ásót, hát két aranyrögöt fordítottak ki a homokból. A homok is más volt, mint egyébkor. Jól ment a dolog eleinte, később történt a baj. Hanem erről egy másik történet beszél majd.

AZ ÁLNOK TESTVÉR

A gyerekek, Levontyij gyerekei, akiknek a kígyó megmutatta a föld kincseit, szépen gyarapodni kezdtek. Az apjuk hamarosan meghalt, a fiatalok meg évről évre módosabban éltek. Házacskát építettek, nem éppen pompásat, de szemrevalót. Tehénkét vettek, lovat, három birkát is nevelgettek télire. Nem győzött örvendezni az anyjuk, hogy legalább vénségére felderült neki.

S mindezt az öregembernek, Szemjonicsnak köszönhették. Minden dolgukban ő segítette a családot. Megtanította a gyerekeket, hogyan ügyeskedjenek az arannyal, hogy a hatóság meg ne szimatolja, s mások se ássanak sokat azon a környéken. Mert ravasz jószág ám az arany! Nagy körültekintéssel kell ahhoz nyúlni. Figyelnek az aranyásótársak, lesnek a karvalyszemű kalmárok, a hatóság is folyvást rajta tartja a szemét. Hát ügyesen kell intézni. Maguk a gyerekek nem boldogulnának ezzel. Azért volt ott mellettük Szemjonics. Oktatgatta őket.

Gondtalanul éltek a gyerekek. Fölcseperedtek már, de még mindig a régi helyen ástak. Ott kereste a szerencsét a többi aranyásó is. Ha nem is bőséggel, de találtak hébe-korba aranyat... Levontyij gyerekeinek pedig egészen rendben ment a dolga. Már félre is teszegettek egy kevés aranyat.

Hanem a bányavezetőség egyszer csak fölfigyelt: ugyancsak módosán élnek az árvák! Egy ünnepnapon, amikor az anyjuk éppen a kalácsot húzta ki a kemencéből, beállított sebbel-lobbal a bánya küldönce.

— A munkafelügyelő hívat benneteket. Gyertek azonnal.

Mentek. A munkafelügyelő nyomban nekik támadt:

— Meddig lopjátok még a napot? Lám, embernyi ember már valamennyi, de az úrnak még egy napot se dolgozott! Ki mentett fel benneteket a munka alól? Katonamundérba kívánkoztok?

Magyarázkodnak persze a gyerekek:

— A megboldogult apánkat, amikor már fogyóban volt az ereje, maga az úr bocsátotta el. Hát mi azt gondoltuk...

— Ne gondoljatok ti semmit — rivallt rájuk a munkafelügyelő —, hanem mutassátok az írást, hogy szabad emberek vagytok.

Nem volt a gyerekeknek semmiféle írásuk, s csak álltak, nem tudták, mit feleljenek.

Azt mondta akkor a munkafelügyelő:

— Fizessen mindegyiktek ötszáz rubelt, s kiállítom az írást.

Úgy látszik, azt akarta kipuhatolni, van-e pénzük a gyerekeknek. De azok résen voltak.

— Ha az utolsó ingünket eladjuk — azt mondják —, akkor se futja az árából még a felére se.

— No, ha így van, akkor reggel munkába mentek. A munkavezető majd eligazít benneteket. De vigyázzatok, nehogy elkéssetek! Mert akkor megvesszőztetlek benneteket már az első napon!

Lógatták a fejüket a mi legénykéink. Elmondták nagy bajukat az anyjuknak, s az mindjárt jajveszékelni kezdett:

— Jaj, fiaim, jaj, mi lesz velünk? Hogy élünk ezután?

Összeszaladt a rokonság, a szomszédság. Az egyik azt tanácsolja, hogy írjanak kérelmet az úrhoz, a másik, hogy a városba kell menni, a bányavezetőséghez, a harmadik azt latolgatja, mennyiért adhatnák el a gazdaságot. Van, aki még ijesztgeti őket:

— Most még csak hagyján, de a munkafelügyelő felbérelt emberei egyszer csak elkapnak benneteket, megbotoznak, visznek a bányába. Ott láncra vernek, aztán kereshetitek az igazságotokat!

Így okoskodott ki-ki a maga módján. Az eszébe se jutott senkinek: a gyerekeknek volna, amivel megváltsák magukat, csak éppen szólni nem mertek róla. Mert ezt még az anyjuk előtt is titokban tartották. Szemjonics, amikor még élt, folyton intette őket:

— Arról az aranyról, amit félretettetek, senkinek egy szót se, asszonyfélének különösen ne! Anya, feleség, menyasszony — ne tudjon róla senki. Sok minden megeshet. Meglepheti a házatokat a bányaőrség, felforgat mindent, s mindenféle rémségekkel fenyegeti a háznépet. Az asszonyféle, még ha szótartó is, néha annyira félti a fiát vagy az urát, hogy megmutatja a rejtekhelyet. Az őröknek meg több se kell. Az aranyat is elviszik, s az embert is bebörtönzik. Vigyázzatok hát! Majd ha emberré nőttök és megházasodtok, akkor se feledjétek, amit mondtam. Az anyátok előtt se említsétek egy szóval se. Asszonyfélének könnyen eljár a nyelve, szeret eldicsekedni a gyerekei szerencséjével.

A gyerekek jól megjegyezték Szemjonics intelmét, és senkinek sem szóltak az aranyról. A többi aranyásó, persze, gyanította, hogy a gyerekek tettek félre valamicske aranyat, de hogy mennyit, és hogy hová rejtették, azt nem tudta senki.

Meghányták-vetették a dolgot a szomszédok, sopánkodtak még rajta egy darabig, aztán hazaszéledtek, úgy vélve, hogy a gyerekeknek reggel mindenképpen munkába kell állniuk, nem kerülhetik el a sorsukat.

Amikor mindenki hazament, azt mondta a kisebbik testvér:

— Menjünk el még egyszer aranyat ásni! Legalább elbúcsúzunk!...

Értette a nagyobbik, mit akar az öccse.

— No, nem bánom — azt mondja —, menjünk. Kiszellőztetjük a fejünket.

Feltarisznyálta őket az anyjuk, úgy mintha ünnep lett volna, még uborkát is tett az elemózsia mellé. Megtöltötték a gyerekek a kulacsukat, s elindultak az Aranyos-folyóra.

Lépkednek, hallgatnak. Amikor az erdőbe fordulna az út, megszólal a nagyobbik:

— Most bújjunk el egy időre.

Egy hirtelen kanyar után letértek az ösvényről, és lefeküdtek egy vadrózsabokor tövébe. Ittak, heverésztek, egyszer csak hallják, hogy közeleg valaki. Kilestek a bokor mögül, s látták, Vanyka Szocseny baktat az úton. Merítőlapát és egyéb szerszám a kezében. Mintha már jó reggel munkába menne, mert megszállta a buzgalom. Pedig ez a Szocseny a bányahivatal kopója volt: mindig oda küldték, ahol valamit ki kellett szimatolni. Ezt már rég tudták róla. Meg is verték nemegyszer, de ő nem hagyta abba a mesterségét. Alávaló, hitvány emberke volt. A Rézhegyek Királynője később el is bánt vele, de úgy, hogy hamarosan fűbe harapott. De most nem erről akarok beszélni... Egyszóval, ez a Szocseny közelgett. Egymásra pillantott a két testvér. Egy kis idő múlva

a bányamester poroszkált arra lóháton. Aztán nemsokára maga Pimenov hajtotta el előttük a lovát. Horgászbotok voltak a könnyű kis kocsi saroglyájába kötözve. Alighanem halászni indult.

Ez a Pimenov volt akkoriban a vidék leghíresebb titkos aranykereskedője. Ismerte a lovát mindenki. Igazi sztyeppi lovacska volt, nem éppen nagy testű, de túltesz akármelyik trojkán. Ritka kincs volt ez a ló. Táltos ló volt, úgy beszélik, csodáló. Ötven mérföldet is megtett egyhuzamban... Ugyan ki érte volna utol?

Furfangos lovacska volt, sok mindent beszéltek róla. De a gazdája is elszánt fickó volt, nem tanácsos az ilyennel négyszemközt találkozni.

A gyerekek, amikor ezt a halászt megpillantották, elnevették magukat. A kisebbik kibújt a bokrok közül, s halkan megszólította:

— Van-e nálad mérleg, Iván?

Látja a kereskedő, tréfál a fiú, hát visszaadta a tréfát:

— Itt van az erdőben, de nem találom. Pedig volna mit mérnem.

Aztán megrántotta a gyeplőszárat, és leszólt:

— Ha dolgod van velem, ülj fel, elviszlek.

Ez volt a szokása: az aranyat a kocsiján vette át. Ennyire bízott a lovában. Csak annyit mondott neki: „Megcsaplak!" — már gomolygott is a por, vagy fröcsögött a sár a ló patája alól.

A gyerekek azt felelték: „Nincs nálunk" — aztán megkérdezték:

— Mit keresel erre, Iván, ilyen kora reggel?

— Mennyi van — kérdi az —, sok vagy kevés?

— Jól tudod magad is...

— Tudni tudom — mondja a kereskedő —, de ez még nem minden. Azt is tudnom kell, hogy mind a ketten meg akarjátok-e váltani magatokat, vagy előbb csak az egyikőtök.

Elhallgattak. Aztán megszólalt a kereskedő, mintha intené őket:

— Vigyázzatok, gyerekek, leskelődnek utánatok. Láttátok-e Szocsenyt?

— Láttuk hát.

— Hát a bányamestert?

— Azt is.

— Másokat is küldtek még utánatok. Olyan is van, aki a maga jószántából ügyelget benneteket. Tudják, hogy reggelre pénzt akartok szerezni, hát szemmel tartanak. Azért jöttem, hogy figyelmeztesselek.

— Megköszönjük, de résen vagyunk magunk is.

— Látom, hogy helyén van az eszetek, de azért csak vigyázzatok!

— Attól félsz, hogy nem neked jut?

— Attól nem. Más nem veszi meg, mert fél.

— Aztán mennyit adsz érte?

Pimenov, persze, keveset ígért. Olyan volt, mint az ölyv. Az ilyennek a csőréből nem lehet kitépni az élő húst.

— Többet — azt mondja — nem adok. Mert veszedelmes dolog ám ez!

Megegyeztek. Pimenov akkor odasúgta nekik:

— Virradatkor ott leszek a Gátnál. Fölveszlek benneteket a kocsimra...

Megrántotta a gyeplőt: „Repülj, lovam, érd utol a bányamestert!" Mielőtt elhajtott, még megkérdezte:

— Kettőtökre számítsak, vagy csak egyikőtökre?

— Még magunk se tudjuk, mennyit tudunk összekaparni.

— Azért hozd magaddal az iszákot — felelte a kisebbik.

Elhajtott a kereskedő.

A testvérek hallgattak egy ideig, aztán megszólalt a kisebbik:

— Okosan beszélt ez a Pimenov. Nem jó, ha sok pénzt viszünk egyszerre. Rossz vége lehet. Csak elveszik, mást nem érünk vele.

— Magam is azt hiszem. De hát hogy csináljuk?

— Talán így: menjünk el még egyszer a munkafelügyelőhöz, kérjük meg szépen, engedjen egy kicsit. Azt mondjuk, hogy ha mindenünket eladjuk, se tudunk több pénzt előteremteni négyszáz rubelnél. Egyikünket talán ennyiért is elereszt, az emberek pedig azt hiszik, hogy az utolsó garasunkat is odaadtuk neki.

— Így jó volna — mondja a nagyobbik, — de melyikünk maradjon jobbágysorban? Kockát kell vetnünk.

Kapott rajta az öccse.

— Úgy lesz a legjobb! Akkor nem lesz köztünk harag... Eddig hát rendben volna... Csakhogy te fogyatékos vagy... Sérült a szemed... Ha te vétesz valamit, téged nem soroznak be katonának, de engem mi ment meg tőle? A legkisebb vétségért katonának visznek. Onnan aztán nem szabadulok többé! De te tűrnél egy kicsit, s hamarosan kiváltanálak. Esztendő se telik belé, s elmegyek a munkafelügyelőhöz. Fizetek neki, akármennyit kér. Ebben biztos lehetsz! Nem hagylak cserben! Hiszen együtt kerestük, amink van. Nem sajnálom én tőled!

Az idősebbiket Pantyelejnek hívták. Vajszívű legény volt. Az ingét is odaadta volna a rászorulónak. A fogyatékossága, meg az, hogy hibás volt a szeme, még csöndesebbé, szelídebbé tette. De mintha mégis erősebb meg okosabb lett volna a másiknál. Hanem mások előtt három szót se tud kinyögni. Csak hallgat.

Az öccsét, Kosztykát egészen más fából faragták. Nyomorúságos volt a gyerekkora, mégis olyan szép szál legénnyé serdült, hogy akár mutogatni lehetett volna. Sudár, markos legény volt... Egy hibája volt csak: veres volt a haja, nem is veres, de piros. Úgy is hívták a háta mögött: Veres Kosztyka. Természetre meg ravasz volt ez a Kosztyka. Akinek dolga akadt vele, mind az mondta: „Kosztykának nem lehet elhinni minden szavát. Egyszer sokat mond, máskor meg sokat elhallgat." Hanem a hízelkedéshez igen értett Kosztyka. Odatörleszkedett az emberekhez, mint a róka, olyan alattomosan.

Kosztyka egykettőre meggyőzte vajszívű bátyját. Úgy lett minden, ahogy ő akarta. A munkafelügyelő elengedte a száz rubelt, és Kosztyka másnap megkapta a felmentő írást, s még azt is kijárta, hogy a bátyjával elnézőn bánjanak. Pantyelejt meg távoli aranylelőhelyre küldte a munkafelügyelő.

— Igaza van az öcsédnek mondta neki —, ott kényelmesebben dolgozhatsz. Homokkal lesz dolgod ott is. Az emberek meg mindenütt egyformák, ami ott hiba, az itt is hiba.

Így intézte ezt Kosztyka. A maga szabadságát megváltotta, a bátyját meg eltétette az útból, jó messzire. A házikót meg a gazdaságot, persze, eszébe sem volt eladni. Csak színlelte ezt a szándékot.

Amint Pantyelejt elhajtották, Kosztyka is felkerekedett, ment az Aranyos-folyó vidékére. Hanem mihez kezdjen egyedül? Maga mellé kell vennie valakit. De félős dolog ez: még kiszivárog az arany híre, aztán majd elözönlik az emberek az aranytermő helyet. Végül mégis talált egy alkalmas embert, egy igen ostobát. Nagydarab ember volt, de esze kevés — még tízig se tudott számolni. Éppen ilyet keresett Kosztyka.

Munkához látott hát a kurta eszű emberrel, s akkor látta: elapadt az arany. Kereste a felszínen, kereste lejjebb, jobbra, balra, de hiába — eltűnt az arany. Itt-ott akadt csak egy-egy szemecske, azért lehajolni se volt érdemes. Elhatározta akkor Kosztyka, hogy átmegy a túlsó partra, s annak a nyírfának tövében ás, ahol utoljára szólt hozzájuk a kígyó. Itt talált is valamicskét, de nem annyit, mint régen Pantyelejjel. Kosztyka ugyan ennyinek is örült, mert úgy gondolta, hogy túljárt a kígyó eszén.

Látva Kosztyka szerencséjét, mások is megpróbálkoztak ezen a parton. Úgy látszik, azok is ezt a helyet szemelték ki. Egy hónap se telt bele, csak úgy nyüzsgött a part a sok embertől. Még idegenek is itt próbáltak szerencsét.

Az egyik bányászfaluban Kosztyka rajta feledte a szemét egy leányon. Vöröske volt az is, karcsú termetű, takaros. Aki ilyen teremtéssel él, annak sohase borul be. Kosztyka elég gyalázatosán bánt a leányfélével. Hajszálra úgy, mint a munkafelügyelők vagy maga az úr. A környéken sok lány mosakodott a könnyeiben Kosztyka miatt. Elébe akadt hát ez a bányászleány. Lecsapott rá Kosztyka, de rögtön le is forrázták.

A lány egészen fiatalka volt még, a ruhácskája szegényes, hanem a közelébe nem volt könnyű férkőzni. Eleven teremtés volt. Aki egy szót mondott neki, annak kettővel vágott vissza, s csak úgy csípett a szava.

Keserves lett Kosztyka élete, még az álom is elkerülte. A lány meg csak hitegette, bolondította.

— Feleségül jössz-e hozzám? — azt kérdi a lánytól. — Ha igen, megváltalak a jobbágysorból.

Nevetett a lány könnye csordultáig.

— Hiszen, ha veres nem volnál!

Szíven találta ezzel Kosztykát, a legény senkitől se tűrte el, hogy veresnek csúfolja. De most tréfára fordította a szót:

— Hát magad milyen vagy?

— Éppen azért nem merek hozzád menni — mondja a lány. — Magam vörös vagyok, te piros vagy — olyanok lennének a gyerekeink, mint a tűzláng.

Máskor meg Pantyelejt dicsérgeti. Ismerte azt is, találkozott vele, úgy mondta.

— Ha Pantyelej kérne, nyomban hozzámennék. Igen megkedveltem. Derék legény az. Ha csak fél szemére lát is, szépen tud nézni.

Azért beszélt csak így, hogy Kosztykát megbosszantsa. De Kosztyka elhitte minden szavát. Fenekedett magában a bátyjára, legszívesebben széttépte volna. Nem elégedett meg ennyivel a lány, még azt is megkérdezte tőle:

— Miért nem váltod meg a bátyádat? Élnétek együtt, mert csak magad vagy szabad, őt meg elküldetted oda, ahol a madár se jár.

— Nekem azt mondja Kosztyka nincs rá pénzem. Keresse meg ő maga a váltságdíjat!

— Hej, te szégyentelen! — azt mondja a lány. — Nem dolgozott-e Pantyelej éppen annyit, mint te? Még a szeme világát is majd elvesztette munka közben!

Úgy felmérgesíti Kosztykát az ilyen beszéddel, hogy az rárivall:

— Megöllek!

Visszavág a lány:

— Nem tudom még, holtomban mit teszek, de élve nem megyek feleségül vörös emberhez. Vörös is meg garázda természetű is — nincs annál rosszabb!

Így csipdesi Kosztykát, abban meg egyre gyűl az indulat. Odaadna a lánynak mindent, hogy az nyájasan pillantson rá, hogy vörösnek ne csúfolja. De a lány nem fogad el ajándékot... Még a legcsekélyebbet se. Hanem tovább mérgesíti a legényt, mintha tűt szurkálna bele.

— Tennéd inkább félre, hogy megválthasd Pantyelejt.

Kosztyka akkor elhatározta, hogy nagy mulatást csap, meghívja minden aranyásótársát.

Mondogatták, persze, az emberek: — Igen szilaj kedve lett ennek a mi Vörösünknek. Alighanem szerencsével jár. Arra kell ásnunk, amerre ő.

Ezt latolgatják, hanem azért az ingyen-mulatságban mindegyik részt vesz. Az a lány se vonta ki magát belőle. Még páros táncba is ment Kosztykával. Igen szépen tudta járni, úgy mondják. Kosztyka akkor már majdnem az eszét vesztette érte.

Amikor mindenkit részegre itatott, derékon kapta a lányt. Az ránézett jó erősen, úgy, hogy Kosztykának lehanyatlott a keze, remegni kezdett a lába, félelem fogta el. Megszólalt akkor a lány:

— Te szégyentelen, te Vörös, kiváltod-e Pantyelejt?

Kosztykát mintha leforrázták volna. Aztán iszonyú méregbe gurult.

— Eszemben sincs! — bömbölte. — Inkább megiszom az utolsó garasomat is!

— Jól van — felelte a lány —, a te dolgod. Csak tudni akartam. Akkor hát majd segítünk meginni!

És pörögve-forogva eltáncolt mellőle. Hajladozott a teste, mint a kígyóé, a szeme is olyan mereven nézett, egyet se pillantott. Attól fogva szinte minden héten nagy dorbézolást csapott Kosztyka. Pedig hát nem olcsó mulatság holtrészegre itatni vagy ötven embert. Méghozzá bő torkú nép a bányásznép! Aki vendégül hívja őket, nem szoríthatja a garast, mert kicsúfolják:

— Üres pohárból hörpölgettem a Kosztyka lakomáján. Egy hétig sajgott utána a fejem. Ha legközelebb vendégül hív, viszek magammal két üveg itókát. Úgy jobb lesz.

Igyekezett hát Kosztyka, hogy a lakomán bőséggel legyen bor s egyéb. Félretett pénzecskéjét egykettőre elverte, aranyat pedig nemigen talált mostanában. Sovány lett megint a homok, alig ért valamit. Még a társa, a kurta eszű ember is azt mondta:

— Baj van, gazdám. Alig csillog valami a rostában.

Az a lány is egyre bosszantgatta:

— Miért lóg az orrod, Vörös? Elkopott a csizmád sarka, s nem telik foltra?

Látja Kosztyka már régen, hogy a vesztébe rohan, de mégse tudta fékezni a természetét. „Várj csak — gondolta —, majd megmutatom én neked, hogy telik-e foltra, vagy nem

Jócskán volt még aranya Pantyelejnek meg neki. Biztos helyre elásták, a kertjük végében, a legfelső földréteg alá, két ásónyom mélyre. Homok volt ott meg agyag... Oda rejtették az aranyukat. Jól megjegyezték a helyet, kimértek pontosan mindent. Nem találna rá még a bányaőrség sem. Ha mégis ráakadnának, azt mondanák: „Termésarany. Nem is tudtuk, hogy ily közel vagyunk hozzá. Milyen messzire jártunk érte, s lám, itt van a kertünk végében!"

Az ilyen föld alatti kincstár a legbiztosabb, csak megközelíteni vesződséges, meg folyton szemmel kell tartani. De ők ügyesen elrendezték. A fürdőházikó mögé bokrokat ültettek, köveket raktak halomra. Egyszóval, jól körülkerítették.

Megvárt Kosztyka egy jó sötét éjszakát, s kiment, megkereste föld alatti kincstárát. Kiemelte, ahol kellett, a felső réteget, sajtárba kotorta a homokot, és besurrant vele a fürdőbe. Oda már előbb vizet készített. Becsukta a kisablakot, világot gyújtott, mosni kezdte a homokot, de abban bizony nem talált egy szem aranyat se. Meresztette a szemét — hát ez mi? Talán tévedett. Kiment újra. Összekotort minden homokot, belehányta egy másik sajtárba — most se látta az aranynak színét se. Most már az óvatosságról is megfeledkezett — fogta a lámpást, azzal ment vissza a gödörhöz. Jól megnézte lámpavilág mellett. Rendben talált mindent. Ott ásott, ahol kellett. De azért csak nekiállt újra. Azt gondolta, talán nem ásott elég mélyre. Harmadszorra talált valamicskét, de csak egészen keveset. Még mélyebbre nyomta az ásót, de hiába: itt-ott csillogott csak egy-egy apró aranyszemecske. Erre elvesztette a fejét. Nekilátott, mély üreget ásott, mint a lelőhelyeken. De elég mélyre nem áshatott, mert kőrétegbe koccant az ásója. Megörült ennek Kosztyka: a kígyó, amelyik elvitte az aranyat, a kőrétegen talán nem tudott áttörni. Itt kell hát lennie valahol az aranynak. Aztán egyszer csak észbe kapott: „Ezt nem lophatta el más, csak Pantyelej!"

Még végig se gondolta, hirtelen ott termett a lány. Még sötét volt, de a lányt olyan tisztán látta Kosztyka, mint világos nappal. Ott állt előtte sudár egyenesen, a gödör szélén, s erősen a szemébe nézett.

— Tán elvesztettél valamit, Vörös? A testvéredre gyanakodol? Ne félj, annak lesz is aranya, de te csak nézed majd.

— Hát téged ki hívott?

Elkapta a lány lábát, s teljes erejéből magához rántotta a gödörbe. A lány lába elvált a földtől, de csak állt tovább sudáran. Aztán még jobban kihúzta magát, elvékonyodott a teste, rézsiklóvá változott, áthajolt Kosztyka vállán és lesiklott a hátán. Megdermedt a legény, amikor érezte, hogy kígyófarok siklik ki a kezéből. A kígyó feje hozzáütődött a kövekhez, s olyan szikrák ugrottak ki belőle, hogy belékáprázott a szem.

Átcsusszant a kígyó a kőrétegen, s amerre siklott, mindenütt arany izzott a nyomában, hol cseppekben, ahol egész göröngyökben. Tenger sok arany. Kosztyka, amint megpillantotta, csak eldőlt, s a fejét belevágta a kövekbe. Ott talált rá másnap az anyja. Úgy látszott, nem is

ütötte meg olyan nagyon a homlokát, hanem valami mégiscsak megölte Kosztykát.

A temetésre Pantyelej is hazaérkezett. Hazaengedték.

Amikor a kert végében meglátta a gödröt, nyomban megsejtette, hogy az arannyal történhetett valami. Nyugtalan lett. Hiszen abban reménykedett, hogy azzal az arannyal váltja majd meg magát. Akármennyi rosszat hallott Kosztykáról, mégis bízott benne, hogy nem hagyja cserben. Odament, hogy megnézze a gödröt. Amint fölébe hajolt, halvány csillogást látott a gödör alján. Megnézi jobban — hát a gödör fenekén kerek ablakocska világol. Vastag üvegből van, s aranyösvénykét látni az üvegen keresztül. Egy szép leány tekint föl Pantyelejre. Vöröske a haja, a szeme meg fekete, de olyan, hogy félni kezd, aki belenéz. De a lány nyájasan mosolyog, s ujjával az aranyösvénykére mutat, mintha azt mondaná: „Vedd el, ez mind a tiéd! Ne félj!" Ezt mondja a szeme, mert szót egyet se ejt. S azzal ki is lobbant a fény.

Megijedt Pantyelej, először azt gondolta, kísértetet lát. Aztán nekibátorodott, leereszkedett a gödörbe. Nem talált az alján semmiféle üveget, hanem akkor látta, hogy a fehér kő nem más, mint kvarc. A kincstári lelőhelyeken ilyenfajta kövekkel volt dolga, hát ismerte a természetüket, tudta, hogyan kell fejteni. Most azt gondolta:

„Megpróbálkozom. Lehet, hogy itt csakugyan arany van."

Szerszámokat vitt oda, és fejteni kezdte a követ azon a helyen, ahol az aranyösvényeket látta az imént. Csakugyan: arany csillogott a kövek között, s nem is szemekben, de jókora cseppekben. Egész fészkek voltak. Gazdag aranytermő érre bukkant Pantyelej. Ki is ásott estére jó sok színaranyat. Először nagy titokban Pimenovhoz ment, aztán beállított a munkafelügyelőhöz.

— Így meg így van a dolog, szeretném megváltani magamat.

Azt feleli a munkafelügyelő:

— Jól van. De most nem érek rá. Gyere reggeltájban.

Majd beszélünk róla.

Abból, ahogy Kosztyka szórta a pénzt, sejtette a munkafelügyelő, hogy jócskán lehet pénze. Most hát azt forgatta a fejében, hogy jól megszorítja Pantyelejt, és minél több pénzt csikar ki tőle. Csakhogy, Pantyelej szerencséjére, éppen akkor toppant be a bányavezetőség küldönce.

— Futár érkezett. Holnap megjön a bánya ura. Az a parancsa, hogy a Sugár-patakon minden pallót meg kell erősíteni.

A munkafelügyelő megijedt, hogy még kicsúszik a kezéből a jó zsákmány, s azt mondta Pantyelejnek:

— Fizess ötszáz rubelt. Az írást négyről állítom ki.

Így nyert rajta száz rubelt. De Pantyelej nem bánta.

„Tiéd a konc kutya — gondolta —, úgyis megfulladsz nemsokára."

Pantyelej szabad ember lett. Ásogatott még egy keveset a kert végi gödör környékén. Aztán abbahagyta az aranyásást.

„Anélkül — gondolta — nyugodtabb lesz az életem."

Úgyis lett. Gazdálkodni kezdett Pantyelej, nem túlságosan sok földön, de megélt belőle. Egyszer történt csak nagy dolog vele. Amikor megházasodott.

Mondtuk már, hogy Pantyelej félszemű ember volt. Nem válogatott sokat a leányok között, egy békés természetű, szegény lányt vett feleségül. Nem is csaptak nagy lakodalmat.

A menyegző utáni napon ránézett a menyecske a jegygyűrűjére, s azt gondolta: „Nem merem én ezt viselni! Milyen széles, drága gyűrű! Igen sokat érhet! Még elveszíteném." Mondta is az urának:

— Kár volt ennyi pénzt költened. Mennyiért vetted a gyűrűt?

— Ne gondolj vele mondta Pantyelej —, akármennyibe került, már ez a szokás. Különben másfél rubel volt az ára.

— Amíg élek mondta az asszony , el nem hiszem.

Ránézett Pantyelej a gyűrűre, s akkor látta csak, hogy az másik gyűrű, nem az, amit ő vett. Megnézte akkor a magáét — az sem a régi volt. Még két fekete kövecske is villogott benne, úgy égett, mint egy fekete szempár.

Pantyelejnek erről a gyűrűről nyomban az a lány jutott eszébe, aki az arany ösvénykét mutatta neki a kövek között. De a feleségének nem szólt róla.

— Minek nyugtalanítanám!

A menyecske nem viselte azt a gyűrűt, vett magának helyette egy olcsót. A férfiembernek meg minek gyűrű? Pantyelej viselte egy-két napig, aztán lehúzta az ujjáról.

A bánya népe csak Kosztyka halála után kapott észbe:

— Hol van a mi táncos lábú leánykánk?

A lánynak nyoma veszett.

Kérdezősködtek egymástól az emberek, legalább annyit akartak megtudni, hová való a lány. Az egyik azt mondta, a szomszéd faluból való, a másik, hogy a Márványhasadék vidékéről. Mindenki mást mondott... A bányásznép ma itt van, holnap ott... Nemigen jegyzik meg, hogy ki ija-fia a társuk. A vörös hajú lányról se sokáig beszéltek.

De az Aranyos-folyó környékén még hosszú ideig találtak aranyat.

LIDÉRC ANYÓ KÚTJA

Élt egyszer egy Ilja nevű legény. Olyan egyedül volt, mint az ujjam: sorra eltemette minden rokonát. Mindegyiktől örökölt valamit: apjától erős karját, anyjától szép fogait és ékes beszédét, nagyapjától egy csákányt meg egy ásót, nagyanyjától pedig jó emlékezőképességet.

Furfangos öregasszony volt az anyó. Az utcán összeszedegette a tollat, hogy unokájának vánkost készíthessen örökségül, de már nem tudta teletömni. Halála óráján magához intette az unokáját, és azt mondta neki:

— Látod-e, Ilja, mennyi tollat összegyűjtött nagyanyád! Majdnem egy teli rostával. S hozzá micsoda tollat! Hajszálra egyformák: finomkák, tarkák, ránézni is gyönyörűség! Ne felejtsd el — hasznát veszed még.

Ha majd megházasodol, s az asszony vánkost hoz a házadba, nem kell szégyenkezned: neked is van vánkosod, az öreganyádtól maradt rád. De ne azt tekintsd, hoz-e vánkost az asszony, vagy nem. Ha hoz, jól van, ha nem hoz, úgy is jó. Vidáman élj, dolgozz derekasan, jó alvás esik a szalmán is, azon is álmodhatsz szépet.

Ha rossz gondolatokat nem forgatsz a fejedben, semmitől se kell tartanod, sima lesz az életed útja. Megvidámít a nappal, dajkálgat a sötét éjszaka, gyönyörködtet a piros napocska.

De ha a rossz gondolatok fészket vernek a fejedben, bizony keserves lesz az életed.

— Miféle rossz gondolatokról beszélsz, nagyanyó? — azt kérdi Ilja.

— Azokról, amik a pénz meg a gazdagság körül járnak. Mert azoknál nincs rosszabb. Csak kínszenvedés meg szomorúság születik belőlük. Aki tisztességben él, az nem hogy vagyont nem gyűjthet, de még egy vánkosra való tollat is nehezen tud összeszedegetni.

— Hogy van ez? — kérdi Ilja. — Hát a föld kincsei? Az aranyrögök? Azokat nem számítod. Hiszen megesik néha, hogy...

— Megesik, igaz, de nem biztos dolog az: kemény göröngy, amikor találják, de porrá omlik az ember kezében, csak bajt zúdít rá. Eszedbe se vedd, ne háborítsd magad vele. A föld kincsei csak egyszer tiszták és maradandók, úgy beszélik. Akkor, amikor Lidérc anyó szép hajadonná változik, és a maga kezecskéjéből adja a kincseket az embernek.

De Lidérc anyó csak ügyes, bátor és tisztaszívű embernek ad a kincsekből. Senki másnak. Jól jegyezd meg, amit mondtam, Ilja, ezt hagyom örökül neked.

Ilja a nagyanyja fölé hajolt.

— Köszönöm, nagyanyám, a tollat, s még inkább a jó tanácsot. Nem felejtem el soha.

Hamarosan meghalt a nagyanyó. Egyszál magára maradt Iljuska, apja is, fia is tulajdon magának. Összeszaladtak, persze, a siratóasszonyok, kikísérték a halottat a temetőbe. Ezek a vénasszonyok nem puszta kedvtelésből sürgölődnek a halottak körül. Kifürkésznek, kiszimatolnak a halottas házban mindent. Kézen-közön el is tűnt nagyanyó minden vagyonkája. Amikor Ilja hazatért a temetőből, csak a csupasz falakat találta. Az maradt csak neki, ami rajta volt: hitvány darócköpenyege meg a sapkája. Valaki még a nagyanyó tollait is megáhította: kimarkolta a rostából, hazavitte. Három pihécske maradt

csak benne, ami megakadt a rosta lyukaiban. Egy fehér, egy fekete meg egy veres kis pihetoll.

Sajnálta Ilja, hogy nem menthette meg egyetlen örökségét.

„Legalább ezt a három tollat illendő helyre kell tennem — gondolja. — Mennyit fáradt érte nagyanyám! Én meg semmibe vegyem?"

Felvett a földről egy szál kék fonalat, szorosan összekötötte a három tollacskát és a sapkája mellé tűzte.

„Itt lesz a legjobb helyen. Valahányszor fölteszem vagy leveszem a sapkámat, eszembe jutnak nagyanyám utolsó szavai. Biztosan hasznát veszem majd az életben a tanácsnak. Mindig az eszembe tartom."

Fejébe csapta a sapkáját, magára kanyarította a daróc-köpenyeget, aztán elindult drágaköveket keresni. A házikó ajtaját csak éppen betámasztotta, mert mit féltett volna? Nem maradt ott más, mint az üres rosta, aztán nem is igen téved be oda senki.

Mire legénnyé serdült Ilja, hat vagy hét esztendőt töltött kincskereséssel. Hiszen akkor, a régi időkben, alig zsendült a legényke, már munkára hajtották. A mi Iljánk is munkában cseperedett föl.

Ismerte a környéket, akár a tenyerét. Sok drágakő volt arrafelé. A folyó párján, azt mondták, egészen a Fehér Kőig keresték a drágaköveket. Azt gondolta hát Ilja:

„Átvágok a mocsáron. Forró napok járják. Hátha kiszáradt a mocsár és átereszt. Megtakarítok egy jó darab utat."

Úgy is tett, ahogy kigondolta. Nekivágott az erdőnek, s ment egyenesen. Eleinte könnyű volt az út, de később eltörődött Ilja, letévedt az ösvényről. Nem is lehet a zsombékok hátán egyenesen haladni! Erre térnél, amarra vezetnek a zsombékok. Ugrált Ilja egyikről a másikra, ugrált verejtéke szakadtáig. Végre kiért egy kis tisztásra. A tisztás közepén lapály. Ürömfű meg cirok zöldell rajta. Körös-körül kis halmok, rajtuk kiégett fenyők. Látta Ilja: száraz vidékre ért. Csak az volt a baj, hogy nem tudta, merre vegye útját. Nem látta még soha ezt a tisztást, pedig eleget járt errefelé.

Egyenesen folytatta az utat, a dombok felé indult. Ment, ment, egyszer csak kerek kis víztükröt pillantott meg a tisztás közepén. Mintha forrás buggyant volna elő, de nem látszott az alja. Tiszta volt a víz, csak a tetején lebegett egy kékes pókháló, pókocska gubbasztott rajta, az is kék.

Megörült Ilja a víznek, félrehárította a hálót, inni akart egy jót. Amint a víz fölé hajolt, nyomban a mellére esett a feje, és szörnyű álmosság szállta meg. Kis híja, hogy bele nem fordult a vízbe.

„Lám — gondolta —, hogy elfárasztott a járás! Úgy látom, pihennem kell egy órácskát."

Fel akart tápászkodni, de nem tudott. Valahogy mégis felkúszott a domboldalra. Feje alá gyűrte a sapkáját, és elnyúlt a fűben. Egyszer csak mit lát: öreganyóka emelkedik ki a víz kerek ablakából. Termetre alig nagyobb három arasznál. Kék a ruhája, kék a fejkendője, kék a teste is, és olyan soványka, hogy félő, ha szél támad, felkapja az öreg-anyót. De a szeme fiatal, persze az is kék, és olyan nagy, hogy alig hihető: elfér az arcán.

Nézte az anyóka a legényt, és feléje nyújtotta a karját.

Ahogy kinyújtotta, nőni kezdett, hosszabbodni. Már-már elérte a legény fejét. Áttetsző a karja, mint a kékes köd, nem látszik erősnek, mégis megijedt tőle Ilja. Tovább akart kúszni, de nem futotta az erejéből.

„Legalább elfordulok — gondolta —, hogy ne lássam." Elfordította a fejét, s az orra éppen a tollak közé talált. Tüsszögni kezdett tőle. Tüsszögött, tüsszögött, már az orra vére is eleredt, de nem tudta abbahagyni. De arra jó volt, hogy a feje megtisztult tőle. Felkapta akkor Ilja a sapkáját, és talpra ugrott. Az öreganyó még mindig ott állt azon a helyen, és reszketett dühében. Most Ilja lába felé nyújtotta a karját, magasabbra nem tudta emelni. Sejtette már Ilja, hogy odalett a vénasszony tudománya: őrajta nem fog az ereje. Tüsszögött még néhányat, kifújta az orrát, aztán csúfondárosan kérdezte:

— Mérgelődöl, csoroszlya? Úgy látszik, nem vagyok neked való falat!

Azzal odábbállt. Megszólalt akkor az anyóka, de olyan üde, csengő hangon, mint egy fiatal leány:

— Korai még örülnöd. Ha legközelebb erre tévedsz, nem viszed el ép bőrrel.

— Engem ugyan nem látsz itt többet! — válaszolja Ilja.

— Hohó, megijedtél, megijedtél! — örvendezett gonoszul a pöttöm vénasszony.

Zokon vette ezt nagyon Ilja. Megállt és azt mondta:

— Jól van. Ha így, hát azért is eljövök. Vizet akarok meríteni a kutadból.

Vihogott a vénasszony, és tovább ingerelte a legényt.

— Nagyszájú kérkedő vagy! Jobban tennéd, ha megköszönnéd nagyanyádnak, amiért épen viszed el a bőrödet! Nem született még olyan ember, aki ebből a kútból vizet meríthetett volna.

— Majd elválik, született-e — felelte Ilja.

Az öreganyó tovább fújta a magáét:

— Szájhős vagy te, szájhős! Hiszen közel se merészkedel, hogy akarsz vizet meríteni? Csak a fecsegéshez értesz! Vezess ide másokat! Bátrabb embereket!

— Azt ugyan nem éred meg — kiáltja Ilja —, hogy másokat vezetgessek hozzád! Hallottam rólad, jóféle, és tudom, hogy ártasz az embereknek!

A vénasszony csak azt fújta:

— Nem mersz eljönni, nem mersz! Hogy is mernél! Különbek se mernek!

Azt mondta akkor Ilja:

— Jól van, majd meglátod. Vasárnap, hajó szél lesz, vendéged leszek.

— Minek neked a szél? — kérdi az aprócska öregasszony.

— Idejében megtudod. Csak el ne felejtsd!

— Attól ne félj! — kiáltja a vénasszony. — Ügyes legény vagy, azt látom, de mégis az enyém leszel. Hiába bízol a szélben meg a nagyanyád tollaiban! Nem segítenek rajtad!

Így zúdította Iljára a mérges szavakat. Tovább-ballagott Ilja. Jól megjegyezte magának az utat, s azt gondolta magában:

„Ilyen hát a Lidérc anyó. Olyan, mintha csak hálni járna belé a lélek, a szeme igéző, mint a szép leányé, hangja is fiatal, szinte muzsikál. Megnézném szívesen, hogyan változik szép hajadonná."

Sokat hallott már Ilja Lidérc anyóról. Nemegyszer beszéltek róla az emberek. Egyszer messzi mocsárban, ahol a madár se jár, másszor régi, beomlott kút közelében botlottak az emberek Lidérc anyóba. Kincset rejt a hely, ahol üldögél. Aki e vénasszonyt elkergeti a helyéről, arannyal meg drágakövekkel teli kút nyílik meg előtte. Vehet belőle az ember, amennyit csak elbír. Sokan indultak már el az anyó keresésére, de vagy üres kézzel tértek haza, vagy ott pusztultak.

Este volt, amikor Ilja visszatért a bányába. Rátámadt nyomban a mester.

— Hol voltál ilyen sokáig?

Megmondta Ilja: így meg így történt, a nagyanyját temette el. Szégyellte magát a mester, de azért újabb okot keresett, hogy kötekedhessek.

— Hát azok a tollak, mit keresnek a sapkádon? Minek örömére tűzted oda?

— Ezt hagyta rám a nagyanyám — válaszolta Ilja. — Hogy rá emlékeztessen, azért tűztem a sapkámba.

A mester meg a körülötte állók nagyot nevettek a különös örökségen, de Ilja folytatta:

— De ezeket a tollakat nem adnám oda az úr minden drágakövéért sem. Mert nem közönséges tollak ezek, hanem bűvös erejűek. Ez a fehér: fényes nappalra való, csöndes éjszakára ez a fekete, a piros meg: hajnalhasadásra.

Persze, tréfára vették. Csak egy legény nem: Kuzka. Egykorú lehetett Iljával, még a nevük napja is egy hónapban volt, de semmi egyébben nem hasonlítottak egymáshoz. Ez a Kuzka igen vékonypénzű legény volt. Az ilyenfajta okosabban teszi, ha inkább otthon keres valami könnyebb munkát. Ennek a legénynek már régóta fájt aranyra a foga, egyre azt leste, nem bukkan-e egy jókora aranyrögre: haza hogyan vinné, az már nem okozott gondot neki. Mert ez a Kuzka mestere volt annak, hogyan kell a másét zsebbe süllyeszteni. Csak félrepillant valaki, és ő már elemeli, amit tud, aztán kereshetik. Egyszóval tolvaj természete volt. Ennek köszönhette a sebhelyet is az arcán. Az egyik kincskereső ásója hagyott nyomot rajta. Elcsúszott az éle, de az emléke ottmaradt a legény orrán: kettéhasította egész hosszában.

Ez a Kuzka erősen irigykedett Iljára. Markos, szép szál legény volt Ilja, eleven meg vidám, s csak úgy égett a munka a keze alatt. Ha végzett a dolgával, jó étvággyal evett, aztán nótára gyújtott, még táncolt is. Ilyen legénnyel bizony nem vetélkedhet Kuzka, ha se nem erős, se nem vidám természetű, s ráadásul folyton forgat valamit a fejében. Csakhogy Kuzka másképp magyarázta a dolgot.

„Valami varázsigét tud ez az Ilja, nem lehet ez másképp. Azért olyan szerencsés, s a munkában fáradhatatlan."

Amikor Ilja szót ejtett a tollairól, Kuzka megjegyezte magában: „Lám — azokban van Ilja bűvös ereje."

Hogy mit tett, kitalálhatjátok: még azon az éjszakán ellopta a három tollat.

Kereste Ilja másnap a tollait — ugyan hová tűntek? Azt gondolta, véletlenül elhullatta őket. Keresni kezdte mindenütt. Nevettek rajta a többiek.

— Meghibbantál, te legény! Parányi kis pihéket keresel itt, ahol annyi láb tapos? Biztosan beletiporták a porba. De mit is keresed azt a három kis tollat?

— Hogyne keresném! Az volt az egyetlen emlék a nagyanyámtól.

— Az emléket — mondják neki — a fejben tartja az ember, vagy más biztonságos helyen, nem a sapkájába tűzve.

Elgondolkodik Ilja a beszéden — bizony igazat szóltak. Nem is keresi tovább a tollait. Az, hogy tolvaj kaparintotta meg, eszébe se jutott.

Nagy volt a gondja Kuzkának: Ilját ügyelgette, hogy fordul a szerencséje most, hogy a nagyanyja tollait elvesztette. Kileste, hogy Ilja fogott egy merítőlapátot, és betért az erdőbe. Utána lopakodott Kuzka, mert azt gyanította, hogy rejtett drágakőre bukkant Ilja. De nem látott semmi ilyet, hanem azt látta, hogy Ilja fogja a merítőkanalat és rákötözi egy rúdra. Lehetett ez a rúd négy öl hosszú. Kincskeresésre nem alkalmas jószág az ilyen. Minek hát akkor? Lesett Kuzka, majd kinézte a szemét.

Őszre járt már, kemény szelek fújtak. Szombaton, amikor véget ért a munka, Ilja nekivágott az útnak. Kuzka meg dehogy szalasztotta el ezt az alkalmat! Még alig virradt, odalopakodott, ahova Ilja a rúdra kötözött merítőlapátot elrejtette. Sokáig kellett várnia, de hát tudjuk, milyen szemfülesek a tolvajok. Kiböjtölik, amíg elalszik nemcsak a gazda, de még a kutya is. Reggel Ilja megkereste a rejtekhelyet. Fogta a merítőkanalat, és felsóhajtott:

— Hej de kár, hogy azok a tollak elvesztek! Pedig jó szél van. Ha már reggel így fütyül, délre majd tombol.

Az ám, olyan erős a szél, hogy csak úgy nyög belé az egész erdő. Elindult Ilja az egyszer megjárt úton. Kuzka utána oson, örvendezik magában:

„Lám, a tollaid! Szóval azok mutatják meg az utat a kincshez!"

Sokáig kellett mennie Iljának az úton, s közben egyre gyöngült a szél. Mire a tisztásra ért, már el is ült: levél se rezdült. Látja Ilja: ott ül ám a vénasszony a kút szélén, várja már, és csengő hangon kiáltja:

— Itt a híres vitéz! Elvesztette a nagyanyja tollait, cserbenhagyta a szél is. Mitévő leszel most! Fuss haza, és lesd a szelet! Talán még visszajön!

Nem közeledik Iljához, a karját se nyújtja feléje, de a kút fölött sűrű, kék köd van, úgy borul a víztükörre, mint valami sapka. Fogta magát Ilja, s a dombtetőről leemelte a hosszú nyelű merítőkanállal a köd-sapkát. Lekiáltott:

— Vigyázz magadra, te nyomorult boszorkány! Nehogy agyoncsapjalak véletlenül!

Megmerítette a kanalát. Érezte, hogy nehéz. Alig tudta felhúzni. Nevet a vénasszony, kivillantja fiatal fogait.

— Látom, hogy húzod-vonod a merítődet! Meglátjuk, sokat iszol-e a vizemből.

Így bosszantgatta a legényt. Érzi Ilja, hogy valóban nehéz az a víz. Igen megmérgesedett.

— Idd meg — kiáltja —, idd meg magad!

Összeszedte minden erejét, felhúzta a kis merítőkanalat, s a csoroszlyára akarta loccsantani a vizet belőle. Az félreugrott, Ilja utána. Továbbszökkent a vénasszony. Akkor kettétörött a rúd, s a víz a földre ömlött. Nevet a boszorkány.

— Kötözted volna gerendára!... Az erősebb!

Megfenyegeti dühösen Ilja.

— Várj csak, nyomorult! Megfürdetlek még!

Azt mondja akkor a vénasszony:

— No, hát nem bánom. Elég a bolondozásból. Látom, ügyes és vakmerő legény vagy. Gyere el teliholdkor, amikor akarsz. Megmutatok neked minden kincset. Vihetsz belőle, amennyit bírsz. Ha nem vagyok idefönn, kiáltsd ezt: „Nincs nálam merítőkanál!" és meglesz, amit kívánsz.

— Azt szeretném látni — feleli Ilja —, hogyan változol szép hajadonná.

— Látod majd, ha eljön az ideje — vihogott az öreganyó, kivillantva megint fehér fogait.

Kuzka jól látott mindent, tisztán hallott minden szót.

„Elfutok a bányába — döntötte el magában —, s hozok jó sok kosarat. Csak Ilja meg ne előzzön!"

Eliramodott. Ilja meg a dombok között igyekezett hazafelé. Zsombékról zsombékra szökdelve, átvergődött az ingoványon. Odahaza újabb meglepetés érte most már a nagyanyó szitájának is lába kelt.

Elcsodálkozott Ilja — hát ezt ugyan ki áhította meg? Betért a barátaihoz, elbeszélgetett velük, aztán visszament a bányába, de nem az ingoványon át, hanem a rendes úton ment, ahol más.

Eltelt vagy öt nap, de Iljának nem ment ki a fejéből, amit a vénasszony mondott neki. Munka közben is azt hallotta, álmában is az kísértette. Látja a kék szempárt, hallja a csengő hangot:

„Gyere el teliholdkor, amikor akarsz."

Végül elhatározta:

„Elmegyek, legalább megnézem, milyen kincseket rejt a föld. S talán azt is megláthatom, hogyan változik a vénasszony szépséges hajadonná."

Éppen akkoriban kezdett telni a hold, világosabbak lettek az éjszakák. Egyszer csak suttogni kezdtek a bányában:

Kuzkának nyoma veszett. A mester ügyelő embereket küldött utána az erdőbe, nem lelték ott sem. Keresték itt is, ott is hiába. Mindenki azt gondolta magában: „Ha tolvaj vész el, nem kár érte." Abba is hagyták a keresést hamarosan.

Amikor kikerekedett a hold, útra kelt Ilja. Kiért a tisztásra. Körülnézett — nem látott senkit. Mégsem ereszkedett le a dombtetőről, onnan szólt le csöndesen:

— Nincs nálam merítőkanál!

Alighogy kimondta, előtte termett a pöttöm vénasszony, s nyájasan szólította:

— Örülök, hogy eljöttél, kedves vendég. Rég várok rád. Jöjj, s vigyél el annyi kincset, amennyit elbírsz.

Kinyújtotta a karját, s mintha valami födelet emelt volna le a kútról. Drágakövek sokasága tárult fel a legény előtt. Színig tele volt velük a kút. Szerette volna Ilja közelebbről megnézni a sok drágaságot, de csak ottmaradt a dombtetőn. Pedig sürgette a vénasszony:

— No, hát mért nem jössz közelebb? Végy, mondom, amennyi a kosaradba belefér!

— Kosaram nincs azt mondja Ilja —, különben is: másképp mesélte ezt nekem a nagyanyám. Azt mondta, csak az a kincs tiszta és maradandó, amit magad adsz az ember kezébe.

— Lám csak, milyen válogatós! Még a kezébe is adjam! No, hát legyen, ahogy kívánod!

Alighogy ezt kimondta, kékes ködoszlop szállt fel a kút mélyéből. Szépséges szép hajadon lép elő a ködoszlopból, ruhája pompás, mint egy királynőé, termete, mint a sudár fenyő. Aranytálcát tart a kezében a szépséges leány, a tálcán nagy halom aranypor, drágakő, aranyrög, jó cipó nagyságú. Odalép a lány Iljához, meghajol előtte és feléje nyújtja a tálcát.

— Fogadd, derék legény.

Ilja a bányában nőtt emberré, dolgozott az aranymérőben is, tudta, hogy mérik az aranyat. A tálcára pillantott és odaszólt a vénasszonynak:

— Csúfot akarsz űzni belőlem? Ember nem bírhat el ilyen súlyt.

— Nem fogadod el? — kérdezte a lidérc.

— Eszemben sincs!

— No, hát legyen, ahogy akarod! Majd adok mást — felelte.

Egy szempillantás alatt eltűnt az aranytálcás hajadon. Kék köd gomolyodott fel megint a kútból. Most egy másik leány bontakozott ki belőle. Ez alacsonyabb volt az előbbinél. Szép volt ez is, ruhája, mint a gazdag kalmár asszonyoké. Ezüsttálcát tartott a kezében, a tálcán egy halom drágaság. Ezt a tálcát sem fogadta el Ilja. Azt mondta:

— Nem bírhat el ember ekkora súlyt, meg aztán: ezt se a tulajdon kezeddel adod.

Felkacagott az anyóka, olyan volt a nevetése, mint egy fiatal lányé.

— Nem bánom hát, legyen, ahogy akarod. Kedvedet töltöm, s a magamét is. Csak aztán meg ne bánd. No, hát várj.

Ahogy kimondta, nyomban eltűnt az ezüsttálcás lány is, meg ő maga is. Állt, álldogált Iljuska — nem látott senkit. Már majdnem elunta a várakozást, amikor megzizzent mellette a fű. Arra fordult Iljuska. Egy gyönyörű hajadon közelgett feléje. Olyan volt, mint egy földi leány, termetre is akkora. Lehetett vagy tizennyolc esztendős. Kék a ruhácskája, kék a fejkendője, lábán kék saru. Szép volt ez a lány, olyan szép, hogy elmondani sem lehet. Tündöklő csillag a szeme, szép ívű a szemöldöke, ajka, mint a málna, kondor szöghaja vastag fonatban átvetve a vállán, kék szalag van beléfonva.

Megáll a szépséges lány Ilja előtt, és azt mondja:

— Fogadd hát, Ilja, a tiszta szív ajándékát!

A nagyanyó öreg rostáját tartja fehér kezecskéjében, azt nyújtja a legény felé. Erdei bogyóval van tele az a rosta: szamócával, kökénnyel, gyalogszederrel, fekete ribizkével, kék berkenyével. Van közöttük mindenféle, színig telve velük a szita. A halom tetején három toll. Fehér

az egyik, fekete a másik, veres a harmadik. Kék fonál köti őket szoros csokorba.

Elveszi Ilja a rostát, s csak áll, mint a kuka, nem tudja kitalálni semmiképpen, honnan termett elébe ez a lány, hol talált késő ősszel ennyi erdei bogyót. Megkérdi végül:

— Ki vagy te, szépséges leány? Mi néven tiszteljelek?

Elmosolyodik a lány, s azt feleli:

— Az emberek Lidérc anyónak hívnak, de az ügyesek, bátrak és tiszta szívűek előtt így mutatkozom, mint ahogy most látsz. Ritkán esik ilyesmi.

Akkor ébredt rá Ilja, kivel van dolga. Megkérdezte:

— Hát ezeket a tollakat hol találtad meg?

— Úgy volt az — felelte a lány —, hogy az a tolvaj Kuzka eljött ide kincset szerezni. Maga bennveszett a kútban, elsüllyedtek a kosarai is, de a te tollaid felszálltak a víz színére. Tiszta szívű legény lehetsz.

Hallgatott Ilja, nem tudta, hogy folytassa a szót. A lány is szótlanul álldogált előtte, a hajába font szalagot babrálgatta. Aztán megszólalt:

— Úgy ám, kedves Ilja! Én vagyok a Lidérc anyó. Mindig öreg és örökké fiatal. Ennek a vidéknek kincseit őrzöm az idők végezetéig.

Megint hallgatott egy darabkát, aztán megkérdezte:

— No, kigyönyörködted-e már magadat? Elég már, hallod, mert még rólam álmodol!

Sóhajtott egy nagyot, s a legény szívébe mintha éles kés hasított volna. Mindent odaadott volna érte, ha húsból-vérből való leánnyá változott volna a szépséges hajadon. De már az el is tűnt.

Sokáig álldogált még ott Ilja. A kút mélyéből felgomolydult köd szétterült az egész tisztáson, s a legény csak akkor indult hazafelé. Virradt már, mire hazaért. Alighogy belépett a házba, elnehezült kezében a rosta, kiszakadt az alja, és drágakövek meg aranygöröngyök gurultak szét a földön.

A kincsen Ilja takaros házat épített, lovat is szerzett, de a házasodásra nem tudta rászánni magát. Egyre az a lány járt az eszében. Kerülte a szemét az álom. Nem segítettek rajta a nagyanyó tollai sem. Felsóhajtott sokszor:

Hej, nagyanyám, nagyanyám! Arra megtanítottál, hogyan szerezhetek kincset Lidérc anyótól, de hogy a szomorúságot hogyan kell elhessegetni, azt nem mondtad meg. Talán magad se tudtad.

Sokáig emésztette magát, végül azt gondolta:

„Jobb annak a kútnak a fenekén, mint ebben a gyötrelemben."

Elment a mocsárba, de a nagyanyja három tollat mégis magával vitte. Akkor érett éppen a szamóca. Kijártak érte az emberek az erdőbe.

Alig fordult be Ilja az erdőbe, leánysereg jött vele szemben. Tízen lehettek, jól megszedték már a kosárkáikat. Mellettük, elmaradozva, egy szépséges leányka lépeget. Tizennyolc esztendős körüli. Kék a ruhácskája, kék a fejkendője. És olyan szépséges szép, hogy azt elmondani sem lehet. Szép ívű a szemöldöke, tündöklő csillag a szeme, az ajka, mint a málna, kondor szöghaja vastag fonatban átvetve a vállán, kék pántlika beléfonva.

Egyszóval szakasztott mása a szépséges hajadonnak. Abban különbözött csak tőle, hogy annak kék sarucska volt a lábán, ez meg mezítláb lépegetett.

Gyökeret vert a lába Iljának. Csak áll, nézi a lányt, az meg rávillantja égszínű szemét, elmosolyodik. Magához tér valamennyire Ilja, s megkérdi:

— Mért nem láttalak én még soha?

— Pedig — azt mondja a lány láthatsz, amikor akarsz. Nem lesz nehéz, egy krajcárt se kérek érte.

— Merre lakol? — faggatja tovább Ilja.

— Arra térj — feleli a lány —, egyenesen, aztán fordulj jobbra. Látsz majd egy nagy fatönköt. Szaladj neki fejjel. Ha majd szikrát hány a szemed, megjelenek előtted.

És mosolyog szelíden, ahogy az leányhoz illik. Aztán megoldódott a nyelve — elmondta rendre, ki lánya, hol lakik, melyik soron és hogy hívják.

Elmondta, nem tagadott semmit. S a szeme csak úgy húzta, csak úgy húzta a legényt.

Ez a lány lett Ilja társa. De nem hosszú időre. Messzi vidékről való volt a leány, ahol a márványt fejtik. Azért is nem látta Ilja soha azelőtt. Az odavalósi lányokról pedig mindenki tudja, hogy ők az egész vidék legszebbjei, de aki feleségül veszi őket, hamarosan megözvegyül. Ezek a lányok zsenge koruktól fogva kövekkel vesződnek, és hamar elsorvadnak. Ilja maga élte meg az öregkort. Talán a maga, talán a társa betegsége vitte sírba.

A mocsár környékén nem sokkal azután temérdek drágakőre bukkantak.

Ásni kezdtek azon a helyen, s aranyrögöket találtak.

Hanem a kutat nem lelték meg soha. A kék köd ott terjeng még most is azon a helyen, mutatja, merre a kincs.

De még nem ért a mélyére senki. Igen mély a Lidérc anyó kútja, úgy beszélik. Mélységes mély. Várja az újabb kincskeresőket...

ARANYHAJSZÁL

A régi időkben történt, amit most elmondok. Kevés ember élt akkor ezen az erdős vidéken. Sík mezők, rétek közelében telepedtek le, ahol szabadon legelhetett a jószáguk. Errefelé ilyet bizony nem leltek volna. Most is olyan erdők sűrűsödnek itt, hogy csak itt-ott látszik egy tenyérnyi az égből, akkoriban pedig járhatatlan rengeteg volt körös-körül. Csak vadászok járták az erdőt.

Élt itt egy híres vadász, úgy beszélik. Ajlipnak hívták. Nem volt nála bátrabb ember az egész környéken. Egyetlen nyílvesszővel ejtette el a medvét, fél kézzel agancson ragadta, s maga mögé hajította a szarvast. Farkassal, egyéb vaddal is elbánt könnyűszerrel. Egy se menekülhetett, ha Ajlip szeme elé került.

Ajlip egyszer sík mezőn léptetett lován, amikor egy kis róka iramodott el előtte. Ilyen híres vadásznak sovány zsákmány egy róka. Ajlip mégis azt gondolta: „Eh, hadd mulassak! Agyoncsapom a korbácsom hegyével." Nekieresztette a lovát, de a rókát nem tudta utolérni. Kiröpített akkor egy nyílvesszőt, de a rókát egyszerre, mintha a föld nyelte volna el. Mit tehetett Ajlip? Ha elhordta a róka az irháját, hát elhordta, köszönje a szerencséjének. Alighogy ezt végiggondolta, újra megpillantotta a rókát ott üldögélt az egy fatönk tövében, még kaffogott is, mintha rajta nevetne: „Úgysem érsz el!"

Megcélozta Ajlip, kilőtt még egy nyílvesszőt, de megint elhibázta. A harmadik nyílra is csak nevetett a róka: „Úgysem érsz el!"

Megmérgesedett Ajlip: „Megállj csak, vörös!"

A mezőről egyszer csak sűrű rengetegbe ért. De az erdő sem állhatta útját Ajlipnak. Leszállt a lováról, gyalogszerrel üldözte tovább a rókát, de egyre csak hiába. Pedig az nem messze járt tőle, de a sűrűben nem tudta célba venni nyilával. Meghátrálni restellt volna Ajlip. Micsoda vadász az, aki egy rókát sem tud elejteni! Addig üldözte hát a rókát, amíg ismeretlen vidékre ért. Itt aztán eltűnt a róka. Kereste Ajlip, felvert minden bokrot, de hiába.

„Legalább körülnézek — gondolja —, hogy hová kerültem."

Kiszemelt egy sudaras fát, s felkapaszkodott a csúcsára. Látta onnan, hogy nem messze patak szakad alá a hegyről. Kis patak, vidáman iramló, locsogva beszélt útjában a kövekkel, s egy helyen úgy csillog, hogy csak úgy vakítja a szemet. „Ugyan mi lehet?" töri a fejét Ajlip. Akkor látja, hogy egy bokor tövében, fehér kövön, gyönyörű szép hajadon üldögél. Olyan szép, hogy azt se leírni, se elmondani nem lehet. Hajfonata átvetve a vállán, vége belecsüng a vízbe. Arany a haja, s lehet vagy hat rőf hosszú. A szépséges lány aranyhajától csillámlik olyan vakítón a patak.

Rajt feledte Ajlip a szemét. A lány egyszer csak fölemelte a fejét, s megszólította:

— Vártalak már, Ajlip! Sokat hallottam rólad rókadajkácskámtól. Azt mondta, mindenkinél hatalmasabb és szebb, erősebb meg bátrabb vagy. Feleségül vennél?

— Szíves örömest! — kiáltotta Ajlip.

— Csakhogy az apám nem ad ám szépszerével! Szöknünk kell, ha ugyan elég bátor és okos vagy.

Megörült Ajlip. Leugrott a fáról, odaszaladt a lányhoz, s azt mondta neki:

— Ha ez a kívánságod, bízd rám a többit. A karomra kaplak, úgy viszlek el, s nem adlak többé senkinek.

Előkerült közben a róka, ott csaholt a kő mellett, aztán hozzákoppantotta az orrát a földhöz, sovány öreganyóvá változott, és megszólalt:

— Hej, Ajlip, Ajlip, ne beszélj a levegőbe! Az erőddel dicsekszel meg a bátorságoddal! S még engem se találtál el a nyiladdal!

— Az bizony igaz — felelte Ajlip. — Először történt meg velem.

— De megtörtént. Ez, amit tervezel, még nehezebb dolog lesz. A Nagy Kígyó lánya ez a hajadon. Aranyhajszál a neve. Színaranyból van minden haja szála. Ez az aranyhaj láncolja egy helyre. Itt üldögél, mosogatja haját a patakban, de a hajfonata súlyát nem tudja kisebbíteni. Próbáld meg fölemelni a haját, megtudod, könnyű lesz-e elszöktetni.

Ajlip hiszen tudjuk, hogy erősebb volt mindenkinél — fogta a hajfonatot, s rácsavarta többsorosan a maga testére, aztán azt mondta a szépséges lánynak:

— Most már, édes mátkám, Aranyhajszál, jó erősen egymáshoz kötözött bennünket az aranyhajad. Nem választhat el egymástól senki!

Azzal karjára kapta a lányt, és elindult. Az öreganyóka egy ollót csúsztatott a kezébe.

— Legalább ezt vidd magaddal, te vakmerő!

— Minek az nekem? Van tőröm!

Nem fogadta volna el, ha nem biztatja a mátkája, Aranyhajszál.

— Tedd csak el, hasznát vesszük, ha te nem, hát én.

Elindult Ajlip az erdőben. A fa sudaráról már látta az imént, merre kell térnie. Fürgén lépkedett eleinte, de még ő is nehezeiké a súlyt, pedig ritka nagy erejű ember volt. Látta a lány, hogy fogyóban van Ajlip ereje, hát azt mondta neki:

— Tégy le, magam megyek tovább, te meg hozd utánam a hajfonatom. így könnyebb lesz. Siessünk, mert még utolér az apám, és hamarosan magához ránt.

— Hogyan ránt magához? — kérdezte Ajlip.

— Bűvös ereje van — felelte a leány —, le tudja húzni magához a föld mélyébe az aranyat, amit megkíván. Ha az én hajamra támad kedve, leránt bennünket is.

— No, az majd elválik— mondta Ajlip, Aranyhajszál meg csak mosolygott.

Így fűztek szót szóba, s közben csak mentek, mendegéltek. Aranyhajszál egyre sürgette a legényt:

— Minél messzebbre kell jutnunk! Odáig talán nem ér el az apám ereje.

Mentek, mentek. Már-már elhagyta őket minden erejük.

— Pihenjünk egy keveset — mondta végül Ajlip. De alighogy leültek a fűbe, húzni kezdte őket valami erő a földbe.

Aranyhajszál előkapta nagy sebesen az ollót, és elvágta a haja fonatát, amelyet Ajlip a testére csavart. Ez mentette meg a legényt. A hajfonatot beszívta a föld, de Ajlip a felszínen maradt. Besüppedt azért ő is, hanem a mátkája eltűnt mellőle. Eltűnt, mintha ott se lett volna.

Kikászálódott Ajlip a teste alatt maradt gödörből, s azt gondolta: „Nem járja ez! A karomból ragadták ki a mátkámat, s azt se tudom, ki! Nagy szégyen ez nekem! De nem száradhat rajtam! Ha az életembe kerül is, megkeresem!"

Azzal nekigyürkőzött, s túrni kezdte a földet azon a helyen, ahol Aranyhajszál ült. Túrta egy napig, túrta kettőig, de nem ment sokra. Fogytán volt már az ereje, szerszáma meg nem volt más, csak a kése meg a sapkája. Nem ért velük sokat.

„Okosabb lesz — gondolta —, ha megjelölöm a helyet, s hazamegyek ásóért meg egyébért."

Még végig se gondolta, ott termett a róka, amelyik arra a vidékre csalogatta. Odakoppantotta az orrát a földhöz, szikkadt testű öreganyókává változott, s megszólalt:

— No, te vakmerő! Tán aranyat ásol?

— Nem — felelte a legény —, a mátkámat keresem.

— A mátkád — mondta az — már réges-rég ott ül a régi helyén, hajfonatát áztatja a patakban, s pereg a könnye. Most már húsz rőf hosszú a haja. Felemelni se bírod.

— Mit tegyek hát, öreganyám? — kérdezte Ajlip.

— Előbb kellett volna meggondolnod, előbb kérdezned, s csak aztán cselekedned. De azért hallgass rám. Menj haza, s élj úgy, ahogy eddig éltél. Ha a mátkádat, Aranyhajszálat három év múlva sem felejted el, megint megkereslek. Ha magad indulsz keresésére, nem találod meg soha többé.

Nem szokott Ajlip a várakozáshoz, sebbel-lobbal végzett mindent, de most kénytelen volt hajlani az öreganyó szavára. Búsan, lógó fejjel hazament.

Ó de nehezen telik a három esztendő! Elérkezik a tavasz, de ennek se örül Ajlip, kívánja, bár elmúlna már. Észrevették az emberek, hogy a mi Ajlipunkkal történt valami. Igen megváltozott. Faggatta a családja:

— Beteg vagy-e?

Felnyalábol Ajlip fél kézzel öt jól megtermett embert, a magasba lendíti, megforgatja, s azt mondja:

— Kérdezzetek még egyet az egészségem felől, azon a hegyen hajítalak át mindnyájatokat!

Egyre a mátkája, Aranyhajszál körüljárnak gondolatai. Folyton maga előtt látja. Nézné is szívesen, ha csak messziről is, de eszébe jut az öreganyó tilalma, nem mer a keresésére indulni.

Hanem amikor elérkezett a harmadik esztendő, meglátott Ajlip egy lányt. Fiatalka volt a lány, fekete és vidám, mint a cinegemadár. Örökös ugrándozás meg szárnycsattogtatás illett volna hozzá. Hát ez a lány férkőzött Ajlip gondolataiba. Azt forgatta fejében:

„A magamkorúaknak már réges-rég családja van, nekem meg eltűnt a karjaim közül a mátkám, amikor végre megtaláltam. Szerencse, hogy nem tudja senki, mert még kinevetnének. Ne vegyem-e feleségül ezt a kis fekete lányt? A mátkám vagy hozzám jön, vagy nem, de ezt könnyűszerrel feleségül vehetem. A szülei örömest nekem adják, de maga se sírva jönne, minden azt mutatja."

Ezen töri a fejét, de megint csak eszébe jut Aranyhajszál. Hanem már nem olyan szívvel gondol rá, mint régen. Már nem sajnálja, inkább keserüli, hogy kitépték a karjai közül. Nem nyugodhat bele!

Amikor letelt a harmadik esztendő, meglátta Ajlip a rókát. Nem vette célba, hanem követte, amerre ment, csak most megjelölte az utat: amerre elhaladt a róka, letördelte az ágakat, megjelölt egy-egy követ vagy egyéb jelet tett. Elértek a patakhoz. Ott ült a leány, de most már kétszeresre nőtt a hajfonata. Elébe lépett Ajlip, meghajolt, úgy köszöntötte:

— Itt vagyok, édes mátkám, Aranyhajszál!

— Vártalak már, Ajlip! felelte a leány. — Ne búsulj, amiért még hosszabbra nőtt a hajam. Sokkal könnyebb, mint volt. Úgy látszik, sokat gondoltál rám. Éreztem, hogy minden nappal könnyebbedik a hajam. Csak az utóbbi időben nehezedett megint. Talán feledni kezdtél? Vagy más lány zavarta meg az eszedet?

Ahogy kérdi, elmosolyodik, mintha mindent tudna. Restellte megvallani Ajlip az igazat, de végül is rászánta magát, s elmondta becsülettel, hogy sűrűn gondolt egy fekete hajú lányra, s megfordult a fejében, hogy feleségül veszi.

Azt feleli erre Aranyhajszál:

— Szerencséd, hogy őszintén megvallottal mindent. Hiszek neked. Most pedig gyerünk innen. Talán most sikerül eljutnunk oda, ahol az apám ereje már nem fog rajtunk.

Kihúzta Ajlip a patakból a leány hajfonatát, testére csavarta, elvette az ollót a rókadajkától, aztán elindultak a rengetegben hazafelé. Sietve vágtattak az ösvényen, amelyet Ajlip megjelölt. Késő éjszakáig mentek. Amikor koromsötét lett az erdő, azt mondta Ajlip:

— Kapaszkodjunk föl egy fára. Odáig talán nem ér föl apád ereje.

— Jól mondod — felelte Aranyhajszál.

De hogy mászhattak volna ketten fel a fára, amikor mint erős kötél fűzte őket egymáshoz a leány arany hajfonata. Megszólalt Aranyhajszál:

— Vágjunk le belőle. Minek cipeljük ezt a roppant súlyt? Elég, ha a sarkamig ér. Hanem Ajlip sajnálta.

— Nem — azt mondja —, ne váljunk meg tőle. Olyan puha, olyan selymes a hajad! Szeretem simogatni.

Lecsavarta a testéről a hajfonatot. Aranyhajszál próbált elsőnek felkapaszkodni. De nem boldogult sehogy sem — leányfélének szokatlan dolog a fára mászás. Segített neki Ajlip így is, úgy is, míg a lány végre meg tudott kapaszkodni az ágakban. Kapta magát Ajlip, gyorsan utánament, s a hajfonatot egész hosszában felemelte a földről. Egy-két ággal feljebb kapaszkodtak, aztán megállapodtak ott, ahol a legsűrűbbek a lombok.

— Itt várjuk meg a virradatot — mondta Ajlip, azzal mátkáját a hajfonatánál fogva erősen odakötözte az ágakhoz, nehogy leessék, ha véletlenül elaludna. Odakötözte, olyan alaposan, hogy még el is dicsekedett:

— Ez aztán alapos munka! Aludj most egy keveset, én majd őrködöm. Amint megpirkad, felébresztelek.

Aranyhajszál el is aludt hamarosan, de magát Ajlipot is húzni kezdte az álom. Ott kerengett körülötte, s nem tudta elűzni semmiképpen.

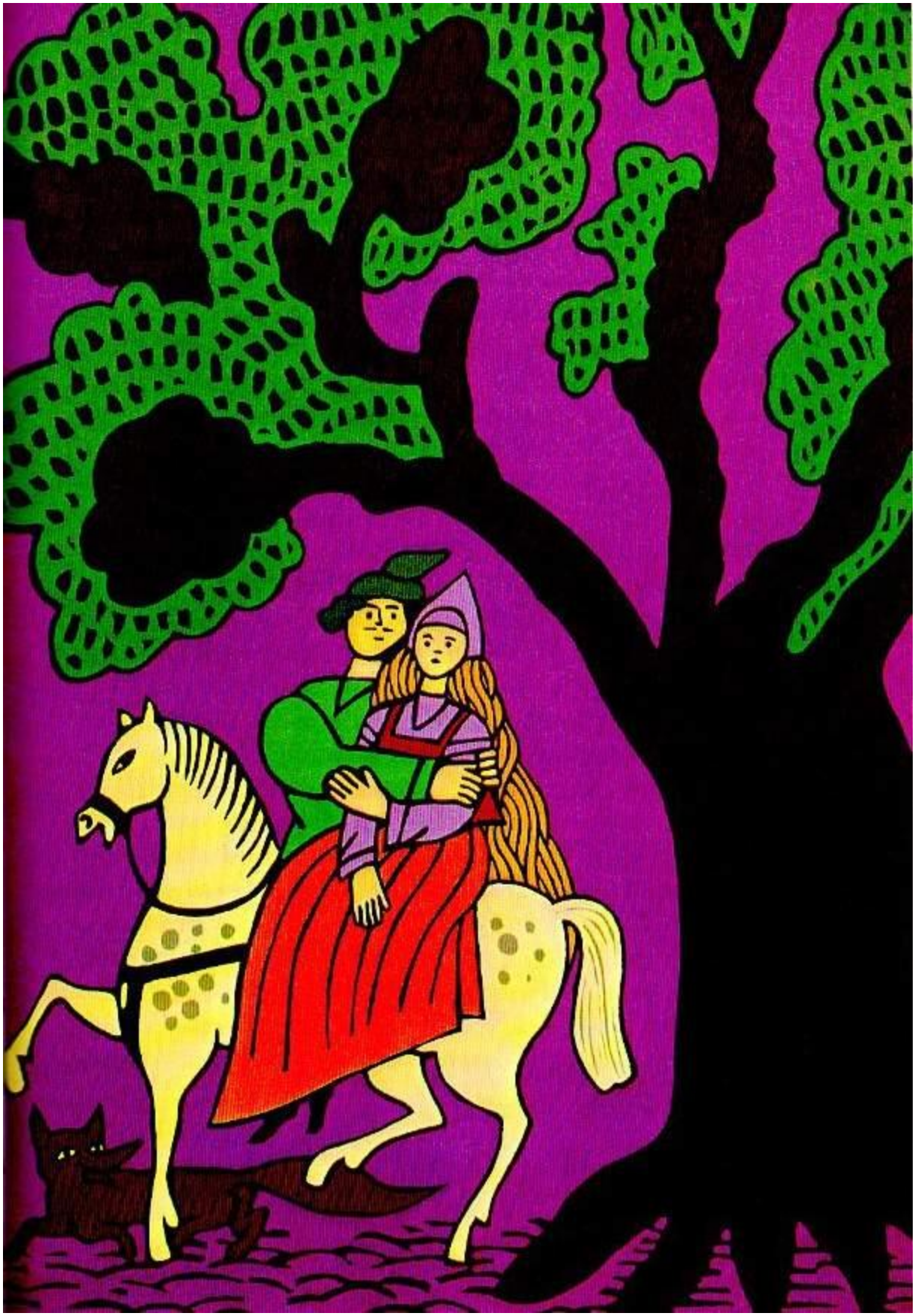

Dörzsölgette a szemét, csavargatta a nyakát, viaskodott az álommal így is, úgy is, de csak nem tudta legyőzni. Egyre-másra lecsuklott a feje. Fülesbagoly csapongóit a fa körül, nyugtalanul huhogott: — hu-hu! hu-hu! — mintha intette volna őket: vigyázzatok! De Ajlip már erre sem neszelt föl, mélyen aludt, még horkolt is, s azt álmodta, hogy lóháton vágtat haza, s a felesége, Aranyhajszál lép ki elébe. Szebb az asszony mindenkinél, nyájas, kedves, a hajfonata pedig úgy tekergőzik utána, mint egy eleven arany kígyó.

Pontban éjfélkor egyszerre megreccsentek és kigyúltak az ágak. Megégette magát Ajlip, és lezuhant a földre. Csak annyit látott, hogy hatalmas tüzes gyűrű csillámlik a földön, s a mátkája, Aranyhajszál, apró szemű arany szikrafelleggé változott. A szikrák belehulltak a gyűrűbe, és ki-hamvadtak. Odaszaladt Ajlip, de már nem látott semmit. Olyan sötétség támadt megint körülötte, akárha vak lett volna. Széttapogatott maga körül a földön. Követ tapintott, meg avart. Egy helyen mégiscsak hajfonatot érzett a tenyere alatt. Lehetett vagy két rőf hosszú. Megvidámodott egy kicsit Ajlip:

„Emléknek meg jelnek hagyta ezt a mátkám. Talán így üzeni, hogy az apja bűvös ereje mégsem fog a hajfonatán."

Ahogy így töprenkedett, felcsaholt a lába előtt a róka. Odakoppantotta az orrát a földhöz, aszott öreganyóvá változott, s megszólalt:

— Hallod-e, te vakmerő! Melyiket választod: a hajfonatot vagy a mátkádat?

— Én — feleli Ajlip — a húszrőfös hajfonatú mátkámat.

— Elkéstél — mondja az öreganyó , az a hajfonat most már harminc rőf hosszú.

— Nem az az első gondom — azt mondja Ajlip. — Először meg akarom keresni az én édes mátkámat.

— Ezt a választ vártam tőled. Most pedig hallgass rám, utoljára adok neked tanácsot. Eredj haza és várj újabb három esztendőt. Én már nem jövök többé érted, keresd meg magad az utat. Vigyázz, pontosan abban az órában indulj, amikor kell, se előbb, se utóbb. Most pedig keresd meg Fülesbagoly apót, kérd meg szépen, hogy okosítson meg.

Ennyit mondott, s azzal eltűnt. Ajlip, amikor megvirradt, hazaindult, s eltöprengett útközben:

„Ugyan miféle fülesbagolyról beszélhetett? Annyi bagoly van az erdőben! Melyiket kérjem meg?"

Ahogy ezt forgatta a fejében, eszébe jutott, hogy amikor a faágon ült, ott keringett körülötte egy fülesbagoly, s a fülébe huhogott: — huhu! huhu! — mintha arra intette volna: vigyázz!

„Biztosan erről beszélt az öreganyó" — vélte Ajlip, s arrafelé vette útját. Ott üldögélt estig, s egész nap azt kiabálta:

— Fülesbagoly apó! Okosíts meg! Mutasd meg az utat!

Kiáltozott, ahogy a torkán kifért, de nem válaszolt senki.

Csakhogy Ajlip türelmes természetű lett. Várt még egy napot, szólongatta a fülesbaglyot. Most sem felelt neki senki. Ottmaradt Ajlip a harmadik napon is. Most csak este kiáltott:

— Fülesbagoly apó!

És a fáról nyomban leszólt a bagoly:

— Huhu! Itt vagyok. Ki keres?

Elmondta neki Ajlip nagy baját. Azt mondta a Fülesbagoly:

— Huhu! Nehéz lesz, fiam, nehéz!

— Nem baj az — felelte Ajlip —, ha nehéz lesz. Minden erőmet, türelmemet latba vetem, csak megtalálhassam a mátkámat.

— Huhu! Megmondom az utat! Hallgass rám!

És elmondta a Fülesbagoly rendre, amit tudott:

— Roppant ereje van ezen a vidéken a Kígyónak. Ő a gazdája a föld minden aranyának, attól veszi el, akitől akarja. Gyűrűjébe fonhat minden helyet, ahol aranyat terem a föld. Ha három napig vágtatsz lóháton, akkor sem érsz ki a bűvös gyűrűből. Hanem azért van egy hely a mi vidékünkön, amelyen nem fog a Kígyó ereje. Aki ügyes, az odamentheti az aranyát. De nagy ára van ennek — aki odamegy, nem térhet vissza többé.

Kérlelni kezdte Ajlip szép szóval:

— Megmutatni nem mutathatom — feleli a Fülesbagoly —, mert más a szemem, mint a tiéd: nappal én nem látok, éjjel meg te nem látod, merre repülök.

— Akkor hát — kérdi Ajlip — mit tegyünk?

Azt mondja a Fülesbagoly apó:

— Megmondom, miről ismered meg azt a helyet. Eredj útnak, fuss el a tavak mellett, s meglátod: az egyik tó közepén nagy kő áll ki a vízből, mint egy kis hegy csúcsa. A kő egyik oldalán fenyőfák nőnek, a többi három oldala kopár, mint a fal. Hát ez az a hely. Aki aranyat visz arra a kőre, az előtt megnyílik egy járat, amely a tó tükre alá vezet. Oda nem ér a Kígyó ereje.

Jól meghányta-vetette Ajlip, amit hallott, s már ki is találta, melyik lehet az a tó. Örvendezve kiáltotta:

— Ismerem azt a helyet.

De a Fülesbagoly biztatta:

— Azért csak szaladj el előbb, nézd meg, nehogy aztán eltévedj.

— Jól van — azt mondja Ajlip —, megnézem.

A Fülesbagoly még egyszer figyelmeztette:

— Huhu! Ne feledd a szavamat: ha a Kígyó elől oda menekülsz, többé nem térhetsz vissza.

Megköszönte Ajlip a Fülesbagoly apó tanácsát, és hazafelé vette útját. Ráakadt hamarosan a tóra, amelynek nagy kő meredt a közepéből, s azt gondolta: „Egy nap alatt nem érek ide gyalogszerrel. Utat kell vágnom, hogy lóháton hozhassam el a mátkámat."

Nekilátott Ajlip, hogy utat vágjon a rengetegben. Nem könnyű dolog egy embernek egyedül száz mérföldnél is több utat vágni a rengeteg erdőben! Néha már-már elhagyta minden ereje. Elővette ilyenkor az arany hajfonatot — a végét meglelte akkor éjjel —, nézegette, gyönyörködött benne, simogatta, s mintha új erő szállta volna meg, újra munkához látott, így telt el szinte észrevétlenül a három esztendő. Éppen elkészült a nagy munkával.

Pontosan abban az órában, amelyikben kellett, megkereste a mátkáját. Kihúzta hajfonatát a patakból, testére csavarintotta, és szaladtak az erdőbe. Elérték az irtott ösvényt, ott már várta őket hat ló. Felült Ajlip az egyikre, a mátkáját egy másikra ültette, szárra fogta a

többi négyet, s már vágtattak is, ahogy csak bírta a lovak lába. Ha kidőlt alóluk a ló, másikra pattantak, azt hajszolták tovább. A róka ott loholt előttük. Csak úgy repült, ingerelte a lovakat: no, érjetek utol, ha tudtok! Így értek el estére a tóhoz. Ajlip nyomban csónakba ült és mátkájával meg a rókával a nagy kőhöz evezett. Alighogy odaértek, megnyílt előttük a kő, beléptek a hasadékba. Ebben a pillanatban gördült a nap a láthatár mögé.

Hanem mi történt akkor! Hallgassátok csak, mi történt!

Alighogy a nap lehanyatlott, a Kígyó háromszoros tüzes gyűrűt font testéből a tó köré. Csak úgy röpködtek mindenfelé a tó tükrén az aranyszikrák. De a lányát mégsem tudta magához vonzani. A Fülesbagoly ártalmatlanná tette. Rátelepedett a kimeredő kőre, s csak egy nótát fújt:

— Huhu! Huhu! Huhu!

Mire harmadszor kiáltotta, a tüzes gyűrű homályosodni kezdett, mintha hamvadozna. Aztán kigyúlt újra, s csak úgy zúdultak az aranyszikrák a tóra. De a Fülesbagoly megint rákezdte.

Éjszakákon át próbálkozott a Kígyó. De mindhiába. Azon az egy helyen nem hatott az ereje.

Azóta találnak aranyat a tó vízmosásaiban. De nem göröngyökben van ott az arany, nem is morzsákban, hanem pikkelyekben meg vékony fonalakban. Ugyan hogy teremhet arany ebben a földben? Úgy beszélik, a Kígyó lányának aranyhajszálait szívta itt magába a föld. Hát jó sokat szívott magába. Később, erre már magam is emlékszem, sokat civakodtak ezekért a hajszálakért az ottlakók.

Ajlip ottmaradt a feleségével, Aranyhajszállal a tó tükre alatt. Nagy rétjük van, méneseik, nyájaik. Egyszóval, búgond nélkül éldegélnek.

Azt mondják, Aranyhajszál kiül néha a tavi kőre. Nem egy ember látta. Pirkadatkor lép elő, elüldögél a kövön, s a hajfonata úgy tekergőzik mellette, mint egy aranykígyó. Gyönyörű, úgy mondják, gyönyörű szép.

Magam nem láttam egyszer sem. Hazudni pedig nem akarok.

TAJUTKA TÜKRE

Sok minden megesett a mi bányánk vidékén.

Egy nap különös formájú ércdarabot találtak. Leütöttek róla egy darabkát, s akkor látták, hogy sima az egyik sarka. Ragyog, mint a tükör, akár nézegethették volna benne magukat. De akkor nem volt kedvük efféle mulatságra. Tudták az öregektől, hogy igen nagy bajt jelent az ilyesmi.

— Ha csiszolt ércre akadtok, vigyázzatok! Azt jelenti, hogy a Hegyek Királynője széttörte a tükrét. Haragszik. Olyankor mindig beomlik valahol a bánya.

Hát vigyáztak is az emberek, ki ahogy tudott. A bánya ura, amikor ezt hírül vette, messze elkerülte azt a környéket, s meghagyta a munkavezetőnek:

— Erősíttesd meg a bányafolyosók falát. Majd akkor lemegyek magam is.

Abban az időben Lóti-futi volt a munkavezető. Nyughatatlan kis öregember. Mindig loholt, hogy mutassa buzgalmát a gazdáinak. Akármit parancsoltak neki, futott hanyatt-homlok, s úgy zavarta a népet, mintha tűz ütött volna ki.

— Siess, fiam, igyekezz! A bánya nem tűri a lassú munkát! Egyik lábad itt legyen, a másik ott!

Ezért a hajkurászó természetéért nevezték el az öreget Lóti-futinak.

Magához rendelte Lóti-futi az egyik bányaácsot, s azt mondta neki:

— Szaladj, fiam, s mérd ki, mennyi gerendát kell idehordani, aztán láss neki derekasan. A bánya, tudod, nem szereti a lassú munkát. Nekem, az ördög vinné el, éppen most kezd nyilallni az oldalam, s majd leszakad a derekam. Alig állok a lábamon. Talán időváltozást jelent. De ti csak igyekezzetek, ha én nem leszek is ott. Holnap estére elkészüljetek!

Nem ellenkezhetett az ácsmester, hozzálátott, de azért nem hajszolta halálra magát. Akármilyen keserves az élet a bányában, azért idő előtt senki sem kívánkozik a sírba. Pedig Lóti-futi még meg is fenyegette:

— Siess, testvér, igyekezz! Ne bámészkodj el! Tudod, hogy nálunk a deresen tanítják serénységre a lustákat. Láttál már ilyet, igaz-e?

Olyan természete volt ennek a Lóti-futinak, mint a rókának. Édes volt a beszéde, de amit tett, fenékig gonosz. A legtöbb korbácsot neki köszönhették az emberek. Féltek is tőle.

Másnap estére elkészültek. Jól megtámasztották gerendákkal a folyosót, annyi bizonyos, hanem hát a hegy: az hegy! Nem segít ott semmi, ha omlani akar. Mint a forgács, úgy roppan össze, úgy recseg a sok öles gerenda, lepénnyé lapítja a hegy.

Megtörtént ez már nemegyszer.

Lóti-futi mégis fölbátorodott egy kicsinykét. Nyögdécselt ugyan, fájlalta az oldalát, de azért ott járt a gerendák között, megnézte a folyosót. Látja, hogy ott leskel a halál, s korbáccsal se verhet be abba a vájatba bárkit is. Azon töri hát a fejét, kire bízhatná ott a munkát.

Sok ember dolgozott a felügyelete alatt, de egy se olyan jámbor, mint Ganya Zarja. Nem akadt nála békésebb természetű ember. Vagy

sokat verték fiatal korában, vagy ilyennek született nem tudni. De nem ellenkezett soha senkivel. Amióta pedig az a nagy baj történt a családjában, a hangját se hallotta senki. Az meg úgy történt, hogy Ganya felesége télvíz idején ingeket öblögetett a tóban, megcsúszott, és beleesett a lékbe. Kihúzni kihúzták ugyan, de megfázott, s tavaszra kialudt az élete gyertyája. Egy fiú- meg egy leánygyermeket hagyott az urára. Ahogy mondják, piros gyerekeket fekete életre.

A fiú nem sokáig láthatta az isten világát, hamarosan anyja mellé feküdt a földbe. De a kislány nőtt-nődögélt, fürge szemű, ép, erős leánnyá serdült. Tajutkának hívták. Négyesztendős volt, amikor árvaságra jutott, de már az első pajtásai között — minden játék kieszelője. Ki is kapott érte nemegyszer.

Összevesznek a kislányok játék közben, eltörik a mécses, futnak az anyjukhoz panaszkodni. — Tajutka találta ki!

Az anyák, tudjuk, mindig a maguk kicsinyét sajnálgatják, becézgetik. Szidják hát Tajutkát:

— Hej, az a haszontalan! Ha elkapjuk, de elfenekeljük! Még az apjának is megmondjuk. Majd az megtanítja kesztyűbe dudálni! Meg ám!

Tajutka, persze nem félt az apjától. Tudta jól, hogy ő az apja szeme fénye, mindene. Amikor hazamegy a bányából, egyetlen öröme, ha leánykájában gyönyörködhet, hallgathatja csivitelését. Tajutkának meg olyan volt a természete, hogy nem panaszolta, ha bántalom érte, inkább a vidám dolgokat emlegette.

Ganya békességben élt a megboldogult feleségével, nem szívesen házasodott másodszor, pedig hát kellett volna. Nehéz asszony nélkül, amikor apró gyerek van a házban. Elhatározta már Ganya nemegyszer, hogy hamarosan megházasodik, de amikor Tajutkát hallgatta, kiröppent a fejéből a szándéka.

— Milyen vidám kis lélek ez! Ha mostohát hoznék, biztosan beborulna a jókedve.

Így kínlódott hát asszony nélkül. Kenyeret a szomszédok dagasztottak nekik, s még főztek is ezt-azt a kemencében. Amikor munkába indult, átszólt a szomszédainak:

— Nézzenek át néha a kicsinyemre! Legyenek szívesek! — Azok, persze:

— Jól van, jól! Nyugodt légy!

Elmegy Zárja a bányába, de a szomszédoknak eszébe se jut az özvegyember leánykája. Hiszen maguknak is van dolguk elég, csak győzzék! Arra se érnek rá, hogy a maguk unokái után nézzenek, hogy lehetne hát gondjuk a más gyerekére!

Télen volt a legkeservesebb. Rozoga volt a házikó, átfújt rajta a szél, fűteni kellett hát a kemencét. De egy aprócska lányra csak nem lehet az effélét bízni. A szomszédasszonyok meg felé se néznek. Fagyoskodik hát Tajutka estig, akkor tér meg az apja, s az fűt be a kemencébe. Egyszer aztán nagyot gondolt Ganya:

— Ezután magammal viszem Tajutkát. Nálunk, a bányában, legalább meleg van. És szem előtt is lesz a leányka. Enni is kap idejében, ha mást nem, egy darabka kenyeret.

Úgy is tett. Hogy pedig a gazdáival meg ne gyűljék a baja — mert leánynak, asszonynak tilos volt leszállnia a bányába — legénykének

öltöztette Tajutkát. Ráadta a testvérkéje ruháit, s úgy vitte magával. A bányászok, persze, akik a szomszédjában laktak, tudták, hogy Ganyának leánykája van, de nem akadékoskodtak. Tudták, hogy az ember keserves szükségből viszi magával a kicsinyét, hát sajnálták inkább, s el-elbolondoztak Tajutkával, mulattatták. Hiszen mindenki szívesen hall gyermekkacagást. Vigyáztak rá a bányában, kényeztették, ki ahogy tudta. Az egyik az üres targoncán vitte, a másik tarka kövecskét hajigált neki. Vagy a karjára kapta, a feje fölé emelte, s azt mondta: No, megnézem innen alulról, mennyi ércet dugott el a nadrágjába Iván Ivanovics. Nem kell-e csákánnyal kifejteni?

Így tréfáltak vele. Még új nevet is akasztottak rá — Iván Ivanovicsnak hívták.

Ahogy meglátták, nem állhatták meg tréfaszó nélkül:

— Ni csak, Iván Ivanovics!

— Hogy vagy, Iván Ivanovics?

— Segíteni jöttél az apádnak, Iván Ivanovics? Derék dolog, barátom. Elkel neki a segítség, nem boldogul egyedül.

Ganya persze nem mindennap vitte magával Tajutkát, de azért elég sűrűn. Megszokta már a kislány a bányát, s ismert majd minden bányászt, aki az apja körül fejtette az ércet.

Ezt a békés Ganyát szemelte ki Lóti-futi. Este így szólt hozzá nagy nyájasan:

— Eredj, Ganya, reggel az újonnan aládúcolt vájatba. Fejtsd le a lazább réteget, amíg szilárdra nem akadsz.

Most sem szólt ellene Ganya, de amikor hazaindult, elbúsult nagyon: mi lesz Tajutkával, ha őhozzá nem lesz irgalmas a hegy?

Hazaért — hát Tajutkának dagadt az orra a sírástól, kezecskéi összekarmolva, szeme alatt kék folt, ruhácskája elszaggatva. Úgy látszik, bántotta valaki. De hogy ki és mért, arról egy szót se szólt Tajutka. Csak azt kérte mindjárt, ahogy hazaért az apja:

— Vígy magaddal holnap a bányába!

Ganyának remegni kezdett a keze. De aztán arra. gondolt:

„Talán csakugyan jobb, ha magammal viszem. Mi vár szegénykére, ha én ottmaradok?"

Rendbe szedte a leánykáját, átment a szomszédba egy kis meleg levesért, megvacsoráztak. Tajutka mindjárt összegömbölyödött a lócán, s mielőtt elaludt, még egyszer lelkére kötötte az apjának:

— Nehogy elfelejts felkölteni reggel! Veled megyek, édesapám!

Elaludt Tajutka, de nem az apja — hogy is tudott volna aludni! Virradatig ébren üldögélt, meghányta-vetette egész életét, s végül is azt határozta:

— Magammal viszem! Ha meg kell halni, haljunk meg együtt!

Reggel felköltötte Tajutkát, felöltöztette, ahogy szokta, legénykének, ettek valamicskét, aztán elindultak a bányába.

Látja Tajutka, hogy nincs rendjén valami: az ismerős bányászok mintha idegenek lettek volna. Valakire csak ránézett, az félrefordította a fejét, mintha nem látná. Iván Ivanovicsnak sem tisztelte ma senki Tajutkát. Mintha haragudtak volna rá. Az egyik bányász rámordult Ganyára:

— Jókor jutott eszedbe, hogy magaddal hozd ezt a cseppet. Éppen most, amikor történhet valami.

Aztán előlépett egy legény. Leszegte a fejét, a földet bámulta, s csöndesen annyit mondott:

— Cseréljünk, Ganya. Te az én helyemre állsz Tajutkával, én meg a tiédre.

Megbolydultak a többiek:

— Nem lesz az jó! Sorsot kell húzni! Hívjátok Lóti-futit! Húzzon sorsot az, ha már így van!

Csakhogy Lóti-futit nem tudták előkeríteni. Egyszer csak szaladt a küldönce: azt parancsolta a felügyelő, hogy szálljanak le, ne várják őt, mert beteg, fel se tud kelni az ágyból.

Így hát nélküle akartak sorsot húzni. De akkor egy öregember mással állt elő. Jó híre volt ennek a kis öregnek, tapasztalt embernek tartották, apókának tisztelték, de mivel kis termetű volt, tréfából inkább csak Aprókának.

Hát ez az Apróka fordított egyet a dolgon.

— Várjatok — azt mondja, — várjatok! Vegyétek jól fontolóra, ne heveskedjetek. Hátha Ganya az okosabb. A Hegyek Királynője, ha a kicsinyével száll le, talán kegyes lesz hozzá. A kisgyermek megpuhítja a szívét, legyetek nyugodtak! Talán még vendégül is hívja magához. Vigyázzatok a szavamra!

Ezzel a beszéddel könnyített az emberek lelkén is Apróka. Azt gondolta mindenki: „ha nélkülünk is boldogul, hát annál jobb!", s szétszéledtek, ki-ki a maga helyére.

Tajutka, persze, nemigen értette, min vitáznak, de amit a Hegyek Királynőjéről mondtak, megütötte a fülét. Elcsodálkozott azon is, hogy egyszerre minden megváltozott a bányában. Azelőtt mindig sok ember volt körülötte, lámpások pislákoltak, látott mindenkit. Ki fejtette az ércet, ki összehordta, ki saroglyán vitte. Most meg mind elmentek valamerre, kettesben maradt az apjával valami elhagyott helyen. Igaz, Apróka is mögöttük lépdelt.

— Nekem is — azt mondja — arrafelé van dolgom, elkísérlek benneteket.

Mentek, mentek. Elkedvetlenedett Tajutka, faggatni kezdte az apját:

— Hová megyünk, édesapám? A Királynőhöz vendégségbe?

Sóhajtott az apja, s azt felelte:

— Majd elválik. Lehet, hogy eljutunk hozzá.

Nem nyugodott Tajutka.

— Messze lakik?

Hallgat az apja, nem tudja, mit feleljen. Apróka válaszol helyette:

— Itt a hegyben mindenütt ajtócskák vannak, s mind hozzá vezetnek. Csak mi nem látjuk azokat az ajtókat.

— Gonosz az a királynő? — kérdezősködött tovább Tajutka. No, Apróka aztán beszélt róla, de annyit, mintha rokona lett volna, vagy jó ismerőse. Hogy ilyen meg olyan, kemény, szigorú teremtés. Zöld a ruhája, fekete a hajfonata, parányi csákány az egyik kezében, virág a másikban. Ég az a virág, akár a szurkos csepű, de füstje nincs egy csepp se.

Ha kedvére valóval találkozik a Királynő, odaajándékozza neki azt a virágot. Abban a pillanatban már a kezében van egy másik.

Elfogta Tajutkát a kíváncsiság. Azt mondja:

— De szeretnék olyan virágot!

Talál az öreg választ erre is:

— Hátha ad neked is! Ha nem félsz és nem sírsz. Nagyon is könnyen lehet, hogy neked adja a virágát.

Így csitította el a gyermeket. Tajutka most egyébre se gondolt, mint arra, hogy bár mielőbb megláthatná a Királynőt, s megkaphatná a tündöklő virágot. Fogadkozott az öregnek:

— Nem ijedek én meg, Apóka, semmitől, de semmitől! Sírni sem fogok.

Elértek abba a folyosóba, amelyet gerendákkal támasztottak meg. Fáklyát gyújtott Ganya meg az öreg. Mert ehhez a munkához jól kell világítani, nem elég hozzá a lámpás. De tüzet gyújtani csak nagy körültekintéssel lehet.

Amíg alkalmas helyet kerestek és a meggyújtással vesződtek, Tajutka ott álldogált a közelükben, kémlelődött, hol lehet egy olyan ajtócska, amelyen vendégségbe mehet a Hegyek Királynőjéhez.

Éles szem a fiatal szem, tudjuk. Hát Tajutka meg is látta, hogy egy helyen, nem sokkal a föld felett, kerek üreg tátong, s az üregben csillog valami. Nem sokat gondolkodott Tajutka, odalopakodott s belenézett. Nem látott benne semmit. Akkor belenyúlt, tapogatni kezdett benne. Valami simát érzett a tenyere alatt, aminek olvadt a széle, mint a régi kenőcs. Kitágította Tajutka azt az üreget, akkorára, mint egy kisablak. Akkor aztán elkiáltotta magát torkaszakadtából:

— Édesapám, apóka! Egy nagy legény búvik ki a hegyből!

Odaszaladt az apja meg az öreg, látják, mintha egy nagy tükröt nyomtak volna bele a kőzetbe, s az akkorára nagyítja, aki belenéz, hogy nem lehet ráismerni. Először ők maguk is megijedtek, aztán értették csak meg, hogy mi az, amit látnak. Nevetett akkor az öreg Tajutkán.

— A mi Iván Ivanovicsunk nem ismert magára! Nézd csak, én egy cseppet sem félek attól a vénembertől, akármilyen óriás is. Meg tudom neki parancsolni, hogy azt tegye, amit én. Meghúzom az orromat, ő is meghúzza a magáét, megrántom a szakállamat, ugyanúgy tesz. Látod: kioltom a nyelvemet, ő is széthúzza a száját és nyelvet ölt. Akkora a nyelve, mint egy gerenda!

Átlesett Tajutka az öreg vállán. Való igaz: az öreget látja, csakhogy óriásira nagyítva. Mulattatta a kislányt, hogyan ingerkedik az öreg. A tükör fölé hajolt maga is, s ezerféle tréfát eszelt ki.

Hamarosan kedve támadt a lábát is megnézni a tükörben. Közelebb akart férkőzni a tükörhöz. Fejteni kezdte az ércet az üreg alsó részén. Az apja meg az öreg látja: csak úgy omlik-porlik Tajutka csepp keze alatt az érc, apró kavicsokban hull a lába elé. Megijedtek, azt gondolták, omlás kezdete ez. Felkapta Ganya a leánykáját, jó messzire futott vele, s meghagyta neki:

— Várj itt. Majd az apókával megtisztogatom azt a helyet. Ha készen leszünk, szólunk neked. De amíg nem hívunk, nehogy előbújj, mert megharagszom!

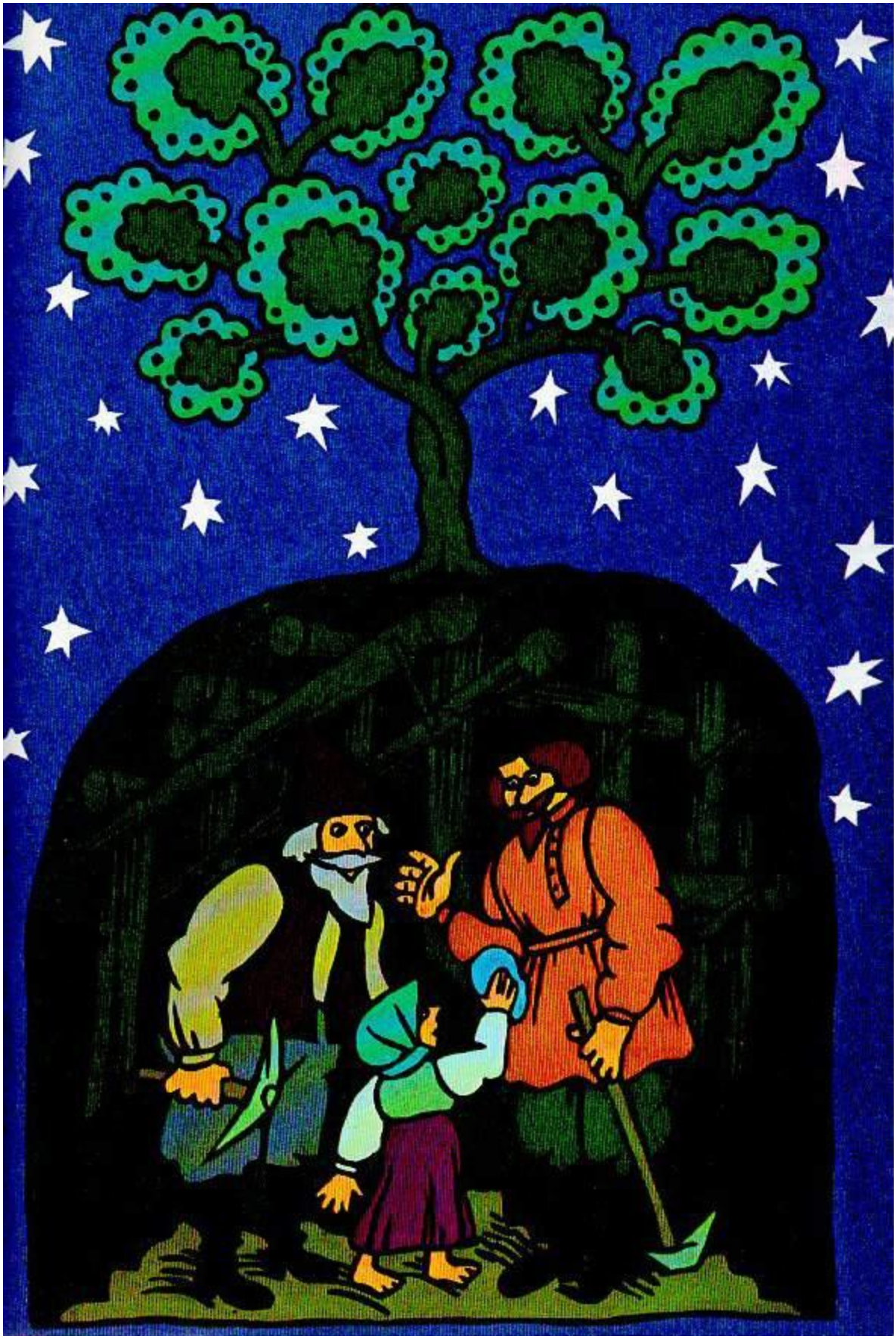

Zokon vette Tajutka, hogy nem hagyják a tükörrel mulatozni. Majdnem elpityeredett, már görbítette a száját, de azért legyűrte a sírást. Tudta, hogy nem szabad zavarnia a felnőttek munkáját. Ott kuporgott hát, ahová letette az apja, szedegette a kövecskéket, amelyek a keze ügyében voltak. Talált köztük egy érdekeset. Akkora lehetett, mint a tenyere. Az egyik fele mintha közönséges ércdarabka lett volna. De ha megfordította, azt hihette, hogy csészét vagy tálacskát tart a kezében. Simára kivájva a belseje, fénylik, tündököl, a széleire meg mintha szirmocskákat ragasztottak volna. De a legérdekesebb az volt, hogy ebből a csészéből is az a nagy-nagy legény bámult Tajutkára. No, volt már új játéka a leánykának.

Az apja meg az öreg Apróka közben keményen dolgoztak a folyosóban. Eleinte óvatosak voltak, de aztán egyre bátrabban fejtették az ércet. Az üreg tükörsima aljánál kezdték, s könnyen, apró darabkákban hullott az érc a lábuk elé. Amint följebb értek, egyre nehezebbé vált a munka. Vigyázniuk kellett, nehogy nagy darabokban ömöljék az érc. Az öreg elküldte Ganyát, Tajutkára őrködni, maga pedig felállt a gerendákra, s puszta kézzel tisztogatta az üreget. Olyanná változott az, mint egy oldalára billentett óriási csésze. Körös-körül mintás, tarka érc volt a fala, olyan kemény, hogy nem fogta a csákány.

Apróka, hogy a keménységét kipróbálja, rá-ráütött a falára a csákányával. Eleinte csak az alján és óvatosan, de aztán két marokra fogta a csákányt, s úgy ütötte. Azt mondogatta közben:

— Orron koppintom ezt az öreget, ne lendítgesse felém a csákányát!

Ütötte-verte, zengett-döngött az óriási csésze, mint az öntött réz, amíg szilánkokra nem törött a csákány. Akkor már mind a ketten látták, hogy kemény, erős az a csésze. Szaladt Tajutkáért az apja. Odament a kislány, megnézte a csészét, s azt mondta:

— Nekem is van ilyen! — és megmutatta a kövecskét, amit talált.

Látja a két ember, igazat mond a leányka: mintha egy csésze volna illesztve abba a kőbe, s hajszálra olyan az érc is körülötte, mint a nagy csésze körül. Egyszóval, olyan éppen, csak kicsi. Azt mondja az öreg Apróka:

— Ezt a Hegyek Királynője küldte neked, Tajutka. Talán csak mulatságra, talán szerencsédre.

— Nem, apóka. Magam találtam. Az apja is hitetlenkedik:

Hiszen sokféle követ találhat az ember. Nem tudtak igazságot tenni. Megvizsgáltak minden követ azon a helyen, ahol Tajutka üldögélt. De még csak hasonlót se találtak. Akkor azt mondta az öreg:

— Látod már, mifajta kő ez! Nem találod mását soha életedben. Vigyázz rá, Tajutka, ne is mutasd meg senkinek, mert ha a gazdáink megtudják, elveszik tőled. Több se kellett Tajutkának. Azt kiáltotta:

— Nem adom! Nem adom senkinek!

Elrejtette a követ az ingecskéje alá, s még a kis kezét is rászorította, hogy biztosabb legyen. Estére híre terjedt a bányában:

— Szerencsével járt Ganya. Aprókával együtt fejtett egy halom ércet. Még valami tükröt is kifejtettek. Ép az a tükör, egy karcolás sincs rajta, ékes, díszes a széle.

Kíváncsi volt persze mindenki a tükörre. Mielőtt felszálltak volna, odagyűltek mindannyian, hogy megnézzék. Látják: nagy-nagy tükör

borul a vájat fölé, körülötte a kőzet, mintha kerete volna, s mintha kézzel faragták volna díszesre. Nem sík az a tükör, hanem homorú, mint a csésze. Aki a közelébe lép, megtorpan először, de aztán elneveti magát. Mert fura ábrázatot mutat a tükör. Az orr akkora benne, mint egy jókora domb, a bajusz, mint egy rakás fahasáb. Nézni is szörnyűség, mégis mulatságos. Össze is verődött körülötte a nép. Az öregek intették a többieket: nem nevetség ez, hanem igen komoly dolog. De hát csöndre lehet-e inteni a fiatalokat, ha egyszer nevetni támad kedvük? Olyan lármát csaptak, mintha valamelyik pajtásukkal tréfálkoznának. Egyike-másika fölkapta Tajutkát, odavitte a tükörhöz, s azt kiáltotta:

— Ez a nagy legény találta ezt a tükröt!

Zúgnak a többiek:

— Úgy igaz! Ha nincs Tajutka, most nem volna ez a mulatság. Bizony, Tajutka tükre ez!

Tajutka csak hallgat, s a maga kicsiny tükrét szorongatja az inge alatt.

Fülébe jutott a tükör híre Lóti-futinak is. Egy csapásra meggyógyult, leszállt a bányába, s ment egyenesen a Ganya folyosójába. Amikor elindult, még észben tartotta, hogy ő beteg, de amikor körülnézett a folyosóban, s meglátta, hogy nem fél a nép, lótni-futni kezdett, mint régen, s kiabált, ahogy szokott:

— Igyekezzetek, gyerekek, készüljetek a felszálláshoz! Nem várhatok rátok késő éjszakáig! A bánya nem tűri a lassú munkát! Hát olyan nagy csoda az, hogy a folyosóban sima részre akad valaki?

De magában már azt hányta-vetette az ebfajzat: — A felügyelőnek nem szólok róla. Elszaladok az intézőhöz. Elmondom neki, hogy az én utasításomra milyen furcsaságot fejtettek ki. Akkor majd engem jutalmaznak meg, nem a munkafelügyelőt.

Szaladt is az intézőhöz, hanem a felügyelő már ott ült, s még csúfolta is Lóti-futit:

— Lám csak! Hát meggyógyultál? Már azt hittem, meg se nézed, mit találtak a bányában, míg te az ágyat nyomtad.

Kapott rajta Lóti-futi: éppen ezért jöttem, azt mondja, hogy jelentsem neked.

De az csak tovább kötekedik vele:

— Úgy látom, megrokkant a lábad. Persze, mert magad jársz utána mindennek.

Mit mondhatott erre Lóti-futi. Gondolkodott, gondolkodott, míg végül kieszelte:

„Írok a külországi úrnőnek. Majd elválik, mire fordul a dolog." A külországi úrnő a bánya urának felesége volt.

Hát írt neki. Megírta, hogy így meg így történt, az ő utasítására csodálatos tükröt fejtettek ki az egyik folyosóban. Nem lehet az egyéb, mint magának a Hegyek Királynőjének a tükre. Nem óhajtja-e megnézni az úrnő.

Ravaszul intézte ezt Lóti-futi. Értett hozzá jól. Tudta, hogy az intéző is megírja nyomban, hogy mit találnak, de ő az úrnak írja meg, azzal pedig nem sokat ér. Mert olyan gazdája volt akkoriban a bányának, aki feléje se nézett, csak egyet követelt: pénzt, minél többet.

Az urak, tudjuk, szeretnek idegen országokban kódorogni. Ez az úr is azt gondolta egyszer fiatal korában:

„Én sem maradhatok el a többiek mögött! Utazni megyek, világot látni, magam mutogatni!"

El is ment meleg tengerek partjára, két kézzel szórta a pénzt, aztán hazaáhítozott.

Csakhogy az út német földön vezetett hazafelé, a németek meg, tudjátok, igen jól értenek ahhoz, hogyan lehet a mások pénzéhez férkőzni. Jobban értenek hozzá, mint akármelyik nép.

Látták erről az úrról, hogy kevés a sütnivalója, de sok a pénze. Hát megkörnyékezték. Kitudakolták, hogy legényember, s elhatározták, hogy hálójukba kerítik. Bemutattak neki egy német kisasszonyt, meglehetősen jómódút és rangosat, de mégis olyat, akire rá se néztek a hazájabeli ifjak. Dicsérgették ezt a kisasszonyt az úr előtt nyakra-főre:

— Ez aztán az eladólány, ebből lesz még csak jó feleség! Ha hét földet bejársz, akkor sem találsz ilyet. Hazaviszed belékáprázik a szomszédaid szeme!

Az úr elhitte a németek minden hazugságát. Feleségül vette a kisasszonyt. Hízelgett neki az is, hogy a menyasszony másról se beszélt az esküvő előtt, mint arról, hogy milyen szívesen települ át az ő hazájába. De amint összeházasodtak, másféle húrokat kezdett pengetni az ifjú menyecske. Megmondta kereken:

— Egy csepp kedvem sincs, kedves barátom, a világ végére hurcolkodni. Itt már megszoktam, s a te egészségednek is jobban használ ez az éghajlat.

Elképedt az úr, rákiáltott az asszonyra:

— Micsoda? Másképp beszéltél az esküvő előtt! Nem szégyelled magadat?

A német asszony csak neveti.

— Nálunk — azt mondja — nem szokás, hogy a lányok szégyelljék magukat. Aki szégyelli magát, az pártában marad, az pedig keserves dolog.

Dúlt-fúlt az úr, szidta a feleségét, mint a bokrot, de az rá se hederített. Csak fújta a magáét:

— Az esküvő előtt kellett volna megállapodnod velem. Most már hiába is beszélsz. Eredj haza, ha tetszik, magad. Maradj ott, amíg kedved tartja, ide akár vissza se jöjj, nélküled sem unatkozom. Csak a pénzt küldd el mindig időben.

Mit tehetett az úr? Egyedül, világ csúfjára, nem mert hazamenni, ott maradt hát német földön. Sokáig élt ott, a németek között szórta szét egész jövedelmét. Végül, talán mert valami kár érte, vagy egyéb okból, hazavitte a német asszonyt, s azt mondta neki:

— Itt maradsz.

Unatkozott az asszony, hát kieszelt mindenfélét. A Süveg-hegy tetején ma is áll egy tornyos ház. Azelőtt, úgy beszélik, valami kolostor vagy malom állott a helyén. A külországi úrnő idejében építették. El-elment oda az úrnő, azt mondják, egy nagy sereg emberrel, és sokszor két hétig is mulatoztak. Persze, ezt is a nép sínylette meg. Hol a birkáit vágták le, hol a borjait, máskor meg tüzet raktak a szabadban, és egész erdők égtek le. Nekik mulatság volt, a népnek csapás. Nem győztek az

emberek hálát adni az istennek, ha egy-egy nyár az úrnő nélkül múlott el.

Lóti-futi, persze, nem sokat törődött ezzel, arra volt csak gondja, hogy a szerencséjét el ne szalassza. Elküldte hát a levelet. Jól számított a gyalázatos. Másnap megérkezett az úrnő egész kíséretével, hét vagy nyolc fogaton, s első dolgaként Lóti-futit hívatta.

— Mutasd a tükröt, amit találtál!

Odasietett a felügyelő, a munkavezető, a bánya többi vezetője. Amikor megtudták, mit kíván az úrnő, megpróbáltak a lelkére beszélni: veszedelmes dolog asszonyfélének leszállni a bányába! De beszélhettek annak! Csak a magáét hajtogatta:

— Én bizony lemegyek! Én bizony lemegyek!

Volt vele egy külországi úrfi is, aki igen vitézkedett. Mindig a német asszony sarkában járt. Testvérének vagy egyéb atyjafiának mondta magát, s az asszony mindenüvé magával vitte. Kerékbe tört orosz nyelven habogta, hogy: Voltam már az úrnővel elég külországi bányában. Ettől ijednék meg?

Mit tehettek a bányászok, lebocsátották őket. Nyugtalankodtak az úr emberei, csak Lóti-futi örvendezett magában. Ott loholt az úrnő előtt, lámpással világított neki. Odaértek valahogy. Belenézett az úrnő a tükörbe, nevetett a külországi úrfival, hogy lám, milyennek mutatja az a tükör az embereket! Megparancsolta Lóti-futinak:

— Fejtsd ki ezt a tükröt, hogy karcolás ne essék rajta! Aztán vitesd a Süveg-hegyre!

Magyarázta Lóti-futi, hogy azt nem teheti semmiképpen, hanem az úrnő meg se hallgatta.

— Azt akarom, hogy a tükör az enyém legyen, mert ennek a hegynek én vagyok a királynője!

Alighogy ezt kimondta, köpni kezdte a tükör az ércet. Felvisított az úrnő, s eszméletlenül esett össze.

Nagy lótás-futás támadt körülötte. Felkapták az úrnőt a bánya vezetői, sietve felvitték a felszínre. Maga maradt a folyosóban Lóti-futi. A leomlott érc lesodorta a lábáról, s félig betemette. Kihúzni kihúzták valahogy, de a lába meg-nyomorodott. Nem lótott-futott többé, s nem hajkurászta a népet.

A külországi úrnő életben maradt, de azon a napon meghibbant.

A dicsekvő úrfinak az orra hegyét verte le a hulló érc. Mintha késsel metszették volna el az orrát.

A tükör meg eltűnt a hegy mélyében. Ráomlott az érc.

De Tajutka kis tükre megmaradt. Nagy szerencsét nem hozott neki, de nem is ment rosszabbul élete sora, mint másnak. A tükröcskét, úgy beszélik, az unokájára hagyta örökül. Most is megvan az a tükör, csak azt nem tudni, ki őrzi.

AZ ÓRIÁS-VITÉZ KESZTYŰJE

Vadon rengeteg volt valamikor a Kék-hegy vidéke. Semmiképpen sem élhetett volna meg ott egyszerű halandó: vad széttépte volna, ezerféle ragadozó madár halálra csípte volna. A régi időkben óriás-vitézek lakták ezt a tájat. Ember formájúak voltak, persze, csak sokkal nagyobbak, és kőből valók. Könnyű az ilyennek: vadállat ki nem kezdheti, dühös madár békén hagyja, hőség, fagy nem bántja, s hajlék se kell neki.

Ezeknek az óriás-vitézeknek volt egy vezérük, Tallér vitéz nevezetű. Egy roppant poharat őrzött, arról kellett számot adnia. A pohár pénzekkel volt színig tele, a környék drágaköveiből meg érceiből csiszolt tallérokkal. Ezekről az érc— meg drágakő pénzecskékről kapta Tallér vitéz a nevét.

Óriáshoz illett, persze, a pohár is embernél magasabb, szüreti hordónál öblösebb. A legszebb aranyszín topázból csiszolták, olyan vékonyra, átlátszóra, hogy ha még egy kicsit csiszolnak rajta, eltűnik az egész. Az érc- meg drágakő pénzek átlátszanak a falán. Ezek a pénzek bűvös erejűek — megmutatják a helyet, ahonnan vétettek.

Kezébe vesz az óriás-vitéz egy pénzdarabot, megdörzsöli az egyik oldalát — s nyomban szeme elé tárul az a vidék, ahol az ércet vagy drágakövet találták. Látja az egészet, dombostul, völgyestül, mocsarastul. Körülkémlel az óriásvitéz, rendben van-e minden, aztán megdörzsöli a pénz másik oldalát — és egyszerre átlátszóvá válik az a vidék.

Mintha a tenyerén tartaná, úgy látja, hol rejtőzik érc, és sok van-e belőle? A másfajta ércek csak sötét, sűrű tömegnek látszanak. Hogy ezeken is keresztülláthasson, ugyanolyan fajtájú pénzecskéket kell megdörzsölnie. Volt Tallér vitéznek egy őre és futára — egy kőmadár. Termetre hatalmas, természetre eleven, fürge; könnyű szárnyú, s a tolla tarka, mint a szarkáé. Nehéz volna megmondani, melyik színből volt több a tollában — fehérből, feketéből vagy kékből. Farktollait le sem írhatom — olyan volt az, mint az olvadt szurok tükrén játszó szivárvány; szeme, mint a drágakő, üdezöld foglalatban. Derék őr volt ez a kőszarka. Akárki idegen közelgett, megneszelte: ugrálni kezdett, csörgött-fecsegett, így adott hírt az óriás-vitéznek.

Ifjúkorukban sokat jártak-keltek ezek a kő-óriások. Sok ösvényt tapostak, némelyik folyónak új utat szabtak, mocsarakat szárítottak ki, pusztították a kártékony vadat. Nem sokat bajlódtak a vaddal: kő-öklükkel a fejére koppantottak, kő-lábukkal kicsit oldalba rúgták, s a vad nyomban kilehelte páráját. Egyszóval, derekas munkát végeztek az óriás-vitézek. A vezérük néha elkiáltotta magát, de úgy, hogy harsogott belé a környék:

— Jól vagytok-e, vitézek?

Azok egyszerre húzták ki magukat, egyszerre harsogták vissza:

— Jól, Tallér vitéz, jól!

Sokáig éltek így az óriás-vitézek, de aztán öregedni kezdtek. Már mozdulni se igen tudtak, ha vezérük szólította őket. Ült az egyikük, feküdt a másikuk, egészen megmerevedtek, nem is hallották már a harsány kiáltást. Maga Tallér vitéz is elnehezedett, moha lepte be a

testét. Érezte: nehezen áll már a lábán. Leült hát a földre, arccal a delelő nap felé, összekuporodott, térdét verte a szakálla, elnyomta az álom. De a gondoskodása nem szűnt meg. Amint berzenkedni kezdett a kő-szarka, kinyitotta a szemét. Csakhogy a szarka sem volt már olyan fürge, mint régen. Úgy látszik, az is megvénült.

Ebben az időben kezdtek megjelenni az emberek ezen a vidéken. Először, persze, a vadászok, mert teljes volt itt a szabadság, nem volt tilos terület. A vadászok nyomában előballagott a szántóvető is. Fákat döntött ki, falvakat épített. Nemsokára megjelentek olyan emberek is, akik nekiálltak és felforgatták a földet a hegyeken, lapályokon: nincs-e ott valami, aminek hasznát vehetnék? Ezeknek az embereknek hamarosan fülébe jutott a pénzecskéket rejtő topázpohár híre, és keresésére indultak.

Az első, aki rábukkant erre a csodára, jámbor ember volt. Ő csak gyönyörködött a vidáman csillogó kövecskékben. Összeszedett mindenfélét: sárgát, zöldet, meggyvöröset. Felfedezte azokat a helyeket, ahol az ilyen drágakövek teremnek.

Az első nyomában tódultak a többiek is. Többnyire titokban osontak, nehogy társaik észrevegyék őket. Tudjuk, milyen az emberi kapzsiság: magának szeretne megszerezni minden kincset.

Akik a topázpohár közelébe jutnak, látják — ott ül mellette az öreg kő-óriás, roskatagon, már alig-alig él, de a fél szeme még figyel. A topázpohár színültig telve érc- meg drágakő pénzekkel. Tetejére ráborítva a kő-vitéz kesztyűje, azon a kő-szarka ugrándozik, berzenkedik. A kincskeresők, persze, tartanak tőle, szép szóval kérik hát a vén kő-óriást:

— Adj kölcsön egy kevéske pénzt, kedves vitéz! Ha a vállalkozásom szerencsével jár, nyomban visszaadom. Kergesd el a szarkádat!

Elmosolyodik a vén óriás az ilyen beszédre, s megszólal dörmögve, mintha a menny dörögne a messzi hegyek mögött:

— Végy, amennyi kell, de egy feltétellel: a nép javára használod fel.

És nyomban int a madárnak.

— Félre, Kereplő!

A kő-szarka könnyedén lebillen a pohárról, csap egyet-kettőt a szárnyával; megtelepszik a kő-vitéz bal vállán, onnan sandít a kincskeresőkre.

Azok aggodalmasan leskelnek a szarkára, de mégis örülnek, hogy elhúzódott. Azt már nem merik kérni, hogy az óriás a kesztyűjét is levegye a pohárról: azzal majd csak boldogulnak valahogy maguk is. Csakhogy azzal a kesztyűvel nem bír ám emberi erő! Emelőrudakkal, csákányokkal próbálják félremozdítani. Verejtékeznek, nem kímélik az erejüket. Szerencse, hogy a topázpohár örök időkre készült, nem törhet össze.

Eleinte hol a vén óriásra pillantgatnak, hol a kő-szarkára, de amint egy kicsit félremozdítják a kesztyűt, és belemélyeszthetik kezüket a pohárba, nem bírnak a kapzsiságukkal. Mindegyik azon igyekszik, hogy minél többet markoljon a sok drágaságból, s olyan köveket válogat, amelyeket a legértékesebbnek tart. Némelyik annyit harácsol, hogy nem bírja elvinni. Ott pusztul el nehéz terhével.

Az öreg Tallér vitéz már rég észrevette az emberek kapzsiságát. Küldte néha a szarkáját:

— Nézd csak meg, Kereplő, messzire jutott-e az, aki két tarisznya pénzzel indult útnak!

Elrepült a szarka, visszahozza a két tarisznyát, belezúdítja a kincset a topázpohárba, s azt cserregi:

— Ott hever az úton, a csontjait már lerágták a farkasok.

Azt mondja erre Tallér vitéz:

— Lám csak, jó, hogy visszahoztad. Nem azért állítottak őrnek bennünket, hogy útközben hányódjék a kincs. Azért a kapzsi emberért meg nem kár. Magával cipelte volna a föld minden kincsét. De bele is szakadt!

Voltak, persze, szerencsés kincskeresők is. Sok érc- meg drágakő-lelőhelyet tártak fel. De ezt sem egészen annak rendje és módja szerint, mert volt, amit kifejtettek, s volt sok drága érc meg kő, amit a szakadékokba hajigáltak.

Mégis sokkal többen voltak, akik balul jártak. Esztendők múltával emberi csontok jelezték az ösvényeket, amelyek Tallér vitézhez vezettek. A topázpohár körül pedig gyűlt-gyűlt az emberek holmija, cókmókja. A kincskeresők, amint hozzáférhettek a sok drágasághoz, mindjárt otthagyták szerszámaik felét, hogy annál több kincset vihessenek magukkal. A kő-szarka meg egyre-másra cipelte vissza átalvetőiket, tarisznyáikat meg kosaraikat, tartalmukat a topázpohárba öntötte, a tarisznyákat meg ledobta a pohár mellé. Görbe szemmel nézte ezt a vén Tallér vitéz, zsémbelt is miatta.

— Csupa limlom már ez a hely. Ki sem látszik belőle a pohár. Alig lehet hozzáférni. A hozzánk vezető ösvényeket is elrútították a kapzsiak. Igaz ember talán még rálépni is átall ilyen útra.

Azért mégsem takaríttatta el sem a csontokat az ösvényről, sem a sok lomot a pohár körül. Azt mondta a szarkának:

— Talán okul belőle, aki látja. Megérti, hogy a kincshez is ésszel kell nyúlni.

De változni azontúl sem változott semmi.

Az öreg Tallér vitéz panaszkodott is néha a szarkának:

— Eleget vártunk már, Kereplő, de az igaz ember még mindig késik.

Máskor meg vigasztalta a madarát:

— Ne félj, eljön. El kell jönnie. Várd ki az idejét!

A szarka szaporán bólogat a szóra.

— Jól mondod! Bizony, eljön!

Ilyenkor felsóhajt a vén óriás.

— Átadunk neki rendre mindent és elnyugszunk.

Egyszer, ahogy így bölcselkednek, hirtelen berzenkedni kezd a szarka, felröppen a helyéről, sürög-forog, mint a gazdasszony, amikor vendégeket vár. Félrehúzkodja a kincskeresők cókmókját a pohár mellől, tisztogatja a helyet, hogy hozzáférhető legyen a topázpohár; aztán hívás nélkül az óriás-vitéz bal vállára röppen, ott illeg-billeg.

Felverte a port, és Tallér vitéz eltüsszentette magát. Megértette nyomban, mit akar a szarka, s bár mozdulni nem tudott, mégis erőt vett magán egy kicsit, tágra nyitott szemmel nézett és látott.

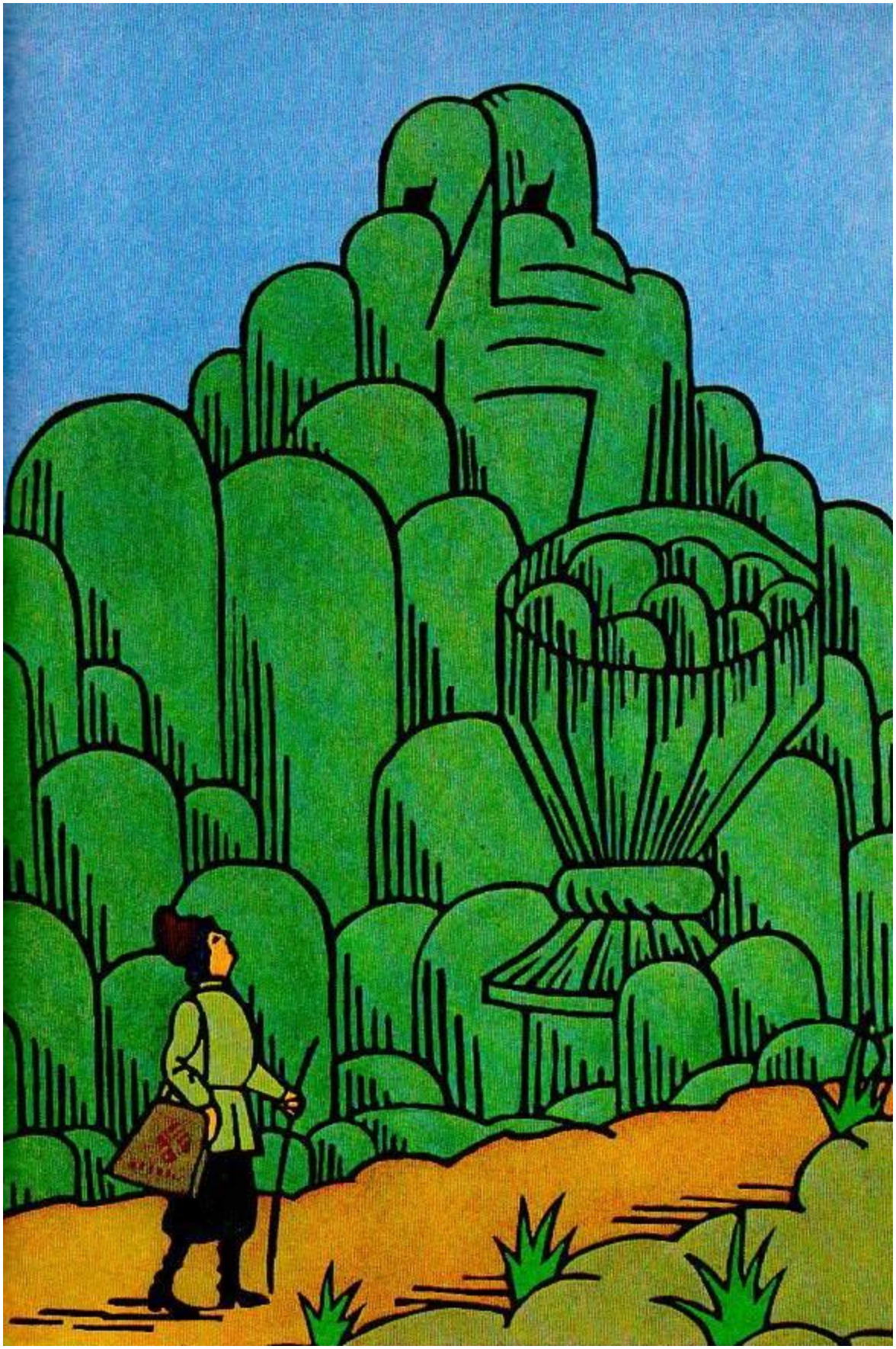

Egy ember közeleg az ösvényen, semmi szerszám nincs nála: se ásó, se merítőkanál, se csákány, se feszítővas. Vadásznak se vadász, mert nincs fegyvere vállán. Nem hasonlít azokhoz sem, akik kalapáccsal, tarisznyával járják a hegyeket. Mintha csak a kíváncsiság hozta volna ide, nézelődik. De a szeme pillantása eleven. Szaporán lépked. Közelebb ért az ember, leemelte sapkáját, és nyájasan mondta:

— Köszöntelek, óriás-apó!

Választ mennydörgött az öreg:

— Én meg téged, kedves, jó ember. Honnan, s mi járatban?

— Járok-kelek a világban — feleli a jövevény —, azt nézem, hol hever valami, aminek hasznát vehetné a nép, s hogy használhatnám fel legjobban.

— Ilyen emberre várok már rég — mondja Tallér vitéz —, de eddig csupa kapzsi ember járt itt. Arra van csak gondjuk, hogyan harácsolhatnának maguknak minél többet. Aranyra vadásznak legfőképp, s nem is sejtik, hogy van az aranynál sokkal drágább kincsem is. Úgy hulltak, mint a legyek, s csak alkalmatlanságot szereztek.

— És te — kérdi a jövevény — , te mit őrzői itt, apóka?

Elmondott akkor a vén óriás mindent: miféle varázserő van az érc- meg drágakő pénzekben. Hallgatja az ember, aztán megkérdi:

— Kezembe vehetem-e? Megnézhetem-e?

— Hogyne vehetned! — feleli a kő-óriás. — Nézd meg bátran!

És nyomban ledobta kesztyűjét a pohár szájáról.

Kivett az ember egy marék pénzt, megnézte, hogyan mutatják lelőhelyüket a pénzdarabok, aztán visszaszórta őket a pohárba, és így szólt:

— Okos dolog ez! Aki ésszel vizsgálja ezeket a jeleket, az előre megismerheti a föld mélyeit. Akkor aztán kifejtheti a sok kincset szép sorjában.

Hallgatja ezt Tallér vitéz, örvendezik magában. Megsimogatja a vállán nyugvó szarkát, és csöndesen mondja:

— Megértük, Kereplő! Eljött az igaz ember, aki ésszel él. Eljött! Aludj most már nyugodtan, én még átadom a kincset.

Összeszedte minden erejét, s úgy harsogott a hangja, mint fiatal korában, csak úgy zengett belé a környék:

— Halld, igaz ember, az öreg kőhegyek utolsó szavát! Reád bízzuk a kincsünket! Ne feledd, amit mondok! A topázpohár alatt smaragdpoharat rejt a föld mélye. Sokkal nagyobb a felsőnél. Az a föld mélyebb rétegeinek kincseit mutatja. Talán valamikor annak is hasznát veheti a nép.

Azt feleli az ember:

— Nyugodt lehetsz, apóka! Megkeresünk rendre mindent. Légy bizonyos ebben! Köszönöm a szívességedet meg a jó tanácsot!

— Én köszönöm neked a nyájas szót. Megvigasztaltál engem, megvigasztaltál — mondja a vén óriás, azzal lehunyta a szemét, és roppant heggyé változott. Aki nem ismerte őt, az egyszerűen Tallér-sziklának nevezi. A hegy bal oldali hajlatán ércbánya lejárata. Ez az a hely, ahol a szarka kővé meredt. Tarkabarka hely. Nehéz megmondani, melyik színből van ott a legtöbb: feketéből, fehérből vagy kékből.

A farktollak tövénél mintha szivárvány játszana olvadt szurok tükrén. Üdezöld foglalatos fekete szemét erősen bezárta a szarka — a szeme nem látszik. Azóta is Szarkaválasztónak nevezik ezt a helyet.

Az ember álldogált egy darabig, elnézte az átalvető tarisznyákat, a csákányokat meg ásókat, aztán felemelte a földről az óriásvitéz kesztyűjét. Nehéz volt az a kesztyű, hiszen kőből volt, a hossza meg három-négy embertermetnyi. Csakhogy az ember is nőni kezdett. Nőtt szemlátomást. Két ujjal könnyedén fölemelte az óriás-vitéz kesztyűjét, rátette a topázpohárra, és azt mondta:

— Legyen ez a pohár födele, így kevésbé csábítja majd a pohár az embereket. Rég ideje, hogy munkához lássunk ezen a vidéken. Nem illő elfeledni az öreget. Sok évig szolgált, és szükségünk lesz rá ezután is.

Mondta, aztán pontban éjfélkor továbbindult a maga útján. Messze jár már, de még mindig látni. Nem tudják eltakarni sem a hegyek, sem az erdők; úgy tetszik, minél jobban távolodik, annál nagyobbra nő.